

NYELVÉSZETI FÜZETEK

SZERKESZTI SIMONYI ZSIGMOND

66

TÉRSZÍNI FORMÁK NEVEI A MAGYAR NÉPNYELVBEN

IRTA

HEFTY GYULA ANDOR

KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR NYELVŐRBŐL

BUDAPEST

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

1912

Ára: 1 korona.

NYELVÉSZETI FÜZETEK

SZERKESZTI SIMONYI ZSIOMOND

66

A TÉRSZÍNI FORMÁK NEVEI A MAGYAR NÉPNYELVBEN

IRTA

HEFTY GYULA ANDOR

KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR NYELVŐRBŐL

BUDAPEST

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

1911

NYELVÉRTÉK
KÖNYVTÁR

A TERSZINI FORMÁK NEVEI
A MAGYAR NYELVBEN

HELYI GYULA ANDOR

A térszíni formák nevein azokat a szótartalmakat értjük, amelyek a talaj, a földkéreg kiemelkedéseinek és bemélyedéseinek alakját és részeit jelölik, tehát olyanokat, mint hegy, domb, völgy, árok stb. Ezek egy szócsoporthoz tartoznak, amely az irodalmi nyelvben meglehetősen kicsiny, a földrajzi tudományokban mesterséges alkotásokkal erősen bővült, ellenben igen nagy a nép nyelvében. Az egyes vidékek idevágó szókincse ugyan szintén nem nagy, de valamennyi együttvéve igen alkalmasan bővítheti mind az irodalmi nyelvet, mind a földrajzi tudományok terminológiáját.

Ezen szócsoporthoz anyaga az idők folyamán sok változáson ment át. Én összegyűjtöttem mindazt, amit a helynevekben és a nép nyelvében megírtam, ellenben teljesen figyelmen kívül hagytam azt, amit akár régebbi, akár újabb korból az irodalmi nyelv alkotásának gondoltam. A helynevekből és népnévből azon neveket gyűjtöttem össze, amelyeknél szemmel láthatólag a hely domborzati viszonyának megjelölése volt irányadó, míg a vízrajzi és növényzeti viszonyok jelölésére szolgáló neveket elhagytam. A nevek jelentése vidékenként árnyalatban különböző. Igyekeztem a legáltalánosabb jelentést megállapítani és a név előfordulását helynevekkel igazolni. Minden név életrevalóságának legjobb bizonyítékát látom ugyanis abban, hogy helyhez ragadt, lokalizálódott, tehát nem egy ember alkalomszerű képzése.

A nevek természete is ehhez képest nagyon különböző. Vannak olyanok, amelyek helynevekben még ma is előfordulnak, de értelmük teljesen elhomályosodott s ezért részben alakjuk is változott. Másokat ma már csak helynevekben mutathatni ki, de értelmük még világos, noha használatban már nincsenek (az irodalmi nyelv ezek közül néhányat felelevenített). Vannak aztán olyanok, amelyeket mind a mai, mind régi hely-

nevekből kimutathatni és ma is használatban vannak, olyanok, amelyek csak mai helynevekben vannak meg, s végül olyanok, amelyek mint legifjabb, részben talán csak alkalmi alkotások, helynevekben egyáltalában nem fordulnak elő.

Eredetükre részben magyarok, részben idegenek, különösen szlávok. Az utóbbiaknál sokszor igen nehéz megállapítani, vajjon az élő magyar nyelvben tényleg használták-e valamikor vagy sem. Igyekeztem csak azokat felvenni, amelyekre nézve ez valószínűnek látszott. Általában azt hiszem, hogy a tárgyalandó szók mindegyike valamikor élt vagy ma is él nyelvünkben önállóan s így bátran feleleveníthetjük.

Az anyagot tájszó- és helynévgyűjteményekből merítettem, míg a leíró földrajzi és turistairodalmat Orbán műve, az Ethnographia és a Földrajzi Közlemények kivételével, a népies és népi szépirodalmat pedig teljesen figyelmen kívül hagytam. Az idéztem forrásokat igyekeztem a felvett anyagra nézve teljesen kimeríteni.

Minden egyéb megfigyelésemet dolgozatomnak végére hagyva még csak az egyes cikkek berendezéséről szólok. Minden cikk élén a címszó alakváltozatai, megállapítható alap- vagy legáltalánosabb jelentése és jelentés árnyalatai állanak. Utána a név előfordulása a régi nyelvben, néhány jellemző adattal. Ezeket rendszerint az Oklevélszótárból vettem, amely viszont régi határleírásokból közli őket. A helyneveket ugyanis az oklevelekbe rendszeren magyar nyelven írták be, egyúttal egy latin szóval is értelmezvén, jellemezvén a hely térszíni viszonyát. A régi helynevek után mai helynevek következnek, ezek után egy kis fejtegetés a névnek származásáról s végül szögletes zárójelben az ill. térszíninforma részei.

A helyneveket nagyjában a Balassa-féle nyelvjárási térkép nyomán, de a nevek elterjedési viszonyait tekintetbe véve (amelyek sokszor inkább egyeznek meg a földrajzi és történelmi, mint a nyelvjárási határokkal) a következőképen csoportosítottam:

A) Keleti terület. I. Székely terület: Barcaság (Hétfalu és Brassó vidéke), Háromszék, Csik (és Gyergyó), Udvarhely (Keresztur, Erdővidék stb.), Marosszék (MTorda). — II. Királyhágóntúli terület: Küküllőmente, Maros-Szamos köze (Hunyad, A.-Fehér, T.-Aranyos, Sz.-Doboka, Kolozs, B.-Naszód), Kalotaszeg (Kolozs Ny. része, Bihar K. része, Jánosfalva NyF. 29). III. Felsőtiszaí terület: Érmellék (Bihar ÉK része), Szilágy, Szatmár (Avasság is), Bereg, Zemplén (és Abauj).

B) Északi terület. Az északnyugati nyelvjárások közül: Hegyalja, Hernádvölgy, Borsod, Bükkalja, Sajó völgy, Mátravidék, Karancsvidék, Ipolyvidék, Bars, Nyitra, Esztergom és Komárom (Dunabalparti része), Csallóköz, Mátyusföld.

C) Nyugati terület: I. Nyugati nyelvjárasterület: Rábavidék, Keme-szalja, Órvidék (F. és A.-Ór, Őrség), Göcsej, (Zala D. része). — II. Dunántúli nyelvjárasterület: Pilis (Pest Dunajobbparti része), Budapest, Esztergom és Komárom (Dunajobbparti része). [Ez a négy terület sokban egyezik az északival]. Fejér, Győr K része), Szigetköz (Nyf. 38), Marcalmellék és Pápa-vidék (Ny. f. 17), Bakonyvidék (Ny. f. 34), Veszprém (ÉK része), Balatonfelvidék (Ny. f. 40, Zala ÉK része), Balatonmellék (Jankó művében), Somogy (É fele), Tolna, Sárköz. — III. Drávavidéki terület: Felsődráva (Somogy DNY negyede), Alsódráva (Somogy DK negyede és Baranya), Szlavónia (Eszék környéke).

D) Középső terület. I. Dunatiszaki terület: Bács, Pest (déli $\frac{2}{3}$ -a), Kiskunság (a városok), Felsőpest (a m. északi $\frac{1}{3}$ -a és Hont D része) Heves (D része). — II. Tiszántúli terület: Szegedvidék (Csongrád, Csanád, Arad), Békés, Szolnok, Bihar, Hajdu, Szabolcs.

E) Déli terület. Bács D része, Torontál, Temes, Krassósörény. Ezen területről magyar helyneveket seholsem közöltek.

Forrásjegyzék.¹

A) A tájszó és helynév anyagra: Magyar Tájszótár (MTSz), a Magyar Nyelvőr (Nyr.), Magyar Nyelv (MNYelv), Ethnographia (Ethn.) és Földrajzi közlemények évfolyamai. A Nyelvészeti Füzetek (NyF) 1—60 száma.

Jankó János dr. Kalotaszeg magyar népe. 1892. (K.) Torda, Aranyos-szék, Toroczkó magyar (székely) népe. 1893. (T.) Adatok a bácsmegyei sokaczköz néprajzához. Ethnographia 1896. VII. (Ethn.) A balatonmelléki lakosság néprajza. 1902. (B. mell.)

Orbán Balázs: A Székelyföld leírása I—VI. kt. 1868/1873. (O.)

Pesty Frigyes: Magyarország helynevei 1878. (P.)

Dr. Petri Mór: Szilágy vm. monografiája III. IV. kt. 1902.

Vármegyei monografiák: Abauj, Bács, Bars, Bihar, Esztergom, Gömör, Hont, Komárom, Nyitra, Pest, Pozsony, Szabolcs, Szatmár, Vas.

A m. szót. korona országainak Helységnevtára 1907.

1: 75000-es katonai térképek: 13. XX. 14. XX. (Börzsönyi hegység), 13. XXI. 14. XXI. (Karancs hegység), 13. XXII. 14. XXII. (Mátra), 15. XIX. (Gerecse hegység), 15. XX. (Pilis hegység).

B) A szavak eredetére:

Magyar Nyelvőr, Nyelvtudományi Közlemények (NyK), Magyar Nyelv összes évfolyamai.

Budenz: Magyar-Ugor összehasonlító szótár (MUsz).

Szinnyei: Magyar nyelvhasznítás. 1905. (Nyhas).

¹ Rövidítések (a szövegben említettekén kívül): d. = dűlő, do. = domb, e. = erdő, h. = hegy, hs. = helység, k. = kaszáló, kt. = katonai térkép, l. = legelő, m. = mocsár, o. = oldal, r. = rét, sz. = szántóföld, ta. = tanya, tf. = térszinforma, v. = völgy.

Miklosich: Etym. Wörterbuch d. slav. Sprachen (Et. Wb). Die slawischen Elemente im Magyarischen (Slav. El.)

Lumtzer és Melich: Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter. 1902.

Munkácsi: Árja és Kaukázusi elemek. 1901. (ÁKE).

Jungmann: Slownjk cesko-nemecky. 1835.

C) A régi nyelvre és az elméletre:

Nyelvtörténeti Szótár (NySz) és Oklevélszótár (Oklsz.)

Finály: A besztercei szószedet 1892.

Szamota: A schlägli szójegyzék. 1894. A tihanyi apátság 1055-iki alapító oklevele. 1895. A Murmélius-féle szójegyzék 1896.

E. Reclus: A föld. ford. Révész J. Bevezetés.

Révész S. A helynevekről. Nyelvőr VII. A völgyek neveiről. VIII.

Ág: »Rövidebb halom — v. dombsorok« (Jankó K. 19). »Kisebbrendű oldalsorok és vonulatok«. (Jankó T. 17). Ez a jelentése szótárainkban nincs meg. A *vízága* jelentés gyakori. Csak helynevekben.

Hszék: Fenyős ága (Nyr. 12 : 335), Kétág, Lassóág (e., uo. 30 : 446), Nagyág (mezeje, pataka, eleje, arra; e., uo. 30 : 381); *M.-Szamos*: Szénáság, Háromág (Jankó T. 9, 17); *Kszeg*: Mesterága, Papága, Kászága (Jankó K. 19); *Szilágy*: Muntí aga (= hegyek ága? monogr. 3 : 171), Középag, Varjaság, Erőság stb. (h., uo. 743); *Zilah*: Somoság (Nyr. 12 : 383); *Szatmár*: Gánnás ág (uo. 37 : 94); *Szolnok*: Nagyág halom (F. K. 37 : 439); *Karancs*: Erős ág (h., kt. 13. XXII). [-eleje, -orra].

Ágozat: »Ha egy fővonulat jobban kifejlődik és elágazódik, ágazat a neve« (Jankó K. 19). — L. *ág*. Oklsz. 1510: Penes quandam terram Kewzepagazath vocatam. 1523: Quandam terram arabilem wlgo orthwan in loco Agozath vocata.

Hszék: Ágozat (e., Pesty); *M.-Szamos*: Ágozat, Kiságozat (sz., Nyr. 37 : 380); *Kszeg*: Ágozat (Jankó K. 17, 19); *Szilágy*:? Ágozza (monogr. 3 : 717); *Sajóvgy*: Ágozat (d. Nyr. 27 : 479).

Áj, (ály, ágy). »Keskeny völgy, hegynyílás nevéül él Erdővidéken.« (Paal Gy. Nyr. 17 : 266).

Szótárainkban először MF-nál: vallis, praecipitium. Oklsz.-ban 1509-ig 16 példa. 1055: Exinde ad aiu, posthaec ad eleuii humuc. 1224: Tangit quoddam praecipitium... Peteraya. 1299: In quadam vallicula alio modo Ay. 1344: ... vallis Hoklusaya.

Csak helynevekben, kül. székely nyterületen. Másutt csak ritkán és elváltozott alakban: az érthetetlen *áj*-ból az értelmileg is megfelelő *ágy* lesz. (De *-ád* helynévképző is gyakran *-ágy*: Halmágy, Szilvágy).

Hszék: Nagyáj (Nyr. 2 : 526); *Csik*: Áj (feje, oldala stb.; uo. 9 : 527); *Udv.*: Szilasáj (O. 1 : 29, 130, 146, 161), Somáj (lankás terület), Somály (sz., Pesty 327), Kerekáj stb. (Nyr. 26 : 431, 432); *Mszék*: Ájvölgye stb. (Nyr. 1 : 381—383), Borzond ája, Botos áj, Botos ágyfő stb. (uo. 28 : 382), Kenderágyajja, Csúpáj stb. (Jankó T. 9, 27); *Kszeg*: Mátésáj, Nagyáj stb. (Jankó K. 31), Somáj völgy (Nyr. 38 : 380); *Szilágy*: Kis Ály, Nagy Ály (monogr. 3 : 464); *Abauj*: Áji völgy, Áj (hs., monogr.): Idetartozhatnak: *Udv.*: Nagyály, Kisály (hegylánc, O. 1 : 214); Érmellék: Méráj hegy, Semsénáj, Kenézáj (h. do. Nyr. 2 : 187); Mátra: Sarkágy (uo. 38 : 379): Veszpr.

Hárság (uo. 26 : 47); Kom.: Erőság, Hárság (uo. 16 : 288); Rábavid: Hárság (uo. 26 : 191); Balaton: Dióság, Keserűág (Jankó 55).

Azon vasmegyei *álly* szó, amelyet Kr. és utána MTsz. is közöl, nem tartozhatik ide. Az *áj* összefügg azon *áj*, *aj* alakkal, amely rovást, rovátkot jelent (Színnyei Nyr. 8 : 98, Budenz A. 41, NyH. 151; Simonyi Nyr. 17:10). [-feje, -oldala, -tető].

Alföld. Oklsz. 3 példát idéz levélszövegekből 1596 és 1614-ből. NySz. nem ismeri. Helynevekben nem fordul elő, a népnyelvből nincs közölve.

Alföldség. Alföld (MTsz. Hevesből idézi, kérdés, hogy népi e).

Alja. 1. Hegy v. hegyoldal alsó része. 2. Völgy feneke, nyílása. Rendszerint csak összetételekben. Oklsz.-ban 60—70 példa, de kevés közte a hegynév. 1332: Sessio kwalia. 1339: ad unam uallem Telukalya. 1419: In prato Bukmalalya stb.

Az első jelentés helynevekben, kül. dülőnevekben az egész ország területén gyakori. A második ritkább: *Heves*: Szurdokalji (Nyr. 2 : 238); *Szatmár*: Nagy árok alja (uo. 11 : 47). — Vö. MTsz.

Érdekes, összetétel a *hóaj* (= havasalja Nyr. 31 : 471) Udv. m.-ben Bethlenfalván, pl.: Paalokhóaja, Siménhóaja (k., Nyr. 2 : 381).

Árnyék. 1. Oly hely, melyet nem ér a nap, tehát rendszeren É oldalon. 2. Széltől védett hely.

Ellentéte a *verő*. (Heves: Répás árnyék, Répás verő d., Pesty 20; Eger városában: Árnyékszala és Verőszala). Oklsz. ad 2 : 1275 és 1346: Ad promontorium quod uocatur Arnykmal [-Esztergom m.]. ad 1 : 1578: Több darabontok egyengették az árnékerdőt.

Hszék: Várhegy árnyéka (e., Pesty 19); *Udv*: Gyertyámos árnyéka stb (e., Nyr. 25 : 380, 430, 527); *Hernádvgy*: Árnyék (e. uo. 8 : 96); *Borsod*: Jávorvölgy árnyék stb. (uo. 11 : 287/8, 335); *Máttra*: Nagyárnyék stb. (uo. 27 : 286, 38 : 379), Hollófarárnyék, Laposárnyék stb. (Pesty 20); *Nógárd*: Szarkaszó árnyék stb, (uo.)

Vö. MTsz. és Pesty 20, 416. Érdekes itt a német *Schatten*-nal való egybevetés, de egyéb nézeteivel nem értek egyet.

Árok: Hosszan elnyúló földmélyedés. Már a régi nyelvben nagyon tág értelmű volt s jelenthetett természetes és mesterséges mélyedést, a kapával húzott mesgyétől a völgyig, pl. Murm. 297. Vallis.— aruk. Minden szótárunkban megvan. Oklsz. 1055: Exhinc usque ad angulum aruk. Inde aruk tue que uallis usque ad kangrez uiam extenditur. Inde ad arak fee. 1341: Paryam vallem aruk dictam, és még igen sok példa. A leggyakoribb a fossatum, fossa értelmező.

Az egész országban elterjedve. Csak azokat a példákat közlöm, amelyekben a szónak *völgy* jelentése van. [-alja, -fő, -hát, -köz, -szád, -szél, -tető, -tő.]

Udv. Vágás árka (szűk, zsákszerű völgy, O. 1 : 155), Dugászó árka (l. Nyr. 25 : 381), Homály árka (szakadás, uo. 207); *Mszék*: Szabad árka (mellék-völgyecske, O. 4 : 65); *M.-Szamos*: Bikárka (e., Nyr. 37 : 380); *Hétfalu*: Mély árok, Erősjárok [vö. szl. *jarek*] (völgyek, O. 6 : 179); *Pilis*: Kőröspataki árok, (v., kt. 14 : XX), Lukács árka (v., kt. 15. XX), Lipk árka stb. [-alja, -fő, -hát, -köz, -szád, -szél, -tető, -tő].

Holtárok: kiszáradtpatakmeder, száraz vízmosás. Az egész országban el lehet terjedve, de nekem csak Hszék, Csík és Udv. megyékből vannak adataim.

Aszó, Völgy. Szótárainkban először MF-nál, vallis, planities. NySz. 6 adata közül 5 vallis, 1 planities. Oklsz. 1468-ig 50 példa, leginkább vallis értelmezővel. Planities, medium terrae értelmező ezzel könnyen megegyeztethető. 1055: Hinc ad fizeg azaa. Postea nogu azah feherea. 1095: Ad caput uallis que uulgo dicitur Qumlouozou 1229: In uilla Zarozozou. 1265: Per uallem qui dicitur Worreozowelgy. 1486: In monte Malazo vocate.

Ma csak helynevekben. Alakja itt-ott elváltozott, részben az értelem elhomályosulása, részben az *aszu* melléknévvél való összekapcsolás, részben az oláh *-easa* (ejtsd *-jásza* = *-os* képző) hatása folytán.

Udv.: Vigaszó (Nyr. 2 : 381), Héjjaszó, Heaszó oldal, Czibrédfalvi heaszó (uo. 9 : 239), Dugászó árka, Bossászó pataka stb. (uo. 25 : 381), 26 : 432), Hosszúasszó, Kövesasszó stb. (v. uo. 34 : 51), Szikaszó (folyó, O. 1 : 66); *Csík*: Hosszaszó stb. (v. O. 2 : 18, 41, 86, 129), Egresaszó stb. (Nyr. 9 : 527); *Mszék*: Hévaszó stb. (Nyr. 1 : 383), Hosszuaszó völgye (sz. uo. 2 : 140), Aszó pataka (O. 4 : 29, 83); *M.-Szamos*: Szobászó p. (F. K. 37 : 202, 208, 211, ell. Andrenyásza uo. 210); *Szilágy*: Halmaszó, Hosszaszó, Berekszó stb. (monogr. 3 : 63, 66, 119, 142, 158, 220, 496, 531. 4 : 446); *Hegyalja*: Nyulászó (szó., Nyr. 3 : 527); *Borsod*: Aszóbérc, Aszóvölgy (uo. 11 : 288); *Mátra*: Kovasszó, Bajdászó, Hellászó, Körtasszó stb. (uo. 25 : 91, 31 : 352, 37 : 379—380, ell. Rusnyássza, Hasássza stb. uo. 37 : 379—380); *Karancs*: Egriszó psz. (kt. 15 : XXI); *Nógrád*: Szarkaszó árnyék (Pesty 20); *Nyitra*: Hányiszói rétek (Nyr. 29 : 279); *Fejér*: Aszótelek, Aszó (e. uo. 10 : 96); *Győr*: Kerekaszó stb. (d., uo. 35 : 438); *Veszpr.*: Aszó, Hamarászó (d., uo.); *Balaton*: Diászó, Aszó stb. (Jankó 43, 48, 55, 59), Nagyszó (l., Nyr. 10 : 335); *Zala*: Aszúvölgyi dülő (Pesty 11); *Bakony*: Porkászó (Nyr. 26 : 47); *Kemenesalja*: Kondorászi p. (Nyf. 33 : 28); *Rába*: Aszó (Nyr. 30 : 446); *Sárákő*: Görögszó? (szó., uo. 5 : 143). Jelentésátvitel: *A.-Dráva*: Díjászó (szőlős do., uo. 8 : 477); *Karancs*: Mihászó (alacsony h., F. K. 19 : 217), Hadaszó (h., kt. 13 : XXI); *Mátra*: Nyilaszó stb. (h., uo); *Nyitra*: Aszók (dombok, Nyr. 29 : 279).

A szóvégi mássalhangzó kettőzése (Nyil-asszó) s a szóvégi *ó-a* összevonása *á-vá* (Dió-asszó > Diászó) másutt is előfordúl.

Az aszónak *völgy* jelentését Mátyás Flórián mutatta ki. (NyK 4 : 191). Eredetével igen sokan foglalkoztak, így Szinnyei (Nyr. 8 : 102), Szamota (NyK 25 : 132), Munkácsi (Ethnogr. 4 : 182), Gombocz (Nyr 29 : 55, MNyelv 3 : 25)? (NyK. 35 : 113), de nem sikerült elfogadható megfejtést találni. Kriza szerint »aszó olyan völgy, amelyben esős időben és olvadáskor patak foly, különben kiasz és száraz« (Nyr. 1 : 384). Ezt a MTsz. átvette és Jankó Bmellék 55. »Aszó. BFüreden, víztelen völgy, meredek partal« megerősíteni látszik, de én ezt csak népetimológiának tartom. [-feje, -hegye, -korla, -oldala, -tó, -völgye].

Bakkát. Hosszú homokdomb (MTsz. Kúnság.) Vö. hát.

Begy. A föld begye, kidomborodó része (Beregszász, Nyr. 27 : 95).

Bérc. Domb, kisebb hegy. PPB: Clivus, jugum montis, Bergspitze. NySz: Látnuk a hegyeknek csak a bérct épben (Gyöngyösi: Charikleia). Általhágom bérctét a szomszéd halomnak (Gyöngyösi: Cupido).

Az Oklsz.-ban több száz példa, leginkább mons és monticulus értelmezővel, igen sokszor azonban értelmező nélkül, mintegy latin szóként hasz-

nálva: 1214: Ad montem qui uulgo dicitur bercy. 1227: Montem Nergesberch. 1234: per quendam clivum — Cuesberch. 1253: Usque ad summities montium que Berch uocantur. 1285: ad collem Berch. 1293: Ad unum montem sive unum Berch. 1299: Uadit per Berch cuiusdam montis. 1310: Ad unum uerticem montis wigariter Berch dictum. 1329: Ad unum Berch Sumusmal dictum. 1329: Ad Berch Dobrahegese. 1343: Ad altiore[m] Berch peruenientes qui dicitur Ingoberekbercheorra stb. stb.

Ma a bérce mint közszo az irodalmi nyelven kívül csak a székelýföld néhány vidékén él, helynevekben pedig csak az északnyugati és székelý nyelvterületen fordul elő, igen nagyszámú példákön. Alaki változást nem szenvedett, mert értelme nem homályosult el.

Moldva: Bérce (bokros magaslat, Nyr. 3 : 93. h., F. K. 16 : 11); *Hét-falu*: Szászbérce, Ördögbérce stb. (d. O. 6 : 66, 83, 86); *Hszék*: Várbérczi (h., O. 3 : 204), Kövesbérce, Közberce, Csikbérce stb (e., Nyr. 2 : 526, 4 : 480 30 : 446, 39 : 186); *Csik*: Kisbérce stb. (sz. Nyr. 11 : 527), Nyáros bérce stb. (uo. 528); *Udv*: Klastrombérce, (O. 1 : 143, 152), Buda bérce, Nyírbérce, Nyulak bérce, Végbérce, Kurtabérce, Hegyesbérce stb. (e. Nyr. 3 : 142, 9 : 240, 25 : 528, 26 : 335, 431, 432); *Mszék*: Hajmegbérce (O. 4 : 21, 26), Bérczhát, Szőlő bérce stb. (Nyr. 1 : 384, 2 : 382, 26 : 431, 28 : 384, 29 : 480); *Kühüllő*: Gyuri bérce, Bértető stb. (uo. 25 : 333, 34 : 223); *M.-Szamos*: Tollaspárbérce (h., uo., 32 : 238), Kurtabérce, Hegyesbérce stb. (Jankó T. 8—14); *Közeg*: Bota fenyő bérce stb. (e., Nyr. 12 : 432), Bérce, Bányabérce, Tőbérce stb. (Jankó K. 11—17); *Szilágy*: Középbérce, Rigőbérce stb. stb. (monogr. 3 : 63, 110, 345, 524, 675, 4 : 77, 296, 794, 829); *Zilah*: Récsebérce stb. (Nyr. 12 : 383); *Abauj*: Lázibérce (h. monogr.); *Sáros*: Bérczallja, (hs., Nyr. 3 : 239); *Sajógy*: Simonbérce, Döllőbérce stb. (e., uo. 27 : 480); *Borsod*: Aszóbérce, Kajlabérce, stb. stb. (uo. 11 : 288, 335); *Bükk*: Bükkbérce, Szedresbérce (e., uo. 9 : 287); *Mátra*: Tölgyes bérce stb. (uo. 2 : 238, 25 : 95, 26 : 286, 38 : 379); *Karancs*: Középbércek (e., uo. 2 : 281), Vermes bérce stb. (h., F. K. 19 : 217); *Ipoly*: Hangyás bérce, Miklós bérce, Rakotyásbérce stb. (h., monogr. 2 és kk.), Bérce stb. (d., Nyr. 1 : 231, 7 : 44, 31 : 117, 39 : 186), Budapest: Antal bérce, Csillebérce, Kelenbérce stb (uo. 28 : 526); Veszpr.: Hosszú bérce (uo. 1 : 94).

A bérce szláv jövevényyszó. Jungmann szótára szerint: »*Brdo*, -a, dem. *brdce*, -e... a) = wrch, chlun, hora, mons, Berg, Hügel« stb. A bérce tehát a *brdce* = dombocska átvétele. Hogy a szabályszerű *bérce* helyett mért van *bérce*, oka ismeretlen. A dunántúli *börce* alak mutatja, hogy a hang valamikor rövid volt. Az Oklsz. adatai így is olvashatók.

Az Oklsz. adatainak feltűnő nagy számából azt következtetem, hogy a szó nem önállóan jött át nyelvünkbe, hanem helynevekkel; hisz ma is nagyobbbrészt ezekben él. Jelentése a régi nyelvi példák legnagyobb részében és a helynevekben domb (vö. a bérce, domb és halom jelzőit) és ha a nép a szót használja, ezen értelemben teszi (l. Orbán). De már az Oklsz.-ban is előfordul, hogy a hegyek tetejét nevezik bérce nek (1299, 1310, 1327), valószínűleg oly esetekben, midőn a hegy tetején volt egy külön domb. Ezek aombok sokszor sziklásak voltak és így fejlődhetett a szónak mai irodalmi használata. Hogy a bérce a népi nyelvben szikla alakulatot jelentene, azt nem látom bebizonyítottak, noha Jankó több helyen állítja (K. 20, T. 16,

B. 57). Mellettem szól Nagy Gyula egy adata Nyr. 7 : 174: »Bércz: egyike a leggyakrabban található közneveknek, mely mindenféle hegyet, halmot, dombot jelent.«

[*-alja, -lát, -oldala, -mege, -orr, -tető*].

Bereg. Hegy. Szótárainkban nincs meg. Közszo aligha volt, de helynevekben többször előfordul: Bereg megye, Beregszó ks. (Temes), Bereg tanya (Szabolcs, Nyitra, Torontál, Hsnt). Mátra: Bereg (Nyr. 31 : 352) s még néhány név a Nyr. dülő nevei között s az Oklsz. berek cikkében. Szláv kölcsönszó (Mikl. Et. Wb. és Slav. E. 54). (Vö. Oklsz. part 1509-i adatát: Magosparth alio nomine Wysoky bre[h].)

Bitykő. Nagyobb hg. apró kiálló csúcsai [a távolból nézve]. (Csiksz-domokos Nyr. 32 : 325. Ny. f. 9 : 27). Összefügg a bütüvel és a büttyökkel.

Borda, bërda. Hegy. Szótáraink közül csak Oklsz. borda: b) costa, rippe alatt. 1269: In monte Bordachege uocato. 1389: Prope villam Nyek in loco Bordapokla vocato. 1454: Reflectitur ad meridiem per vnum orom wlgariter brdo. Csak helynevekben.

Szlavonia: Csókaberda (d. Nyr. 4 : 45); A.-Ór: Fősző borda, Ajszó borda (m., uo. 32 : 178); F.-Ór: Bërda, Fűsző és alsó bërda (e. l. uo.); Somogy: Glándi bërda (d. uo. 37 : 378); Bükk: Bordahegy (sz., uo. 9 : 288); Borsod: Bordatető tanya (Hsnt); Abauj: Kelecsenyborda, Borda (hs., monogr. »van ily nevű hegy is« CzF. 736); MSzamos: Bordás (? Nyr. 37 : 95); Csik: Borda (e., uo. 9 : 527, 39 : 233), Borda (kopasz h., O. 2 : 21, 37, 40).

Szláv kölcsönszó. Jungmann : »Brdo, —a, dem. Brdee, —e, = a) wrch, chlum, hora, mont Berg, Hügel. Bërdo: zwei Berge in Kroatien.« A szláv alakot mutatja Oklsz. orom. 1454. adata, de ma is megvan bács-megyei dülő neveken: Brdo (ért. hegy, Ethn. 7 : 39), Szmilyevo brdo (uo.) és talán Berdovác (sz., Nyr. 5 : 432).

Börce: Domb. Szótáraink közül csak MTsz. közli többféle jelentéssel (domb, szikla stb, l. hozzá még. Nyr. 25 : 308, 35 : 436, Nyf. 34 : 76, Jankó B. 57). Élő közszo a Dunántulon, a bérc ő-zó alakja.

Bakony: Kendervágó börce stb. (Nyr. 26 : 47); Balaton: Falubörce, Ördöglikabörce (Jankó B. 57); Zala: Börce (e. és sz., Pesty); Baranya: Szöbörce (? Nyr. 28 : 191).

Böcök: talaj kiemelkedése, domborulata (MTsz. Somogy). Vö. bucka. *Böcsök*. Ugyanaz? Kszeg: Végböcsök (Jankó B.) Vö. bucka.

Bucka: Kis homok v. fővenyrakás, dombocsk. MTsz. csak »ritkás nádas hely« értelmében közli, mert fenti értelmét az irod. ny. már bevette. Az egész Alföldön használatos, hogy helynévben miért ritka, azt a szó értelme mondja meg. Pest: Buczkás (sz. Nyr. 1 : 384).

Buckó: Nagy kő v. földhőmpölyeg (MTsz. Hszék). Vö. bucka.

Bukkanó. Hirtelen ereszkedő, lejtő (MTsz. Bal. mell).

Butykő. Nagy kő v. földhőmpölyeg (MTsz. B. Hunyad). Mszék: Butyka (? Nyr. 1 : 383). Vö. büttyök.

Büttyök. Kis kiálló talajemelkedés. Bereg: Kovács büttyke (Nyr. 37 : 429). [Budenz (MUGsz 455, 466) finnugor, Gombocz (MNyelv 3 : 109) török szónak tartja].

Bütü, büte, böte, bota. »Bütü, hegybütü névvel a székely olyan

hegyfokot szokott jelölni, amely nem hegyesen, hanem kerekdeden végződik.» (O. 1 : 60).

Csik: Bütü (? k. l. e., Nyr. 9 : 527); Udv.: Feketehegy böte (uo. 25 : 527); Mszék.: ? Bota (uo. 2 : 282); Kszeg: Bütedombja (Jankó 13). Vö. büttyök.

Csomp. Szirtcsomp: sziklaszál (Székelyf. Nyr. 5 : 424). »szép szikla« csompokban végződő Nagykőhavas» (? Orbán 6 : 35).

MSzamos: Csomboskő (? Jankó T. 11).

Csompasz? Szilágy: Csompasz (hs., monogr. 3 : 240, dülő uo. 464.) »hal v. hegy?« teszi utánna Petri.

Csompó. Orbán sziklaszál értelmében használja (1 : 80, 2 : 128, 3 : 86, 4 : 96, 5 : 160, 191, 6 : 186, stb), de másutt: »Útjavításra való sírdomb alakú kőrakás« (Csikszódomkos Ny. f. 9 : 27).

Szilágy: Csompó rét (monogr. 3 : 675).

Csonyó. Sziklacsúcs, sziklaszál (Székelyf. Nyr. 5 : 376). Vö. csomó.

Csorba. Régi omlások miatt nagy darabra beszakadt, tehát könnyökön beszökő part (MTsz. Sajóvgy).

Torda: Csorbavölgye (Jankó 37). Szláv kölcsönszó.

Csúcs. Csúcsos hegy vagy annak legfelső része. C-nál acroterium, MA: tuber, pinnaculum. PPB: hegy homloka v. tsútsa: supercilium montis.

Mszék: Csúcs (sz., lankás oldalos hely), Csúcsrét (Nyr. 2 : 140), Hegyecsúcs (h., O. 4 : 61, talán 208, 211); MSzamos: Csúcs (Jankó T. 17)? Csucsászka d. (Nyf. 29 : 33); Szabolcs: Paszabcsus (? hs. monogr.); Borsod: Velki Malinacsúcs (Nyr. 11 : 336); Karancs: Szilaskacsúcs (kt. 13. XXI); Komárom: Csúcshegy (Nyr. 16 : 288); Bakony: Háromcsúcsos (uo. 28 : 528); Balaton: Csúcshegy (Nyf. 40 : 34, Jankó 60).

Ezen adatok a fenti értelem népi használatát még nem igazolják. Egy részüknél valószínű az irod. ny. hatása, más részüknél esetleg a sz. vagy r., l. alakja adott okot az elnevezésre. Egyetlen adat sem tartozik biztosan a fenti értelem körébe. Népies használatára a régi ny.-ben nincs példa.

Csumó? MSzamos: Kőcsumó (Jankó T9.), Kis csuma (? uo. 10). Vö. csomó.

Csúp. Kisebb kerek talajkiemelkedés. Szótárainkban: apex, vertex, fastigium S. l., csúcs (hegy v. párna csúcsa MTsz. Székelyf.), kis kerek domb (Székelyf. Nyr. 5 : 376), kis domb (O. 4 : 42). Oklsz. 1392: Ad unam magnam aciem videlicet ad unum altum Chwp. 1496: Ad quendam collem seu monticulum Chwp vocatum.

Csik: Kőcsúp (sziklacsúcs, O. 2 : 84); Mszék: Gyilkos csúp (h., uo. 4 : 202), Csüpláb (dombtető (uo. 42, 204); MSzamos: Hegyecsúp (Nyr. 30 : 400, 37 : 380), Csüpáj, Csúp, Csüpalja, Meggyes csüpj (Jankó 11, 12, 35), Nyerescsúp (Nyr. 7 : 311); Szilágy: Csüpos stb. (monogr. 4 : 255).

Csurdó. Kis terjedelmű kőfolyás (Mszék, F. K. 37 : 216).

Csuszkató. Meredek út, lejtő (Bakonyalja, Ny. f. 34 : 79).

Zala: Csuszkatói d. (Nyr. 28 : 48).

Csutkó. Cukorsüveg alakú kőszál (O. 1 : 67).

Kszeg: Csutkós hegy, Csutkós tető, Csutkók (»ha a tetőnek törzsökös felszine van« Jankó 15, 19).

Debró, debre, debren. Gödör, mély vízmosás (MTsz. Bodroglózból.)

Hszék: Debren pataka (O. 3:44), Dēbrēn teteje (m. Nyr. 27:528); Szilágy: Debren (hs., monogr. 3:265); Szabolcs: Debrő (ta., Hsnt.); Abauj: Debrőd (hs., Hsnt.); Heves: Al- és Feldebrő (hs. Hsnt.).

Szláv jövevényszó (Mikl. Slav. E. 160). Kérdés, hogy a debren alak a debrőhöz tartozik-e. Idetartozik Debreczen neve (a szl. *debre* kicsinyített *debrece* alakjából, vö. Debre, hs. Szerbiában). Vö. dobra és többör.

Dē. Hegy v. domb déli lejtője.

Borsod: Kisdél, Nagydél, Zsérczi Nagydél (Nyr. 10:335).

[Török jövevényszó (NyK. 25:177), Nyr. 33:548, MNyelv 3:156].

Derék. Hosszan elnyúló széles talajkiemelkedés. Szótárainkban ez a jelentés nincs meg.

Moldva: ? Derékványa (h., Nyr. 3:93); Udv.: Derék (uo. 27:144); Mszék: Derék (sző., uo. 2:382); Hernádvgy: Torda derék (h., Abauj monogr.); Bmell.: Derékhegy (Jankó 60); Sárköz: Alsó-, felső meződerek stb. (sz., Nyr. 5:239, 527, 9:287); A.-Dráva: Alsó derékút (vö. MTsz. 2. jel. Nyr. 34:51); Csongrád: ? Derekegyháza (hs., Kr. 98); Szolnok: ? Karajánosderék (sz.), Komáromi derék stb. (r., Nyr. 1:230). Szláv jövevényszó (Mikl. E. Wb. és Slav. E. 142., Melich Szl. jöv. 1:94, 98.)

Dobogó. Emelkedett dombos hely a síkföldön (MTsz, Szatmár), kis dombos hely lapos réten (Szatmár, Nyr. 28:431). Oklsz 1454: Ad molen-dinem desertum Dobogó vocatum. Helynevekben elég gyakori (pl. Hsnt. 9 adat).

? *Dobra.* Vizmosta gödör (MTsz. Komáromból). Oklsz. 1487: Usque ad pedem montis Dobrahegye vocati, és *hegyes* alatt 1329: Ad beerc Dubrahegese.

Zemplén: Dobraoldal (do., Nyr. 2:238); Mátra: Dobra orma (h., kt. 14. XXII.). Hsnt. 11 adat ide tart. ? Vö. debrő és többör.

Domb. Kisebb kerek talajkiemelkedés. Szótárainkban először C-nál. NySz.: Monticulus vulgariter dumb dictus stb. Az Oklsz.-ban csak 22 adat 1307–1454-ig. 1307: Uadit ad montem dumb vulgariter. 1334: In medio prati que Halymdumb uocatur. 1358: Quendam montem higydumb stb. Ma mint közső él országszerte, míg helynevekben a Dunatiszaközén ritka, másutt gyakori. Jelentésváltozásról nem beszélhetünk, árnyalatait részben már C. jelöli: mons, monticulus, tumulus, grumus. A helynevekben eltérő használatát látjuk a gömörsepesi érchegységben, ahol a *Fecske*domb 1063 m., a Jászói domb 1129 m., míg lejjebb a tornai fennsíkon a *Som*hegy 805 m., a Tornakő 252 m., a Kecskelhegy s még vagy 8 hegy csak 200–300 m. (Abauj monogr.) (Vö. az alföldi »hőgy«-ekkel). A székely példák nagy részében a domb mesterséges vagy legalább annak tartott földdomborulatot jelöl, így pl. Orbánnál az 1. ktben 4 domb közül 3, a 4-ben 10 közül 7 stb. A szó alakja mindenütt domb, csupán Mohácsról közölnek *dömb* alakot (Nyr. 26:330).

Hogy a régi nyelvben oly későn és ritkán fordul elő, annak legvalószínűbb magyarázata az volna, hogy finnugor v. török szó lévén sokáig tartott míg lokalizálódott. Eredetére l. NyK. 25:275, MUSz. 256.

[alja, —eleje, —hát, —köze, —tető.]

Dombár. »Meneteles hegy- v. domboldal, vagyis midőn vmely völgyből csekély emelkedéssel jutnak a hegytetőre; azon tér, mely a völgy s

tető közt fekszik s igen lassan felebb és felebb emelkedik, dombárnak neveztetik. Göcseji szó. Plander Ferenc.» (Tsz).

Ezen adatot vették át CzF. és MTSz., úgy szintén a MNyszet 5: 160-ban közölt göcseji beszélgetés?

A domb alkalmi továbbképzésének tartom.

Dombó. Domb. Somogy: Dombós ergéje (Nyr. 10 : 335); Sárköz: Dombószög (r., uo. 5 : 239); Dombó ág, Dombó szél (uo. 9 : 287). Pozsony, Máram., Küküllő, Szatmár, Som. és Baranya m.-ben ily nevű hs-k (Hsnt).

Dombolag: Dombos hely (Somogy Nyr. 6 : 323). Kis domb, dombocsa (Zala, uo. 38 : 286).

Döngölet, döngület. Kerek halom, kis földdomborulat, halmos, dombos, hullámos rész (MTsz. Dunántúlról Göcsejből, Hetésből, Somogyból, Nyr. 37 : 286 Zalából). Döngöletes vidék: szelíden dombos vidék. (Zala NyF. 9 : 45).

Döngör. Ugyanaz (MTsz. Baranyából). Dombos rész (pl. legelőn, Baranya Nyr. 37 : 374).

Döng. Dombosabb rész (Göcs. Nyr. 35 : 42). Vö. döngölet, döngör.

Dörömb. Dombocsa, alacsony dombos hely. (MTsz. Dunántúlról, Baranyából, Szlavóniából).

Él. Hegynek keskeny, hosszan elnyúló teteje. Szótárainkban ezen jelentése nincs meg. Oklsz. 1348: In uno acie wlgariter El dictum. 1443: Vique quandam aciem montis wlg Cheresel. Mint közszó sehonnan sincs közölve, helynevekben csak a Székelyföldön él.

Hétfalu: Andírbérczéle (O. 6 : 179, 186); Hszék: Várbérczéle, (uo. 3 : 96), Kövesél (e., Nyr. 30 : 446); Udv.: Siklód feletti bércz éle (O. 1 : 113); Mszék: Rövidél, Hosszuél (e., Nyr. 1 : 383, 2 : 428); MSzamos: Vargaél, Tögyesél, stb. (Jankó T. 17).

Eleje: Mint az alja, elve, mége, vége, szolgálhat tfnévül is, s jelöli részben vmely tf. kezdetét, részben egy tf. előtt fekvő területet. Ilyen hasznát az Oklsz.-ban 1233: Meta kueseleu. 1315: Possessiones. . Thorkuley. stb. vagy helynevekben:

Udv.: Nagymáteleje (sz. Nyr. 25 : 380); Hernád: Szádelő (hs. Abauj monogr.) Érdekes alakja: -ellő (Erről még szölok).

Előhegy: Hegycsoport előrenyúló, alacsonyabb tagja. Oklsz. 1418: Infra montem wlg Elewhegh dictum. 1489: In promontorio Elewhegh vocato stb. stb. Helynevekben a Dunántúlon s az É Ny. nyjárasok területén fordul elő, mindenütt Előhegy alakban. (Nyr. 2 : 238, 3 : 431, 8 : 96, 9 : 143, 11 : 432, 27 : 479. — 1 : 277, 5 : 143, 6 : 47, 35 : 437, NyF. 17 : 45, Jankó Bmell. 62 stb).

Hogy e szó címszóí értelme népies-e, kérdéses. Előhegyen a nép vszinüleg csak a faluhoz közelebb eső (alacsonyabb s így szállótermelésre alkalmas) hegyet érti (vö. Elővölgy, Előmál, Előré, Elő- és Középhalom stb. stb. Oklsz., Nyr. 9 : 95 s másutt). Külön címszóként Kr. sorozza be először, promontorium jelentéssel s az Oklsz. is így tesz, noha (1489: In promontorio Eleumal vocato) más szó is is előfordul e jelentéssel.

Elve. A vmin túl fekvő rész. E kifejezés ma már csak helynevekben. Ragozva: -elvéve, -eleve, (hova), -elvöl (honnán). Oklsz. elv-, el-, eln- [pars ulterior]. 1282: Erdewelu. 1284: Quasdam possessiones Gepelu... in C.

Ung. 1327: Possessionem eorum Keuruselen stb. — és elvő [ulterior; tulsó] 1520: ... in loco Kewhydelwew. In loco Agelwew. és elvől, elvél [de trans trans] 1412: Medium iuger in Homoroweluel. Unum in Elewelgeinel stb. A MTsz. Hszékből közül több példát.

Hszék: Völgyelve (sz. Nyr. 2 : 333), Árokelve (uo. 39 : 41, Hídelve (e., Pesty 132); Csík: Oltelve (O. 2 : 46); Udv.: Vízelve (uo. 1 : 228); Mszék: Vízelt (Jankó T. 30); Bereg: Hídelve (Ethn. 10 : 101).

Ez lappang az Erdély (Erdő-elv) és Havasalföld (Havas-el-föld) szókban és bizonyára még néhány illeszkedett *al-* taggal ejtett szóban is.

Emelkedés. Domb, magasabb fekvésű hely (Adavid Bács. MNyelv 6 : 138): Helynevekben nem fordul elő. Irodalmi nyben ált. használat.

Ereszkedő. Lejtő. NySz: descensus ex monte SI. az varac ereszkedőire stb. Oklsz. 1560: Egy szél az Ördög ereszkedője alatt.

Pápauid: Ereszkedűő (d., NyF. 17 : 49); Bmell: Ereszkedő, Öreg-ereszkedő (Jankó 62); Szabolcs: Ereszkedő (ta., Hsnt).

Eresztő. Lejtő. MTsz: Eresztős part: már nem lankás, de még nem is meredek. Kszeg: Laposeresztő (Jankó 18); Udv.? Őzeresztő (l. k. Nyr. 25 : 381); Kúnág: Eresztő (uo. 9 : 381).

Erge. Lapályos hely a mezőn (MTsz. Szatmárból). Oklsz. 1501: Particula terre Thwlsoerge vocate.

Szatmár: God ergéje, Csillagdomb ergéje, Dombó ergéje, Turbucz ergéje (Nyr. 10 : 432); Veszprém: Ergehát (uo. 39 : 190).

Erős. Meredek, meredek lejtő. Hszék: Vár erősse (h., O. 3 : 119) ? Erősd (Hsnt); Udv.: Erős (meredek sziklafal, O. 1 : 88), Isten erősse (h. lejtő, uo. 139); Kszeg: Erős alja (Jankó 17).

Észak, észek, észek. Éjszakai hely, éjszakai rész v. oldal (MTsz. M-szék, Udv., SzDoboka).

Udv.: Botos vőgy észke, Kosok észke (Nyr. 3 : 143), Észak pataka (O. 1 : 129); Mszék: Észak (a nép nyelvén Iszek, Nyr. 2 : 428, 526), Kerek-hegy észka (uo. 382, 28 : 384, O. 4 : 208); MSzamos: A. és F. Észak, Észak, Eszkan (Jankó T. 23); Kszeg: Észken, Iszeg dűlő, Iszek, Észek-oldal (Jankó K. 28); Szilágy: Észak (monogr. 4 : 248, 296, 468); Zilah: Észak (Nyr. 12 : 382).

Far. Hirtelen és meredeken megszakadó hegyvég (MTsz. hegyfar alatt, Hosszumező). Hegynek oly kisebb része, amely a lapos fölött hirtelen kiemelkedik, (Borsod, MTsz. far alatt). Oklsz. 1512: Vinorum de promontorio Hegfar. 1523: De promontorio Heghfar vocato in Comitatu de Vgocha. A szó dunántúli és erdélyi helynevekben kétféle használatban fordul elő: 1) vmely határrész hátsó részének neve, 2) a fenti jelentésben. Helyismeret v. magyarázat nélkül nehéz a jelentést szétválasztani. Adataim nagyobb része az 1. jel. körébe tarthat.

Mszék: Cserefara stb (Nyr. 2 : 332, 382, 428), Ebesfar stb (uo. 28 : 382); MSzamos: Mozsárfar, Nyálófara stb (>far egy vonulat eltompuló vége, Jankó T. 17.) Kszeg: Kőrősfar, Sűrűfar (Jankó Kszeg 14, 19); Szilágy: Szikfaroldal, Csetefar, Farhegy, Málfar stb. (monogr. 3 : 142, 589, 4 : 77, 195, 296, 327, 794, 829, 848); Bereg: Farkashegy fara (Ethn. 10 : 101, 102); Veszprém: Lápfar (Nyr. 39 : 190); Bmell: Farmohos, Apácáfara (Jankó 62, Nyr. 10 : 479).

Fark. Hegynek farkalaku nyúlványa. NySz: ... Meeg az feyeo kosar ys az kawā beercz farkon volth stb. Oklsz. 1265: Cacumen montis Heghfark stb. MTsz.-ban ez a jelentés nincs meg.

Hszék: Két ökörfark, Macskás farka, (h., O. 3 : 28, 165), Hegyfarka (sz. Nyr. 2 : 333, 525); Udv.: Veczer farka (egy magaslat végfoka O. 1 : 220, 222), Kőfarka (sz., Nyr. 2 : 381), Nagymálfarka (»farka a hegy vége« uo. 25 : 380); Mszék: Hegyfark (uo. 2 : 428); Kszeg: Kőhegy farka (»a nyakon túl a hegy farkot képez« Jankó 19); Szilágy: Dombfark stb. (monogr. 3 : 713); Zemplén: Hegyfark (Nyr. 10 : 236) Karancs: Czuka fark (h., kt. 15. XXII). Jelentésére vö. előhegy, nyulamat és sarok.

? *Fart.* Meredek part, partos sziklaoldal (MTsz, Csík). Vö. Nyr. 31 : 38 *Fej*, fő. 1. Hegy. 2. Hegy v. szikla teteje. 3. Völgy eredete v. nyílása. (4. Forrás. 5. Vminek kezdete). Szótárainkban az 1—3 jelentés nem fordul elő. Az adatok nagy része mind az Oklsz.-ban mind a helynevekben a 4. és 5. jelentés körébe tartozik, én csak csak az 1—3-hoz tartozók közül közlök néhányat. Oklsz. 1) 1211: Ad collem qui wlgō dicitur Apatfeereh. 1279: Peruenit ad Quandam monticulum qui dicitur Zaykfeu, 2) 1323: Et per idem Berch circuit caput Harypanfew vocatum. 3) 1055: Ac postea nogu azah feherea. Indequ ad aruk fee. 1095: ...ad caput uoraginis churchufe. 1211: In uilla Ozoufeu.

1) Udv.: Burukfej (h., O. 1. 88); Borsod: Fényeskőfő, (h., ugyanott Fényeskővölgy, Nyr. 11 : 335); Mátra: Barátfő, Golotkafő, Gyimesfő stb. (h., kt. 13. XXII). — 2) Udv.: Senyefeje (teteje, Nyr., 25 : 527), Kőfeje (uo. 2 : 381), Sugó feje (h., O. 1 : 47); Kszeg: »vonulatok közelebbi végét a fő jelöli« (Jankó 19); Bakony: Hegyfő (Nyr. 26 : 47). — 3) Csík: Áj feje (uo. 9 : 527); Udv.: Kerekáj feje (uo. 26 : 431); Mszék: Nagysző feje (uo. 1 : 383), Botos ágyfő (uo. 28 : 382); Mátra: Völgyfő (kt. 13. XXII.); Bmell.: Aszófő (hs. Jankó 20). Az első jelentés tkp. csak a 2-ből fejlődött, a 3. és 4. az 5. csoportba tartozik.

Felpart. Meredek út (Nyitra, Nyr. 33 : 463).

Főle, főle. Hegynek, hegyrésznek felső része. Oklsz. 1442: Silvam Kwrthahegfely. stb. Sajó: Hőgyfőlyi (sz., Nyr. 8 : 432); Kemenesalja: Hegyfől (NyF. 33 : 29). A Székelyföldön és a Sárközön a szónak ragos alakjai felett és felől használatosak, de ezek csak viszonylagos helyzetet jelölnek. Vö. fej.

Főtő. Hágó (MTsz. Udv.) (Vö. lejtő-lőtő stb.).

Gágy: Alantas rét, lapos hely (MTsz. Baranya). Sok helységnévben is, különféle vidékeken.

Garázd. Árok (MTsz. Pest). Szláv jövevényszónak látszik.

Gát. 1. Árok. 2. A völgyre haránt húzódó gerinc.

1. Oklsz. 1385: Meatus seu cursus aque wlgō Gaath dictus. 1461: Fossatum antiquum Ogath vocatum. NySz: Unum fossatum quod Moiosgata appellatur 1380. MTsz. gát 2. árok; árokpart (Somogyból).

2. Kszeg. »Egy-egy kisebb haránt irányú gerincecske olykor gátat képez« (Jankó 20): Gát (uo. 13. 14. 15). MSzamos: Gát, Kerekgát, Szikgát, (»a völgyekre harántosan húzódó sorok« (Jankó T. 17)).

Mindkét különjelentés a közjelentésből fejlődött. Az első a szlávban is megvan. (Mikl. E. WB).

? *Geréb*. Part, töltés (MTsz. Csallóközből). MA. szótárában agger littoralis, SzD.-nál part, gát, akadály. »Ebben nagy gerebet vetett nekem?« Szláv kölcsönszó (Mikl. Slav. E. 197.)

? *Gerel*. Part, töltés (MTsz. Csallóközből).

Gerend, gerind. Hosszan elnyúló hátszerű emelkedés. Oklsz. gērēnda: 1346: Super quadam acye montis wigariter Gerend vocata.

Göcsej: Geréndmellék (geréndés az olyan terület, mely a síkból nagyon kiemelkedik, ellentéte a lap Nyr. 39 : 188); Szilágy: Gerend (monogr. 3 : 250); MSzamos: Gerend (hs., O. 5 : 130, P. 186, Hsnt); Csik: Gerend-pataka (O. I. 225).

Szláv kölcsönszó. Összefügg azzal a *Greda* szóval, amely bácsmegiei dülönevekben előfordul, s *hát* jelentése van: Ethn. 10 : 39 Greda, 40. Ogrina Greda stb. 43. és 44. oldalon is.

Gerind, girind. Ugyanaz. MTsz. girind. 2. halomnak teteje és csúcsa. (Szatmár. Kassai szókönyvből) 3. gerind: hullámos talajon a szántóföldnek van lapja és partja v. gerindje (Göcsej). 4. szántóföldnek széle és mesgyéje (Zemplén).

Hszék: ? Kiringye (d., Nyr. 39 : 234); Szilágy: Grind (monogr. 3 : 731), Gerind (uo. 376); Hegyalja: ? Göringyódal (Nyr. 12 : 191); Borsod: Szarvas-Kétgirind-lámpa (11 : 336); Karancs: Girindes (uo. 39 : 186). Ugyanazon szláv szóval függ össze. A szilágymegyei alakokra a szó oláh grindí alakja lehetett hatással.

Gerenda. Ugyanaz. Oklsz. 1327: Per *trabem* ipsius montis Saturus. 1385: Gerenda (hn). 1366: Venit ad terram que vocaretur Noggerunda. 1396: Per eundem eleaturam terre Zaylagerenda et Tangerenda stb.

Szatmár: Gerenda, Sovány gerenda (Nyr. 26 : 286); MDráva: Lipagerenda (uo. 28 : 191); Csik: ? Gerendus (r. l. k. uo. 39 : 234); Zemplén: Gerenda (hs. Hsnt); Máramaros: Gerendás (hs. uo.); Somogy: Gerendai tanya (uo.); Békés: Gerendási holdak (uo).

Ugyanazon szláv szóval függ össze.

Gingő. Kopár hegytető, terméketlen magasság, hitvány földrész (MTsz. Moldvából).

Girinc. Hosszan elnyúló, hátszerű emelkedés.

Szegedvid: Czigánygirincz (f. Nyr. 2 : 477); Békés: Marczigirincz (háts, partos hely, uo. 10 : 144); Bihar: Girinc-zug (uo. 29 : 533). Szláv jövevényszó? (Mikl. Lex. 142). Vö. gerinc és gorc.

Gorc. Domb. MTsz. 1. hegygerinc (Szatmár). 2. földnek gerincformájú emelkedése, dombos része (Szatmár).

Moldva: Somosgorcz (h., Nyr. 3 : 93, F. K. 16 : 11). F. K. 37 : 306: a vízből kiálló kisebb dombocskát a Bodroghközön helyenként gorcnak nevezik. [MNyelv 3 : 330: sóhalmaz]. Szláv kölcsönszó? (Mikl. Lex. 147).

Goronc. MTsz. 1. kaszálónak emelkedettebb része (Szabolcs). 2. mocsaras helyen v. nádasban levő emelkedett földdarab, szigetcske (Szatmár). Helynevekben nem találtam. Talán a gorondnak *gorony* mellékalakjából szláv *c* kicsinyítő képzővel (mint bérc, gorc, lankác, lapác stb).

Gorond, gorand, garand. Hosszan elnyúló hátszerű emelkedés. Oklsz. 1330/1505: Transit per quadam vallem usque ad locum Gorong. 1417/1505: Quendam locum eminentem qui scilicet locus Hozywgorond vocaretur s

még 5 példa. Nyr. 10 : 193 : a föld köralakú emelkedése (Szatm.) 15 : 574. halom (Ugocsa). MTSz. ugyanaz. MNyelv 2 : 281 : árterés téren kiemelkedő magános domb v. összefüggő dombláncolat, amely árvízkor szigetet, gorondot alkot (Szabolcs).

Szatmár : Zabember gorondja, Gorond erdő (Nyr. 3 : 382, 26 : 286), Garand, Garandpart stb., stb. (sz., uo. 3 : 287, 10 : 432, 11 : 47); Bereg : Nyárasgorond, stb. (Ethn. 10 : 102, 104); Ugocsa : Gábor gorondja (Nyr. 15 : 574); Zemplén : ? Ritkás gorony, Égett gorony (uo. 38 : 96).

Ugyanazon ósláv *gręda szónak északi sláv, lengyel *grąd-grond* alakjával függ össze (I. Nyelvtudomány 3 : 11, Nyr. 31 : 36, 38 : 389).

Görönd. Ugyanaz. MTSz. halom, domb. Kizárólag a Sárközben fordul elő.

Sárköz : Bugyoka görönd, Somos görönd, Göröndör. Görönd stb. stb. (viz nem járta helyek. Nyr. 3 : 47, 5 : 173, 239, 6 : 47, 192, 383, 9 : 287). Ugyanazon sláv szóból átvéve.

A gërënd, gërënda, gërind, görönd alakoknak az ósl. greda szó délszláv, e-s alakjai, a gerind és girind alakok egy részének a slávból átvett oláh szó, a garand, gorand, gorond alakoknak az északi sláv o-s alakok szolgáltak forrásul.

Gödör. Kisebb nagyobb talaj mélyedés. Már MA-nál. Csupán a »völgy« jelentésre idézek példákat. NySz. Per quandam vallem wlgariter Hologusgudur dictam stb. stb. Oklsz. 1335 : Descendit ad uallem Kungudur. 1346 : Ad quandam uallem Kungudurfeu. A NySz. és Oklsz. 1251--1484-ig terjedő 15 adatában gödör mindenütt = völgygel. Helynevekben főleg az ÉNy ny. járások területén fordul elő.

Ipoly : Köbűkk gödör, Dancsó gödör (völgyek, kt. 14. XX.); Karancs : Czinegés gödör (szakadék, FK. 19 : 217); Mátra : Szakásgödör (v., kt. 14. XXI.); Bükk : Nagygödör (v., Nyr. 6 : 479); Mszék : Vápa gödre (sz. uo, 37 : 95); Moldva : Zēdi gödre stb. (*gödör alatt Szászkuuton egyaránt értik a tágas. horpályt, a vizmossta vágást vagy a mély debrőt, mint a zsákutcát, zakotát vagy a víz hagyta aszót, azaz a völgy és vápa minden nemét. F. K. 16 : 8). vö. MTsz. gödör : völgy (Moldvai csángó).

Göhej. Árkos, vízmosásos, nem igen termékeny vidék (MTsz. Zalából).

Göré. Kis domb. (MTsz. Somogyból). Vö. gorc.

Görü. Lapos föld. (MTsz. Dunántúlról).

Gubarc. Dombocska, halmocska (MTsz. Somogyból). Fekete foltok a hegytetőn hóolvadáskor (Somogy, Nyr. 36 : 143).

Gugyor. Teknőforma völgy v. árok. (MTsz. Balaton m.) Bmell : Gugyrovölgy (Jankó 64). Az irodalmi nyelv e szót a keskeny, sziklába vágódott völgy (klamm) számára foglalta le. Vö. kotyor.

Gyűr, györ, gyüre, györe, kisebb talajkiemelkedés. MTsz. bucka, domb (Csallóköz) Nyr. : árvíz alkalmával a vízből foltokként alig kibukkanó gyepes, füves háta (Érsekújvár, 26 : 284). Oklsz. *gyűr* és *dir* alatt 6 példát közöl. 1300 : Vineam suam in loco qui Humatdyru wlgariter appellatur. 1309 : Quandam terram in fine cuiusdam montis Peturgyure dicti stb. stb. Ség alatt 1346 : Montem Gewrseg uocatum.

Udv. : Györmart (sz., Nyr. 28 : 336); Hernád : Gyűr, Gyürtető (sz., uo. 8 : 96); Mátra : Györ h. (kt. 14. XXII); Csallóköz : Csallagyűr (d., uo.

10 : 192); Rába: Csergyűr (uo. 30 : 446); Szigetköz: Hegyes Gyűr (szö., Nyf. 38 : 43); Győr: Gyűr(ö)k, Gyűrűdúó stb. (Nyr. 35 : 438); Marcal: Borsosgyőri d. (Nyf. 17 : 47); Pápa: Agyag gyűr (uo. 48); Bakony: Gyűr (d., Nyf. 34 : 174); Bfelv.: Györhég (uo. 40 : 34); Bmcll.: Középgyőr stb. (Jankó 43); Sárköz: Nagyszöggyűr, Cseplésgyűr stb. stb. (Nyr. 3 : 47, 7 : 336, 9 : 287, 5 : 239, 287); ADráva: ? Mária Gyüd (uo. 8 : 477); Szlavonia: Györe (uo. 4 : 45); Szabolcs: Gyüre (hs., monogr.). Idetartoznak még Győr, Diósgyőr stb. stb.

Gyűrke, györke. Ugyanaz. — Hszék: Györke orra (Nyr. 39 : 40); Csík: Gyűrke (k. l. e. uo. 9 : 527); Abauj: Györke (hs., monogr.); Mátra: Györke tető stb. (kt. 14. XXII); Bars: Gyűrke, Mikes gyűrke (Nyr. 31 : 117); Sárköz: Puszta györkei kender föld stb. (sz. uo. 5 : 143). A MTsz. csak »kenyér duzzadt része« értelmet közli az egész Dunántúlról, továbbá Pozsony v. és Békésből.

Hágcsó. Meredek hegyoldal. — Bereg: Hágcsó (Nyr. 29 : 542).

Hágtató. Hágó (Jankó Bmcll. 83). — Bmcll.: Fehérhágtató (Jankó 65).

Hágó. 1. Hegy v. völgyoldal. 2. Hegyoldalban vezető meredek út. 3. Hegy. PPBl. az 1. és 2. jel-t ismeri. Oklsz. 1401: Ad unum montem Mesesrehagow vocatum. 1428: Montem Vasarhelhagoya. Mindhárom jel-ben főképp Erdélyben van elterjedve.

1. Hszék: Hegyrehágó, Havashágó stb. (Nyr. 2 : 525, 39 : 41, 234), Havashágó (H.-alja O. 3 : 92); Csík: Akasztófára hágó (sz., Nyr. 9 : 527); Udv.: Lokhágó, Kárhágó (sz. Nyr. 2 : 381, 25 : 381), Baknya hágó, Gyepü hágója, ? Sikaszói hágó stb. (F. K. 16 : 390, 26 : 431, 432, 27 : 211); Mszék: Fehér hágó, Irma hágó, Felhágó (Nyr. 2 : 46, 428, 28 : 383); Küküllő Hágó stb. (uo. 25 : 333, 34 : 223); MSzamos: Köveshágó (sz., uo. 37 : 380), Szász-hágó stb. (Jankó T. 17); Szilágy: Hágó oldal stb. (monogr. 3 : 353, 675, 743, 4 : 468); Hernád, Kecsekhágó (e. Nyr. 8 : 96).

2. Csík: Jézus hágója (meredek ösvény O. 2 : 13). Vö. MTsz. hágó; Nyr. 34 : 258; Jankó Kszeg 20.

3. Moldva: Törökhágó (h., Nyr. 3 : 93, F. K. 16 : 11); Hszék: Torjahágója (havas, O. 3 : 91). s még sok példa Erdély területéről (O. 2 : 13, 110, 111, 1 : 209, 4 : 95, 180, P. 387-8, Nyr. 38 : 381, Szilágy monogr. 4 : 767. kt. 14 : XXII. stb).

Az első jel. az eredeti, ebből fejl. 2. és 3. Az irodalmi nyelv használja a nevet a hegygerinc mélyebb helyének jelölésére, de ez a jelentés a népnyelvből eddig nincs közölve. — [-alja, -feje, -oldala, -teteje, -töve.]

Hágtató. Hágó (MTsz. Erdély).

Hajlás. Szélesebb sekély talajmélyedés.

Heves: Hajlás (r. Nyr. 1 : 188); Mátra: Nyirjes hajlás (v. uo. 27 : 379); Bmcll.: Öreghajlás (mély völgy Jankó 65).

Hajlat. Ugyanaz. MTsz. értelmét nem ismeri, MNyelv 4 : 187 szerint mélyedés, völgy (Sajó, Gömör, Bihar). Nyr. 9 : 383: Tabaktelek (semlyékes hajlat), Csicsogós (többnyire vadvíz alatt levő hajlatok Pest). Nyr. 34 : 52: ? Hajlatom (domboldal, Rábavid).

Haladék. Gödör. (MTsz. Csík).

Hálom. Az i. ny.-ben szelidebb talajkiemelkedés. A népnyelvben a) természetes, b) mesterséges v. annak tartott kisebb talajkiemelkedés. A

Murmeliusszj-ben tumulus, C.-nál collis, MA: monticulus. Az Oklszban 1055—1603big kb. 120 adat. 1055. inde que ad aruk fee post ad luazá holma. 1193: Inde ad cenholm. 1211: . . . ad Homumholm. 1231: . . . ad montem Lycosholm. 1244: Sub monte Podholm. 1472: A quibusdam quatuor cumulis terreis wigo Nyghalom appellatis. 1521: Vnam metam terream keweshalom aliter Hathar laponyag vocatam. Nyr. VII. 218: versus curtem Scenholm 1067. stb.

Bság: Feketehalom (h., O. 6: 79 1). Hétfalá: Halmok (*a térség lapályából néhány önálló dombocska emelkedik ki . . .» uo. 162); Hszék: Halom ponkja Nyr. 8: 383), Pókhalma (emlékhalom, O. 3: 100) Tatárhalom, kuruczhalom (sírhalom uo. 145, 172); Csík: Vészhalom (*nemzeti sír» uo. 2: 63), Tatárhalom (ua. uo. 115); Udv.: Háromhalom, Kőhalom, küshalom stb. Nyr. 26: 335, 432), Engi halma, Leány halom, (sírhalom O. 1: 142, 153); Mszék: Halom (Nyr. 2: 428), Halmok mege, -köze, (*itt közel egymáshoz nyolc almakerekségű domb van . . .» uo. 520); Mszamos: Csicsajhalom (Nyr. 32: 238), Halmokajja (uo. 37: 386), Halom-, Kis-, Nagy-, Fityhalom, halmok köze (Jankó T 16); Kszeg: Halom, Halomközt (Jankó 19); Szilgy: Halmaszó, Szikhalom, Halom, -köz (monogr. 3: 63, 387, 496, Nyr. 34: 439); Avasság: Lekenczei, Kőszegremetei halom (F. K. 28: 225); Hernád: Sashalom (Nyr. 8: 96); Mátra: Banahalom (h., kb. 14. XII.); Kemenesalja, Telihalom stb. (Nyf. 33: 30); Göcsej: Halom d. Nyr. 3: 333); Halmos hs., Vas m. monogr.); Győr: Halomalla, Szihalom Nyr. 35: 438); Marcal: Hathalom p., Halom (Nyf. 17: 45); Pápa: Rézhalom stb. (uo. 47); Bmell: Halom (*a nép sok rejtett pénzt sejt benne» Jankó 63); Sárkőz7: Kovácshalma (Nyr. 7: 336); Szegedvid.: Korondi-, Gírizdős-, Sashalom stb. stb. (Nyr. 9: 95, 2: 95, 11: 192, 29: 542); Kunság; Tűzköves-, Kurucz-, Kőhalom stb. stb. (uo. 1: 428, 2: 47, 4: 382 9: 382); Pest: Szőkehalom stb. stb. (uo. 1: 384); F.-Pest: Nagy-, Daruhalom stb. tsb. (uo. 3: 45); Heves: Kún-, Kősalom stb. stb. (uo. 2: 187); Tiszántúl: Kántor-, Kettőshalom stb. (uo. 2: 237, 10: 144); Érmellék: Borszhalma stb. (uo. 2: 187); Szolnok: Kettős-, Egyes-, Aranyos-, Hármashalom stb. stb. (kunhalmok F. K. 35: 385); Bihar: Hármashalom stb. stb. (Nyr. 6: 239, 9: 526, 10: 144, 14: 432, 31: 118); Szabolcs: Inacs—, Kettőshalom stb. (2: 282).

A halom tehát előfordul helynevekben az egész ország területén, de a többi fontos ttnévhez (hegy domb stb.) viszonyítva csak szórványosan. Csupán a Nagy Alföldön túlnyomó a használata.

Azt hiszem, hogy a halom szó eredetileg mesterségesen készült földhányást jelentett s így sírhalmot is: ez a jelentése van még a helynevek nagy részében s ma is hajlik még ezen jelentés felé. Ezt bizonyítják a mondák, a melyek a halmok nevezett földkiemelkedésekben elrejtett kincsekre vonatkoznak, bizonyítja az, hogy a nép mindenütt, még az Alföldön is ősi temetkezési helyeknek, emlékhalmoknak tartja őket, ezt bizonyítja a helyismeret is. Valahány halmot ismerek, mindnek földhányásra, sírdombra emlékeztető alakja van. Ezen halmok nevei természetesen nagyobbbrészt nem mai keletiek, hanem azon időből származnak, amelyben a magyar helynevek lokalizálódtak, tehát a XI—XIII. sz.-ból. Az elnevezésnél bizonyára a hegy alakja volt irányadó. Ezért fordul elő a szó

hegyvidéken oly ritkán, mert ott ritkán volt egy hegy alakja szembeötlően hasonló a földhányáshoz, míg ellenben az Alföld halmai már földtani szerkezetüknél fogva is hasonlóak a sírhalmokhoz v. földhányásokhoz (kún-halmok stb.) Helynevekben az ország nagy részében a halom előtt hiányzik minden jelző vagy ha van is, igen egyszerű és gyakran ismétlődik (Kis-, Nagy-, Két-, Három stb.) A *halom* név tehát maga is eléggé jellemezte a hegyet. Ott ahol gyakori, az Alföldön, már élénkebbek a jelzők (mert a szó köznévvé válásának mértékét a jelzők adják).

Az Oklsz. idézeteiben az értelmezők: *mons, monticulus, promontorium*, tehát nem támogatják feltevéseimet. De a helynevek nagyon összevágnak a maiakkal. Sokszor nincs jelzője a halomnak, sokszor a jelző utal a mesterséges eredetre (Szén-, Hamu-, Határos-), más esetben a sírdombhoz hasonló alakra (Pad-, Sátor-, Hegyes-), a csoportos előfordulásra (Két-, Három-, Négyes-) stb. stb. Tehát ez is mellettem szól.

Hogy különben az élő nyelvhasználat később is érezte a halom szó cimbeli értelmét, bizonyítja 1) azon körülmény, hogy a régi határleírásokban mindig páros *halmokat* emelnek határjelzőül, 2) a *halomba vág* és *holttest-halom* kifejezések (l. NySz); 3) a *halmoz* ige (a *dombol*-ra csak az Esztergom megvételeben emlékszem); 4) az ilyen kifejezések, mint *emlékhalom* stb. (emlékdomb szokatlan); 5) talán a Schlägli szj. »*halom*: tumulus« fordítása. Általában úgy véltem észrevenni, hogy a nép nyelvérzéke ma is érzi a halom szó ezen jelentésbeli árnyalatát s tekintetbe is veszi (pl. népdalokban, népmesékben stb.).

Ha ezen feltevésemet elfogadjuk, a szónak a finnugorból való származtatása ellen semmi kifogást nem emelhetni, mert hisz az egyetlen nehézség az volt, hogy a megfelelő *fu*, szók sírhalmot jelentenek. A németből való származtatásnak a helynevek tanúsága ellent mond, mert épp ott, ahol német telepések vannak, a halom szó igen ritka, s csak az Alföldön van elterjedve, ahol német hatásról szó alig lehet. Ellenben kétségtelenül volt hatása a megfelelő szláv szónak. A magyar származású *tínevek* ugyanis a régi határleírásokban aránylag ritkán fordulnak elő, mert soká tartott még lokalizálódtak (*domb*), ellenben a szláv származásúak tömegesen ugyan de későn fordulnak elő (már t. i. más alakjukban), mert csak későn honosodtak meg (*bérc*). A halomnál a magyar szó hasonló hangzású szláv helynevekre talált, innen a példák korai előfordulása és nagy száma.

Mint földrajzi műszó tehát a halom a dombtól a fenti értelemben különbözik.

Hasadály. Hasadék (MTsz. Kapnikbánya és Székelyföld.)

Hasadék. Földnek, kőnek kettéválása által képződött mélyedés. Oklsz. 1323: *Primo in loco super fossatum feulldhasadek dictum. C.-nál ruina, fissura s. i. t.* Helynevekben nem találtam.

Hát. 1. Hosszan elnyúló földkiemelkedés. 2. Földkiemelkedés felső része. Oklsz. 1109. *Uadit ad orientem ad metam terream que wigariter Erhat uocatur. 1278: Ascendit ad montem kechkehat uocatum. 1351: Unumberch seu haat stb. stb. kb. 40 példa 1601-ig, nagyobbbrészt mons értelmezővel vagy értelmező nélkül.*

Noha a két jelentés nem válik el élesen egymástól, mégis természetsszerűleg megállapíthatjuk, hogy az első jelentés ott lesz elterjedve,

ahol a hegyek alakja a névnek leginkább megfelel, tehát az Alföldön, míg a hegyes vidékeken a 2. jel. jut inkább érvényre, küll. a Székelyföldön, ahol a névadásban a hegy és völgy minden részét pontosan megjelölik.

Adataim közül csak néhányat sorolok fel a térszíni viszony bemutatására: Dombhát, Hegyhát, Kőhát, Barázdahát, Sárhát, Tóhát, Csík hátya, Árokhat, Székhat, Előhát, Málháttya, (a hegy azon részét jelöli, ahol átmegy a lapályba Nyr. 34:51. Udv.), Padhát (a hegybértnak kilapályosodó része, uo. 1:384, Mszék), Bérhát, Hátföld, Hátsík stb.

Hátas, hátás. 1. Fönnsík (Pest). 2. Kaszállónak emelkedettebb része (Szabolcs MTsz.).

Havas. Magas (és kopár?) hegy, amely a havat soká megtartja. Szótárban először MA-nál: alpes. Oklsz. 1200 k: Ultra siluam Houos. 1258: Uadit super magnum houos. 1285: Ad desertos et nudos montes Howos vocatos stb. Összesen kb. 30 pld. mons vagy alpes értelmezővel. MTsz. hóvas: hegység (Torda Nyr. 33:115).

Helynevekben csak a Székelyföldön és a vele határos területen található. A falutól távolosó, magas, rendszeren csak legelőül szolgáló hegyeket jelöli. Bság: Nagykőhavas, Lovak havasa stb. (O. 6:50, 179, 180); Hszék: Mihályhavas stb. (Nyr. 39:234, O. 3:54); Csík: Havas, Havasvég, Tarhavas stb. (Nyr. 9:257, 30:495, 39:233, O. 2:40, 52, 73, 76 stb. stb.); Udv.: Tizenkétfaluhavas stb. (Nyr. 2:381, O. 1:77); Mszék: Székhavasa (O. 4:21, 26, F. K. 37:201, 212); Mszamos: Bátorhavas, Havaskapu, Hideghavas stb. (Nyr. 32:238, 38:381, 37:380, Jankó T. 16); Avasság: Kőhavas (F. K. 28:225).

Az irod. ny.-be az erdélyi írók révén juthatott. — Vö. *hóaja* (l. *alja*).

Hegy. Nagyobb talajkiemelkedés legáltalánosabb neve. Már a régi nyelvben annyi példában fordul elő mint a többi hegynév együttvéve. (Oklasz.) Jelentése igen tág: a szegedi ember a 8–10 m.-es dombokat ép úgy »hőgy«-nek tiszteli, mint a székely 1200–1600 méteres tetőit (F. K. 15:576). A Tiszántúlon s másutt is a *szőlő*hegyeket nevezik *hegynek*, míg a többinek *hát*, *halom*, *domb* a neve. (Nyr. 28:59, 29:572, Jankó Bal. 74., Nyf. 32:49). Mint a legközönségesebb tñév, a faluhoz közeleső talajkiemelkedések nevéül szolgál, míg a távolabb esők a ritkább, egyénibb hegységeket viselik. Valamennyi talajkiemelkedés jelölésére szolgáló szó közül a *hegy* mutatkozott a leghajlíthatóbbnak.

[-alja, -árnyéka, -észka, -farka, -fara, -háta, -lába, -magasa, -mege, -mál, -oldala, -orra, -nyaka, -teteje, -vége, -verőfénye.)

Hegyes. Ugyanaz. Árnyalati különbség nincs. Régi nyben is előfordul: Nagy syetetségghel menne az hegyessre Judeának varasaban (NySz.) Vadit recte ad Rotundum montem Hegus vocatum (Oklasz. 1248/1349). Helynevekben a Székelyföldön és az északnyugati területen fordul elő.

Hétfalu: Pál hegyese (O. 6:86); Csík: Csinód hegyese, Borhegyese, stb. (uo. 2:27, 37, 61, Nyr. 9:527); Hszék: Nagy hegyes (O. 3:77). Udv.: Kaka hegyese, H. teteje, -ajja (Nyr. 25:381, 527), Templom hegyesi stb. (O. 1:120, 150, 155); Mszék: Hangyahegyes stb. (Nyr. 2:382, O. 4:25, 29 stb.); Mszamos: Nagyhegyes, Kishegycs stb. (Jankó T. 9:16, Nyr. 32:238); Kszeg: Tompahegyese stb. (uo. 12:432, Jankó K. 11, 12); Szilágy: Hegyes, Pándi hegyes (monogr. 3:743, 4:15, 255); Zilah: He-

gyes (Nyr. 12:383); Mátra: Námész hegyese, Sáros ág hegyese stb. (Pesty 229, Nyr. 25:95, —kt. 13. XXII.); Karancs: Ótványkő hegyessi, Bikkta hegyessi stb. (F. K. 19:217 kk).

Heggyfordulat. Hetés (Zala m.): Bükkhegyi-, Mátéhegyi-, Acélvölgyi-, Zoknyaki-, Csonkadombaljai-, Bakóaljai- stb. stb. hegyfordulat (Nyr. 14:48).

Hegykanyarék. Hegykanyarodás (MTsz. Hszékből).

Hegylapulat. Hegylapály (MTsz. Hszékből).

Hegynyulamat. Hegy nyúlása (MTsz. Hszékből). Vö. nyulamat.

Homlok. Hegynek hirtelen, meredeken leszakadó vége. Oklsz. 1338: Transit per vnum montem dictum Homlokkw. 1362: Ad quendam locum vbi Kewes homlok nominatur. Helynevekben különösen a Székelyföldön.

Hszék: Cserehomlok (Nyr. 39:40); Csik: Cserehomlok (h., O. 2:22); Udv.: Paphomlok (h. fok, O. 1:217), Vész homloka stb. (Nyr. 25:527). MSzamos: Medve homlok (h., uo. 2:281); Hegyalja: Homlok (uo. 12:192); Ipolyvid. Nagy Homlok (h. oldal, kt. 14. XX.); Kemenesalja: Rénke homlok (Nyf. 33:30). Mint tájzó közölve a Barkóságból (Nyr. 32:522): homlok = hirtelen meredek dombocska.

Homola. Rakás (Nyitra, Nyr. 33:461. tót *homola*: kúp uo. 564).

Homp. Csúcsosan fölhányt föld v. kavicshalom. (MTsz. Dunántúl és Székelyf.) Emberkéz alkotta szabályos halom (Székelyf. Nyr. 37:90, O. 1:123). Fölleszegetett hant (Hszék, Nyr. 2:522). Vö. Komp.

Hompuk. Hant. (MTsz. Hetés Zala m.)

Honcsok, honcsog, hancsok, hancsík, kancsik. Kis földhányás, halom. (MTsz. idézi az egész ország területéről). Vö. höncsök.

Höncsök. Ásóval hányt kis halom határjelzésre (Bereg, Nyr. 26:382). Vö. honcsok.

Homola-höncsök. Mesterséges vagy annak tartott földhányások jelölésére szolgálnak, nem térszín formanevek.

Honcsok eredetére l. Nyr. 24:53, 258, 318, Szinnyi és Munkácsi.

Hoportyok. Kis halom, kis domb. Mszék: Hoportyok (dombos o., sz., Nyr. 2:331, 382, 428).

Horg—horoh. Mély út, árok, árkos terület. Ezen szó igen különböző alakokban tűnik fel mind a régi oklevelekben, mind a helynevekben és tájzógyűjteményekben. Régi szótáraink nem ismerik. Eddig nem sikerült a különböző szóalakokra különböző jelentésárnyalatokat megállapítani, noha ugyanazon a területen a szó különféle alakban is előfordul. A MTsz. értelmezése valamennyi alakra: mély hegyi út, két hegyoldal közötti szoros út, szakadásos hegyoldalba vágódott vízmosta meredek út. Az északnyugati nyelvjárások területén a szó ismeretlen.

1. *Horgas,* horgos. Székelyföld, Alföld, Dunántúl, Göcsej. NySz. és Oklsz. csak melléknévi alakokat közöl, amelyeknek *árkos,* *gödörös* jelentésük van. 1522: Vnum horgas juger. Quatuor jugera horgas vocata. 1785: Ez mellett az felső halavány [elhagyott folyómeder] végiben egy darab horgos földet adtak volt. MTsz. a horgas alakot főnévi használatban Győr és Szatmárból, a horgos alakot Göcsejből és Tolnából közli. Nyr. 27:47. horgas, horhó: hegysszoros, hegyszakadék (Tolna).

Helynevekben a szó valamennyi alakja között ez a leggyakoribb. Az *árkos* és *hajlott* jelentést itt teljesen szétválasztani nem lehet. a) Melléknévi

használat: Mszék: Horgos láb (sz., Nyr. 37 : 95); Mszamos: Horgasmart (Jankó T. 10, 11); Szilágy: Horgasföld stb. (monogr. 3 : 189, 4 : 37, 64. Nyr. 29 : 533); Szatmár: Horgas oldal stb. (m. uo. 26 : 286); Zemplén: Horgas tó (uo. 2 : 282); Sárköz: Horgas örvény (sz), Horgas uton fölül és alul stb. (sz., uo. 5 : 287, 6 : 383); Zala: Horgasvölgy (Pesty 130); Göcsej: Horgas berki dülő (Nyr. 39 : 188). — b) Főnévi használat: Hszék: Horgas (sz., Nyr. 37 : 381, 39 : 41, 234); Udv.: Hargas (uo. 9 : 239, Pesty 129); Mszék: Bothorgossa stb. (Nyr. 2 : 331, 28 : 382); MSzamos: Horgas, Horgos, Kis- és Nagy Horgas (Nyr. 37 : 380, 38 : 381, Jankó T. 9—11); Kszeg: Horgasalja stb. (Jankó K. 12—15); Szilágy: Horgas, Horgos stb. (monogr. 3 : 70, 589, 4 : 168, 367, 717); Bihar: Horgas (k., Nyr. 9 : 526); Szatmár: Kis és nagy horgas (e., sok ér van e kettőn, uo. 10 : 432); Göcsej: Horgosi d. (uo. 39 : 188); Győr: Kishorgasi (uo. 35 : 437); Pápauid.: Horgas (NyF. 17 : 46); Bmellék: Horgas (Jankó 66); Sárköz: Alsó-, felső horgos (sz., Nyr. 6 : 383); Alsódráva: Nagy horgós (uo. 28 : 191).

2. *Horh*, horoh? értelmezése: angustiae locorum; pass, engpass NySz. Ascendit per hurh 1347. Horhfw, locus 1268. Oklsz. 1055: Inde uero ad hurhu hinc usque ad aliam uiam. 1292: Uia cauernea que horh nominatur. 1408: Vallis Azohorha uocata stb., még vagy 20 adat horh és hurhu, churchu, hurh (olv. horh). MTsz. horh-ot Somogyból közli a közös értelemmel. Helynevekben: Veszprém: Horchi (hs., így! Hsnt.: Ipolyvid.: Horhi lapos, Horhi (hs., Hont monogr. 47).

3. *Horhagy*. Csak a régi nyelvben NySz. értelmezése ua., mint fent. Ascendendo quoddam zurduk vel horhag; 1267 s még 3—4-szer, ... monticulus Horhagh 1347 [!]. Oklsz. 1260: In ipso fossato quod Hurhag uocatur. 1344: Colliculum seu monticulum qui wlgó dicitur Hurhag. A mai nyben nincs ezen alakra példa. A végében a -d helynévképző rejlik.

4. *Horhás*. Zala: Horhás (r., Pesty 140, Bárhely), Horhás (Jankó 3 : 66, Szigliget).

5. *Horhat*, horhát. Somogy: Horhat (Jankó B. 66, Kiliti); Zemplén: Horhát, (hs., Hsnt.).

6. *Horhó*. MTsz. a Balaton mellől, Somogyból, Tolnából és Baranya-ból idézi a közös értelemmel, l. még Nyr. 27 : 47: hegyszoros, hegyszakadék (Tolna); uo. 27 : 192, 5 : 379: mélyút (Somogy). Helynevekben: Zala: Horhó (hófuvasos táj [?!] Nyr. 10 : 478; vízmosásos hely, Pesty 140, Jankó B. 66); Baranya: Horhó alja (hs., Hsnt.).

7. *Horhod*. Csak a régi nyben. Nyr. 8 : 549: 1281: ... hurhud potaka. ... descendit contra tercium siccum hurhud quod uulgo ogreu dicitur. Több adatot nem találtam. Talán horh és d helynévképző.

8. *Horhos*, horhas. Oklsz. értelmezése BM után bachfahrt, wasserriss, schlucht, engpass, gebirgsjoch. 1275: Ad unam uiam Hurhuswt uocatam. 1335: Ad quandam uiam ... horhas nominatam stb. MTsz. a Dunántúlról, Vas, Zala, Somogy megyékből és a Göcsejből idézi a horhos alakot. L. még: Nyr. 19 : 223. horhos: hegyek közt levő szoros út és vízmosás. Veszprém: Horhos (sző., NyF. 34 : 176).

? 9. *Horh*. Oklsz. horh alatt idézi: Quandam magnam uallem que hwrk dicitur. 1339: Amititt quendam lacum Sulmus horka uocatam.

A felvidéki Horka helynevek nem tartoznak ide.

? 10. *Horó*. MTsz. idézi Somogyból. Bihar: Horó (k. és sz.), Horó halom (Nyr. 6 : 239); Szegedvid.: Horó ér (uo. 9 : 95). Ered. *Horoh*?

11. *Horog*, horg. Régibb szótáraink csak hamus, uncus, harpago jelentését ismerik. NySz. és Oklsz. ezen jelentés alatt említ idevágó adatokat. 1361: In quodam magno monte qui Hurugteto dicitur. Dicti montis Hurgteto dicti. 1363: Possessionis Kechehorga vocate. MTsz. horh alatt idézi Győr, Veszprém és Somogy m.-kből és a Balaton mellől. L. még Nyr. 35 : 436: horog: szűk, hegybe vajt út (Győr).

Csik: Uzáhorgya (így, k. l. e., Nyr. 9 : 527); Veszprém Pléhorgya (így, kopár, szűk sziklavölgy fehér meztelen kövekből, uo. 1 : 133); Győr: Horogvíg, Likashorog stb. stb. (uo. 35 : 437), Horgok (mély vízmosságok): Öreg horog stb. (uo. 36 : 332); Veszprém: Setéthorog (horog = mély völgy, uo. 1 : 94); Bal.-mellék: Barát-, Bihal- stb. horog, Horogvölgy (csucskásan, sarkosan menő görbe földek, Jankó 66).

Horpac. Horpadás. Hegy horpacca. MTsz. Hszék.

Horpály. Széles völgyes hely (MTsz. Fehér).

Horpász. Hegyhorpász: hegyhorpadék (MTsz, Hszék).

Horvás. Gödör. NySz. Csak melléknévi alakok: Pervenit meta ad finem [viae] Horuasuth vocatae. 1275. Locus Horuasegres 1371. Nyr. 18 : 14. Ha a szél kiszakítja a fát s a föld kifordul gyökereivel több ölnyi területen: az így támadt üreget aztán a dőlő fa, tört ág hégazza be s indás növény futja át, de oly gyöngén, hogy ki följük kerül, menten bele hull a 2—3 ölnyi mélységbe, ez a horvás (Csík). Nyr. 9 : 525, 34 : 85: Honcsokok közti völgy (Csík, MTsz. ugyanaz).

Hörpenyeg. Lejtős terület (Bihar Jánosfalva. Ny. F. 29 : 31).

Huporcs. Kis halom. Udvar: »Ily hompok még alább is jönnek elő Huporcs név alatt.« (O. 1 : 123). V. ö. hoportyok.

Kanyarék, l. Hegykanyarék.

Kapaskodó. Hágó, meredek út (MTsz. Balaton és Tokaj). Meredek út, lejtő (Bakonyalja, Ny. F. 34 : 80).

Kapató. Emelkedő út (Győr, Nyr. 35 : 436). Kis lejtő (Bakonyalja, NyF. 34 : 80). Melléknévként kapatós=meredek (Sopron, Nyr. 30 : 443; Bal.- mell. MTsz. 2. jel).

Kaptató. Meredek hágó (MTsz. Székelyf.; NyF. 32 : 51, Torda, Nyr. 31 : 396, Kükküllő).

Kapu, 1. »Eleje, kezdete egy újabb tájrésznek.« (Jankó T. 18). Ide tartozhatik Oklsz. 1319: Peruenit ad locum qui kopu dicitur. Helynevekben ide tartozhatnak: Hszék: Cserekapu (Nyr. 39 : 234); MSzamos: Havaskapu, Rétkapu, Határkapu stb. (Jankó T. 18; Hernádvgy.: Gátkapu (sz. és r. Nyr. 11 : 383); Sajóvgy.: Zöldkapu (e. uo. 27 : 480); Balaton: Mikolákapu stb. (Jankó 67); Kemenesalja: Kettőskapu? Ladakapu? stb. NyF. 33 : 30). 2. Azt a helyet, ahol az út sziklák közt visz el, kapunak nevezik. Idetartoznak az egész ország területén előforduló *Vaskapu*-k (Hunyard, Torda, Bihar, Sáros, Szepes, Borsod, Nógrád, Hont, Komárom, Esztergom, Fejér, Veszprém, Zala, Baranya m. l. Nyr. 7 : 44, 10 : 96, 11 : 336, 16 : 288; FK. 16 : 217. kt. 14. XX., 15. XIX., Komárom monogr., Jankó id. művei, Pesty id. m. stb.), *kőkapu*-k (Karancs Nyr. 39 : 186; Balaton Jankó 67, Torda Jankó 18) és *Dömörkapu*-k (Baranya, Nyr. 4 : 334; Pilis, kt. 15. XX; a vas-

kapu törökre fordítva: *demir kapu*); Bérckapu (Udv. Nyr. 26 : 432); Szélkapu (egy völgynyílás baloldali foka O. 3 : 155).

Jankó szerint a Balaton mellékén a kapu *hágó* értelmében is használatos: Dóczy kapu (id. m. 67). Az 1. jel. körébe tartozik *Várkapu* (ahol a hegynyak keskeny sziklagerinccé vált. O. 1 : 205). Az Oklsz. adatainak nagy része a szónak egy vízrajzi jelentése körébe tartozik.

Karaj, karáj. Halom, dombocska. MTsz. karáj alakban idézi Gömörből. Helynevekben ide tartozhatnak: Szatmár: Karajos (hegyrész, Nyr. 37:94); Zemplén: Karaly (r), Karajdomb (sz., uo. 38:95); Ipolyvid.: Karajok (do. uo. 1 : 231); Bars: Páskaraj? (uo. 31 : 117).

A barsmegyei Páskaraj alighanem pást-karaj: pást széle. Vö. erdőkaraj = erdőszéle (Nyitra m., Nyr. 33 : 462. 467: tót kraj széle vminek.)

Karé. A völgy felső részét képező, félkörben beléereszkedő hegyoldal. Ezen jelentés szótárakban nincs meg, csak talán Oklsz. karaj. 1517: In latere cuiusdam silue Ewrykaray vocate. Helynevekben is biztosan csak a székelőföldi és vele érintkező területen mutatható ki.

Hszék: Bodvaj karéja (Nyr. 12 : 335), Nagyvápa karéja (e., uo. 39 : 233), Tókaraja (tető a sz. Annató m., O., 3 : 72); *Udv.*: Karéalja (sz. Nyr. 2 : 381), Bertalan karéja stb. (uo. 25 : 381, 587), Karisfal? (O. 1 : 151), »a déli hegykaraj nevezetesebb csúcsai« (uo. 29). »... a síkságot négy oldalról hegyvonalak határolják: keletről a betlenfalvi lázkaré, ... délen a Nagyoldal, nyugaton a Bükkhegy ... éjszakon a Bükketető.« (Küküllő, F. K. 16 : 391), Tózsér karéja, Bőjtövész karéja (sz., Nyr. 28 : 336); *Mszék*: A völgyek főtipusa a ... hosszvölgy, amelynek fejénél, az u. n. hegy »karéj«-ban ered a völgy fő torrense (F. K. 27 : 202), »A Mezőhavas, Ferenczilázaköve és Tatárkő karéjáról ... indulnak a vizek.« (uo. 208). *MSzamos*: Karé (Jankó T. 10).

L. még Nyr. 26 : 44. Budenz: Siculica: »Almásón: karéj (hegyé) = orom.« Ez, valamint Orbán *karaj* és a F. K. *karéj* alakja félreértésnek látszik. Csak a *karé* alak hiteles a címbeii jelentésben.

Szláv jövevényszó. Vö. Miklosich. Sl. El.: 364., Nyr. 33 : 467. [-alja].

Katlan. Kerek mély völgy. Csík: Katlanok (Nyr. 39 : 233). Szláv jövevényszó (Mikl. Et. Wb. és Slav. El. 382).

Kavala. Balaton mell.: Kavala v. Kabola (a kupolya = dolina értelmében, Jankó 68).

? *Kémény*. Kszeg: Kőkémény (Jankó 11).

? *Kerület*. Martosodásnak v. hegyoldal emelkedésének körülállása vmely térhely fölött (MTsz. Székelyföld).

Komp. Határhalom (Bakonyalja Ny. F. 34 : 80).

Kompis. Halmocska, Dombocska (MTsz. Gömör). Vö. homp.

? *Kóp*. Küküllő: Kóp (a legmagasabb erdőréssz, Nyr. 25 : 333); Kszeg: Kópa (Jankó 11).

Kopéc. Rakás (Nyitra, Nyr. 33 : 463. tót kopec: domb, halom uo. 565). Vö. kupac.

Kotyor. Gödör az úton (Szekszárd, Nyr. 29 : 190; Bereg, uo. 30 : 300; Aranyosszék uo. 31 : 114, 34 : 107). Balaton: Kotyor, Kotyoroldal (Kupás, árkos hely, Jankó 69). Vö. gugyor.

Kő. 1. Feltünőbb sziklaalakulat. 2. Hegy.

Szótárainkban mindenütt lapis, saxum, petra értelmében. NySz. Hegyes kw, lapis, petra 1037. Feherkeu, meta terrae 1299. Oklsz.-ban több száz adat túlnyomó része az 1. jelentés körébe tartozik. A 2. jel-hez tartoznak: 1252: Uenit in montem qui Weruskv dicitur. 1258: In uertice montis Zirku nominati. 1282: Unum montem Solumku vocatum stb.

Helynevekben az 1. jel. az egész ország területén előfordul. A 2. jel. biztosan csak északon és keleten mutatható ki valamint Komárom, Esztergom és Pest dunántúli részén, amelyek sok tekintetben inkább tartoznak az északi, mint a nyugati területhez. Csak a 2. jel-t idézem:

Moldva: Sóllyomkő (h., Nyr. 34 : 439); Bság: Királykő, Nagykőhavas (h., O. 6 : 79, 82, 335); Hszék: Őrkő (do., Nyr. 4 : 480, 27 : 528, O. 3 : 45); Csík: Somkő, Hegyeskő, Tarkő, (h., O. 2 : 54, 55, 90); Udv.: Hagymáskő, Csudálók stb. (h., FK. 16 : 387, Nyr. 25 : 527, O. 1 : 142); Mszék: Asztalkő, Ferencilázaköve stb. (h., FK. 37 : 202, 208); MSzamos; Kiskő, Vágottkő stb. (Jankó T. 17); Szatmár: Viski kő (h., FK. 28 : 225) Sóllyomkő, Tiszakő (h., Nyr. 2 : 251); Zemplén: Nagykő (do., uo. 238); Hernádvgy.: Hollókő, Szépkő, Tornakő (h., Abauj monogr.); Hegyalja: Sóllyomkő (e. és h., Nyr. 5 : 191); Bükkalja: Borostyánkő (e. uo. 11 : 432); Mátra: Szárkő stb. (h., kt. 13. XXII, 14. XXII. Nyr. 37 : 378); Sajóvgy.: Kiskő stb. (e., uo., 27 : 480); Karancs: Kereszteskő, Pécskő stb. (h., FK. 19 : 217 kk. 13, XXII.); Ipolyvid.: Homlokkői d. (kt. 14. XX.); Nyitra: Korlátkő, Jókő. Keselőkő (h., monogr.); Komárom: Peskő, Feketekő stb. (h., kt. 15. XIX., Nyr. 16 : 288); Esztergem: Fehérkő, Hamvaskő, Öregkő (h. FK. 21 : 210, kt. 15. XX).

Az eredeti használat kettős lehetett: egyrészt feltűnő sziklákat neveztek kőnek (1. jel.) másrészt köves helyeket pl. Őrség: Kő (egy nagy domb csupa kövecsből); Pápayid.: Buótakü (mészkövet tartalmazó domb, NyF. 17 : 49); ADRáva: Lánykő orma? (Nyr. 28 : 190); Zala: Pálköve (sz. köves hely, uo. 10 : 478). Ez a használat a Dunántúlon kívül a Kszegen is megvan. E kettős használatból fejlődött a szó hegynévi jelentése. Az első esetben a sziklaalakulat nevét átvitték a hegyre (ezt mutatják a jelzők: Hegyes-, Hosszu-, Csudáló- stb.), a másodikban a köves hegyet nevezték el kőnek, pl. »A kő felülete kövekkel behintett, közben-közben csekélyebb gyepesedéssel vagy éppen mészpadok előbukkanásával tarkázott.« (Jankó Kszeg 20). A kő = hegy használat a nép nyelvéből nincs kimutatva, noha állítólag a Székelyföldön él. [-alja, -eleje, -laposa.]

Kő összetételei. Igen sok főnév van kő-vel összetéve. Ezeket ha második tagjuk önállóan is szerepel, az illető szónál említettem meg. Ezek: aszó, bérc, csompó, csumó, csúp, csutkő, domb hát, havas, hegy, kapu, láb, lik, magos, mál, nyak, oldal, orr, szikla, szirt, tető, völgy.

Kőszál. Hegyes, felnyúló kötőmeg. Szótárainkban scopulus Ç., rupes MA. NySz.: Egy magas kew zairol wettek le es meghala (Pesti). stb. Oklsz. 1411: Venissent ad cacumen montis Jawornokletthew appellati vbi quidam lapis wlgow kewzal. Helynevekben nem fordul elő. Az irodalmi ny.-ben pl. Orbán használja a sziklaszállal egyetemben (l. csompó). A népnyelvből nincs közölve.

Egy második értelmét mutatja a NySz. adata: Vízet támaszta isten nekic a küszalból. Itt kőszál = összefüggő szikla. Ezt az értelmét: szál-

kőzet = össze nem töredezett szikla, úgylátszik szintén csak az irodalom ismeri.

Köz(e). Két tf. közötti rész. Oklsz. 1309: Particule terre Ketvelgykuz uocate stb. igen sok példa.

Helynevekben is előfordul az egész ország területén s részletes felsorolásnak célja nincs. Nehány pl.: Kűshegyköze, Két árok köze, Halmok köze, Apró domb köze, Baradlaközi, Völgy köz, Sárköz, Két víz köze stb.

? 1. *Kúp*. Sziklakúp = betoipadás, horpadás, (Nyr. 37 : 90 idézi Orbánból, de én az idézett helyen (2 : 65) nem találtam meg.

Hogy a népnyelvben ez a szó a *kupa* helyett előfordul-e, nem tudom.

2. *Kúp*. Rakás, kupac (MTsz. Balaton), kis rakás (Pápauid., NyF. 27 : 43). Helynevekben csak Veszprém: Kup (hs., Hsnt). Szláv kölcsönszó (Mikl. Wb. és Sl. El. 398., Nyr. 13 : 45).

Kupa. kisebb talajmélyedés. MTsz.: 3. a. kátyus gödör (Zala), 3. b. mély völgy (Göcsej). Nyr. 26 : 139: hajlott, mélyedésses talaj (Balaton).

Az abauji és csanádi Kupa hs-ek aligha tartoznak ide. Eredetére lásd Mikl. Et. Wb. és Slav. E. 395. Munkácsi NyK. 18 : 117, Nyr. 13 : 370, 31 : 34., ÁKE. 427, Wichmann MNyelv 4 : 458.

Kupac, kupoc, kupuc. Rakás (MTsz. az első alakot a Dunántúlról és Nógrádból, a másodikat Dunántúlról és Békésből idézi.) L. még: kupac, kupuc: kis rakás (Pápauid.: NyF. 17 : 43), kupoc: kis rakás, halom (Bakony-
alja NyF. 34 : 81, Komárom Nyr. 39 : 81.)

Ugyanazon szláv szó kicsinyítése, amelyből a *kup*-ot vettük (Mikl. Et. Wb. és Slav. El. 398).

Láb. Vmely tñak, pl. hegynek, völgynek alsó része. Ezen jelentés legtöbb szótárunkban nincs meg. MTsz. 1. alsó vég (Esztergom, Csongrád.) 3. kiálló hegyszög (Udv.) Oklsz. 3 pars infima; der untere Teil. 1295: In capite Teluklabreth dicii. 1422: Terre Berekallyafelde et Homoklab alio nomine Zalogsradelew. 1512: Planiciem terre wlgó Labfewldethi appellatam.

Helynevekben csak keleten és nyugaton fordul elő, rendesen az ált. jelentésben.

Hétfalu: Háromkecskeláb? (h., O. 6 : 170); Hszék: Közép és Kurta-láb, Harasztlábja, Völgyláb, Béli távára menő láb stb. (sz., Nyr. 2 : 333, 525, 8 : 383, 27 : 528, 37 : 381, 39 : 41, P. 45, 185, 186, 417); Csik: Rőlláb, Zsögödi láb stb. (Nyr. 9 : 239, 39 : 231, P. 186); Udv.: Végiláb, Hosszuláb, Lokláb (Nyr. 3 : 142, 9 : 239, 26 : 431, P. 417); Mszék: Horgosláb, Csupi láb, Iklandi láb stb. stb. (d., Nyr. 2 : 428, 28 : 382, 37 : 95, O. 4 : 204); Küküllő: Hidegláb, Kövesláb, (d., Nyr. 25 : 333); Mszamos: Gállábja, Feljáró láb, Első-, Másod-, Harmadláb stb. stb. (Nyr. 37 : 380, P. 186, 417, Jankó T. 27); Kszeg: Póstaláb stb. (Jankó 32); Szilágy: Kongóshegy lábja, Görbe láb stb. (monogr. 3 : 70, 189, 353, 713, 4 : 83, 296, 847); Szatmár: Toronyláb (h., Nyr. 2 : 281); Zemplén: Farkasláb (r., uo., 38 : 95); Csalló-köz: Tőkföldláb (d., uo. O. 192); Szigetköz: Maglaláb, Hosszuláb stb. (NyF. 38 : 43); Göcsej: Szélláb, Ollóláb stb. (d., Nyr. 3 : 333, 14 : 144, P. 186).

A láb itt, úgy látszik, dűlők megjelölésére szolgál, mint a dűlő, mál, szer stb.

Lanka, lonka, lunka. Nedves rét. MTsz.: 1. Halk lejtő, gyengén

hágós hely, meneteles hegyoldal, gyengén öblösödő v. nyergesedő fennsík (Erdély, Székelyf., Udv., Hszék, Csik). 2. lonka: hegyoldalnak lépcsőzetesen emelkedő része, amelynek alatta és felette meredekség van. 3. lonka, lunka: víz melletti hely (Moldva, Bukovina). 4. víz mellett fekvő gyümölcsös (Szatm.). 5. lanka: folyóvíznek lassu folyásu helye (Udv.). Nyr. 8:94. lonka: völgyecske (Csik).

Oklsz. 1505: In prato Lonka vocato (Lelesz), 1619: Prata fenilia duo quorum vnum Lanka vocaretur (Szatmár).

Órvidék: Szabad lanka, Dongók lankája (Nyr. 32 : 178); Szegedvid.: Lanka (e. uo. 2 : 447); Szilágy: Lonka (monogr. 4 : 195, 314, 714), Lunka völgy (uo. 818); Kszeg: Lonka (Jankó 14).

Szláv kölcsönszó. Mikl. Et. Wb. szerint *laka* = mocsár, öböl. A többi szl. nykben rét, völgy, az oláhban, ahova a szlávból jött, nedves rét, liget (liget = nedves, cserjés, fűzes). A magyarba a szó *rét* jelentéssel jött (Oklsz. pratum, prata fenilia; a m. rét szó ered. szintén nedves rétet jelent). Részben ebből, részben a küllömb. szl. nyk hatása alatt fejl. a többi, részben igen eltérő jelentés; hogy hogyan, még feiderítetlen. A *völgy* jelent és fejlődésére a rutén és oláh szó lehetett hatással (Petri Szilágy monogr. szerint ott ol. lunca = völgy).

Az ország nagyobb részében és az ir. nyelvben a *lanka* alak él Székelyföldön, Erdély egyéb részeiben és a Szilágyságban a *lonka*, Bukovinában s tán itt ott Erdélyben is a *lunka* (ol. hatás). A *lonkát* Orbán a terrasse értelmében használja rendszeresen (pl. 1 : 30, 2 : 147, 3 : 67 6 : 34), tőle került át a MTsz.-ba (2. jel.), de hogy e használat népies-e, amint ő állítja, kétséges.

Lankac. Ugyanaz. Sárköz: Lankacz (r., Nyr. 5 : 239).

Lankás. Ugyanaz. MTsz. 2. kissé lejtős hely, meneteles hegyoldal (Udv. Hszék). 3. róna, vizenyős térség (Csik). Oklsz. 1389: Quendam locum lonkas vocatum. (Máramaros, 2-szer.)

MDráva: Langas (lankás lehetett azaz gyümölcsfákkal beültetett terület, Nyr. 8 : 478).

A lanka melléknévi alakja főnévként.

Lap. Sík földterület. PPB.: planum. Nysz. Ez az hegy egy nagy mezőnek lapján fekszik. Oklsz. lap alatti példákából: 1397: ad locum Hegeslaph peruenissent. Ad unum angulum juxta metas Hangyás laph stb. Csak a Dunántúlon fordul elő.

Órvidék: Cseresnyés lap (Nyr. 32 : 177); Győr: Káposztás lap (d. uo. 26 : 528); Kemenesalja; Sikkálló lap, Akasztó lap (d., NyF. 33 : 29); Pápa: Vöröslap, Csohó lap (d. uo. 17 : 50); Bakony: Füzilap (Nyr. 26 : 47); Bmell.: Csingoralap, Gyertyámos lap stb. (lapály, sík értelemben Jankó 71).

Egyéb értelmezések: lapály. Disznók laptya (Somogy) Lap helén (Zala. MTsz.); völgy, két domb között levő síkság (Zalavid. NyF. 9 : 47); síkföld (Pápauid. uo. 17 : 43); lapály (Bakonyalja, uo. 34 : 81); a gerénd ellentéte (Göcsej, Nyr. 39 : 188).

Vö. szl. lap = láp, vizes talaj (Nyr. 39 : 188).

Lapác. Ugyanaz. MA.-nél planities. NySz. Adaa az feldeth Izrael nemzetynek mynd az hegyesen, lapacson ez mezessen (Jord. C.) Oklsz. 1310: Ad uallem Lapaz dictam (Nagyvárad).

Mszamos: Lapác (Nyr. 26 : 431); Csik: Lapác (uo. 11 : 528); Szilágy: Lapácsa? (monogr. 3 : 171). A szó ma csak erdélyi.

Lapály, lopály. Ugyanaz. PPB. lopály: planities depressior. Nysz. Plana sub montibus, vel inter montes sita, Hungarice »lapály« fere dixeris (Ótrokocsi). A hegyek és halomc lapallalá lesznek. (Tofeus). Oklsz.-ban nincs meg. MTsz. a *lapáj* alakot Hszékből, a hgtávetéssel képzett *palájt* Hétfaluból s ugyanítt egy *rapály* alakot (l. ott.) Hevesből idéz. Nyr. XXX. szerint a szó használatos Csongrád, Békés, Szilágy és Kolozs megyékben, másutt helyette *lapost* mondanak.

Békés: Átáleső lapály, Papörvín lapály stb. (Nyr. 10 : 144); Kszeg: Lapály (Jankó 14); Mármaros: Lapály, Lapályvölgy (hs. Hsnt.).

Lapány, lopány. Ugyanaz. Először SzD. szótárában. Nysz. Telle sok törökkel mind hegy-völgy mind lopány (Kónyi). MTsz. a Balaton mellől közli, Nyr. 34 : 109, Vasból, NyF. 34 : 81. a Bakonyaljáról.

Budapest: Lopány (Nyr. 28 : 526); Zala: Lapány (hs., Hsnt); Somogy: Lapány téglavető (Hsnt.)

Lapás. Ugyanaz. Oklsz. lapás: 1468: Terras avabiles Lapasweghath vocatas?

Nyitravid.: Kis Lapás, Nagy Lapás, Lapásgyarmat (hs., monogr. és Hsnt); Ipolyvid.: Kis lapása, (d., Nyr. 7 : 44), Lapásd psz. (Hsnt).

Lapjas, lápiás? Ugyanaz. Udv.: Lapjas (e., Nyr. 26 : 432), ? Lapjas bükk teteje (m., uo. 25 : 527); Hszék: Lápiás (e., uo. 30 : 446).

Laponyag. Kisebb földkiemelkedés. Nysz. laponyag: vallis (Comenius). Völgyek, hegyközi laponyagok (uo.). Onnan az gyilkosra, a hegyes laponyagra ... megy a határ. Oklsz. 1408: Piscinas Ethe, Kerektow, Laponya [így]. 1521: Vnam metam terream Keweshalomhatha aliter Hatharlaponyag nominatum. 1525: Posita est una meta in loco Kazmanhat Laponyagya. MTsz. laponyag = emelkedettebb hely, kisebb halom (Mezőtúr, Hszoboszló).

Békés: Határlaponyag, Vaklaponyag, stb. stb. (Nyr. 10:144, 11:489); Szolnok: Tuzoklaponyag, Köveslaponyag stb. (sz., d., r., Pesthy 402, Hsnt, Nyr. 1 : 230), Halaslaponyag (halom, FK. 37 : 439); Hajdu: Virpéter laponyag stb. stb. (halom, Nyr. 14 : 422, 38 : 379, Hsnt).

Míg a főnévi használat csak az említett 3 tiszántúli megye területén mutatható ki, egy mnévi *laponyagos* = lapos mélyen fekvő, lapályos alakot MTsz. közöl Csallóközből, egy *laponya* = lapályos alakot pedig Nyr. 33 : 465/6. Nyitrából (l. Oklsz. 1408).

Lapos, lapis. 1. Sík földterület. 2. Völgy. MA.-nál planum. Nysz. 2 pld. Oklsz. 1515: In Leythewlapossa sunt quatuor iugera. 1521: In planicie Sarpanhalmalapossa dicta. Venit ad planiciem Asowanlapossa dictam. 1525: Ad monticulum Czegehegye lapossa gorongya vocatum. MTsz. közli a lapis alakot az egész Dunántúlról, Csongrád, Gömör, Zemplén és Szilágy m.-ből. Értelmezése: kis mélyedési völgy (MTsz. Dunántúl), alacsonyabb hely a szfben v. utakon (Duna-Tisza-koze, Nyr. 27 : 413), kiszáradt tőfénék. (Hajdu, NyF. 56 : 36), a síkságnak mélyebben fekvő része (Szolnok Nyr. 30 : 201), lapály (uo. 202), kisebb síkság (Heves uo.) lapály (Hont, uo. 201). völgy (Bakonyalja NyF. 34 : 87), Orbán 1 : 138 és Jankó T. 18 szerint a

Székelyföldön fennsík, terrász értelmében használatos. Helynevekben az egész országban elterjedve.

Lapság. Lapály (MTsz. Zala, Bakonyalja NyF. 34 : 81, Sopron Nyr. 30 : 201), síktöld (Pápauid., Nyf. 17. 17 : 43).

Lapulát. I. hegyapulát.

Lápa, lápo. Talajmélyedés. MA.-nél lacuna. Eine Lache [Wassergraben Oklsz. 1261: Piscatura nomine Wyzesfew cum lapa. 1283: Possessio Laapa in Comitatu Symig. 1294: Inde tendit ad aquam Lapa dictam. 1337: Villa Lapa. 1596: Szántó föld kettő vagyon, Susmán lapájában... MTsz. közli Borsod, Gömör, Heves m.-ből s egy lápo alakot Abaujból (s a Tsz nyomán Szf.-ről, ez tévedés) alig mélyedő széles gödrösség a hegyen v. hegyoldalban, sekélyes völgy, völgyfenék, pl. A veögynek a lapájába, a közepin halatt a gyalogút (Mátravid.) Egyéb értelmezések: hajlás, mélyedés (Heves, Nyr. 26 : 333, Gömör 26 : 384), lapály (Nyitra, uo. 32 : 463/4).

Hegyalja: Lápa (d., Nyr. 4 : 186); Bükkalja: Nagylápa, Szöllőlápa, Szedreslápa, Barátlápa, Kerek-lápa stb. stb. (v., e., szö., l., sz. uo. 6 : 479, 9 : 287, 11 : 480, 26 : 286); Borsod: Melegvízlápa, Fehérkő lápa stb. stb. (uo. 11 : 28², 336, Pesty 110, 230, 284); Mátravid.: Setétlápa, Pásztólápa, Határlápa, Kaja lápa tető stb. stb. (Nyr. 11 : 480, 26 : 286, 31 : 352 kt. 13. XXII.); Sajógy.: Matyilápa, Szedreslápa, Bartaóklápa stb. (Nyr. 19 : 330, 27 : 380); Karancs: Sötétlápa psz. (kt. 13. XXI); Ipolyvid.: Lápa (d., Nyr. 1 : 231); Nyitra: Loápa (m., uo. 29 : 352); Bars: Sárlápa (uo. 26 : 523).

Ez a szó ma küll. az északnyugati nyjárások területén él, legelterjedtebb Gömör, Heves és Borsod m.-kben. Oklsz. 1283-iki adata a Dunántúlról hozza, ugyszintén egy 1859-ből származó adat: Tekenőlápa (sz. Nyr. 10 : 338), de mai gyűjtésekből már csak 2 adatom van; Pápauid.: Négy lápo (d., NyF. 17 : 50) és Bmell.: Váklápa (mert a víz benne sok vakutat mosott ki). MA. és nyomában vmennyi szótár a vápával együtt tárgyalja. Lehet, hogy a lápa a lápból származott a vápa analogiájára, de nem biztos.

Láz. Irtás. Először SzD.-nál: ritka vagy gyér erdő. CzF.: láz... Kriza szerént jelent nagy fennsíkot, Szatmárban Mándy P. szerént lankát... Oklsz. 1259: Quidam locus apertus Nadosláz vocatus. 1290: Terras que Laz vocantur. 1321: Possessionem Galamblaza vocatam in Comitatu de Vngh stb. 1598-ig 25 pld., pratum terra arabilia, plantacio, ager extirpatus értelmezőkkel.

Udv.: Láz, Láz-tető (l., Nyr. 2 : 381, 25 : 381, Mirke láza (l., láz = magas térség, uo. 528), Czekend feletti láz stb. (O., 1 : 67, 86, 112, 122); Mszék: Lázd stb. (sz., Nyr. 2 : 46, 139, 28 : 383), Ferenci láza köve stb. (FK. 38 : 208, 212); Csík: Nagy láz (Nyr. 39 : 233); Szilágy: Láz, (irtás, monogr. 3 : 220, 4 : 468); Bereg: Kopasz láz, Espánláz stb. (Nyr. 37 : 429, Ethn. 10 : 102/3.); Zemplén: Teletláz, Lázacska, laposok, Nyr. 11 : 95, 38 : 95, Lázibércz, (h., Abauj monogr.); Bükk: Láz: (Nyr. 9 : 288); Mátra: Pálláza, Láz (d., uo. 25 : 95, 37 : 379); Karancs: Lázoldal (h., FK. 19 : 217); Nyitra: Lázak (sz., Nyr. 29 : 279, 31 : 117); Göcsej: Lázi d., (uo. 39 : 188); Órvidék: Kis és öreg láz (r., uo. 2 : 94); ADráva: Buzás láza, Cserláz, Kis láz stb. (uo. 34 : 51); Kunság: Táriláz (pa. uo. 9 : 392).

MTsz. 2. láz. 1. fennsík, erdei tisztás, hegyi legelő v. kaszáló, (M.-

sziget, Hajdu, Szföld, Udv., Hszék, SzDoboka). Nyr. 5 : 377: fennsíkon levő legelő (Udv.), 26 : 44: fennsík, plateau (Szföld), 31 : 585: erdei, havasi tisztás, erdei k., l. (Udv.).

Szl. jöv.-szó. Mikl. Et. Wb. szerint írtás, erdei rét, tuskók a jelenése. Uezen értelemben a m. népny.-ben is. A fennsík, plateau értelmet Orbán, Kriza, Lauko, Budenz közlik, de hogy ezen értelem megvan-e v. megvolt-e a népnyelvben is, még kétséges. Sok láz-nak nev. hely fennsíkon van, de hogy a névadáskor a téralak volt-e az irányadó, s nem az írtás, kétséges.

Lázkaré, l. karé.

Lejtő. Emelkedő földterület. MA.-nél declivis, descensus, PPB. proclivium, hegynék alá-felé meredékessége. Nysz. Az olayfaknak heginek lejtőire közelyt (Sylv.). Olinet hegénec lejtőie (Münc. c.) s még 2 adat. Oklsz. 1815. In Leythewlapossa sunt quatuor iugera. Infra Leythew duo.

Hszék: Lető, Lető hátya (Nyr. 39 : 40); Udv.: Lejtő feje (m., uo. 25 : 527); Mszék: Bózsi lejtő (sz. uo. 37 : 95); Borsod: Nagy lejtő (uo. 11 : 288); Pápa: Lejtűő, Poroslejtűő, (d., NyF. 17 : 48).

Különböző hangalakjait l. MTsz. Simonyi Zs. a német Leite (kfn. *líte*, ófn. *líta*): Bergabhang szóból származtatja (Nyr. 26 : 39). Ezen felfogást az is támogatja, hogy a szó az Oklsz.-ban oly későn, s a helynevekben oly ritkán fordul elő. De lásd Budenz igen tetszetős egyeztetését MUgsz. 691.

Likat. Kis kerek völgy. Hszék: Likat (gyér csererdő, Nyr. 12 : 335); Udv.: Kicsi likat, Mègeye likatja stb. (sz., likat k. k. v., uo. 25 : 381), Török likat (-feje, -pataka uo. 528); Mszék: Likat, Küslikat, Gyélikat (uo. 1 : 426, 29 : 480).

Szótárakban nincs meg. A ligethez tartozik, amelynek ligat alakjára (l. Oklsz. liget 1206., helynevekben Csik, Udv.) a lik lehetett volna befolyással. A kis kerek völgy értelem, helyi viszonyokból kiindulva, csak kis területen lehet érvényes; hisz másutt a szó erdőt v. pláne magaslatot jelent (O. 1 : 232).

Lók. Sík földterület. A régi ny.-ben nincs meg. Értelmezései: két hegy közötti keskeny tér, alantabb fekvésű hely, völgylapály (Csik, Udv., Hszék, MTsz.), lapályos hely, (Szf. Nyr. 5 : 476), alja vminek (uo. 7 : 332), hegyfők [?] (Csik, uo. 34 : 82). Hszék: Lók (sz. Nyr. 2 : 525), Ott loka (l. uo. 39 : 40); Csik: Lok (különböző sík helyek közös neve; így van szentgyörgyi lok, menasági lok stb.; a még kisebb téres hely neve lankás, uo. 9 : 527), Lok (szép havasi völgyecske, O. 2 : 37); Gyimes felső és középlök (völgyben fekvő falvak uo. 77), Békény loka stb. (völgy, uo. 103, 110), Patak loka (Nyr. 39 : 233); Udv.: Vargyas loka stb. mély völgy, O. 1 : 77, 118, 162), Simén lokja, Lokhágó, Lokláb stb. stb. (sz., Nyr. 2 : 381, 9 : 239, 25 : 430, 527, 26 : 335, 432, 29 : 562); Mszék: Lak teteje (uo. 2 : 333); Bihar: Lokdülő (NyF. 29 : 33); l. még Pesty 8 adatát.

Erdélyen kívül: előfordúlnak Kr.-nél Lók helységek Somogy, Sopron, és Biharban, Lókod psz. Nógrádban. A Hsnt.-ban Lóka Hs. Bereg, Lóka psz. Somogy és Baranya, Lókod hs. Udv., Lókos psz. Nógrád, Lókos ta. ugyanott. Lokhegy (szó Bmell. Jaukó 71), Lok (lapályos sz., Zala, Pesty 188).

Kérdés, hogy ez utóbbi adatok a címszóhoz tartoznak-e s hogy e

szó honnan származik. Már Edelspacher (NyK. 12 : 105) és Szinnyi (Nyr 23 : 350) a hely, tér jelentésből kiindulva az oláh lok-kal (lat. locus) egyeztettek. Mellettiük szól, hogy a szó a régi ny.-ben nem fordul elő. De nem tudom elképzelni az eredeti értelmet, amellyel e szót átvettük s hogy hogyan nyerte azt a »mélyen fekvő hely« jelentést, amelyből a völgy jelentés fejlődhetett. Szóltán ezen származtatás mellett az Erdélyen kívüli lok-okat teljesen el kellene választani. A dunántúli előfordulás a latin locus közvetlen átvételére utalna, ha nem volna e szónak egy magashangú *lök* alakja. Erre való tekintettel sláv alapszó vlszínű (mint gorc > görce, gorond > görönd stb.) Munkácsi (ÁKE 447) egyeztetése valószínűtlen. Vö. lók.

Lokka. Mélyedés. (Sláv szó. F.-Ör. NyF. 9 : 11).

Lök. Hegytetőn levő tisztás térség (MTsz. Hszék és Udv.-ből). Kszeg: Lökös völgy (Jankó 44). Vö. lok.

Lyuk. Földmélyedés. Már Beszt. szj. 219, kauerna liuk, Schl. szj. 710. cauarna liik. 712. fonea lik. Oklsz. 1055: Inde ad harum ferteu postea ad ruoz lica. 1254: Inde transit ad Malnalucatur. 1397: Per bonum spacium eundo ad vnum angulum kyzlik nominatum s még igen sok példa.

Helynevekben előfordul az egész ország területén, a palóc és szomszédos területen lyuk, Szeged vidékén juk, Mátyusföldön luk, másutt mindenütt lik alakban. Legtöbbször fordul elő a Ravaszlyuk, Farkaslyuk, Macskalyuk elnevezés a kisebb, Ördöglyuk, Kőlyuk a nagyobb üregekre. Jelenthet azonkívül a lyuk katlanszerű mélyedést, sőt itt-ott völgyet is. Hajdu: Erősluk (mély völgy, Nyr. 37 : 378).

Magas. Nagyobb talajkiemelkedés. Már Schl. szj. polus: magas. Nysz. altitudo. Oklsz. 1093: Vgmogos, hn. 1095: In uilla tuel in mogos. 1171: Deinde protelatur ad montem qui uocatur Scelves mogos. 1238: Duorum uillarum Hegmogos et Kopulch s 1509-ig még 16 példa.

Udv.: Eszmod magasa (O. 1 : 220); Mszék: Csíkmagos (FK. 37 : 208, 210); Szilágy: Daru magasa (monogr. 3 : 171); Heves: Nyúlalmi magos (Nyr. 2 : 238; Mátra: Lyukas magasa, Kürti magos h. (kt. 14. XXII.); Káranacs: Zsilibes magosa (Nyr. 2 : 280) Medves magossa (kt. 13. XXII.); Győr: Hegyesmagos (Nyr. 36 : 332); Bfelv.: Ágos magos (NyF. 40 : 34); Bal. mell.: Kőmagas, Hegy magas (Jankó 72); Sárköz: Magos (r. Nyr. 5 : 239).

A magas mint hegynév kül. a honfoglalás után szerepelhetett, amikor a térszínnevek még nem lévén nagy számban a melléknevekhez fordultak. Az Oklsz. adatainak fele a XI–XIII. sz.-ból való, később inkább kivész e név, amint a térszín-szókincs megfelelő újjaalkotásokkal és idegen szókkal gyarapszik. Ma igen kevés példa, de az egész ország (hegyes) területéről, bizonyítja a régebbi ált. használatot.

Származására vö. Budenz MÜgsz. 599. és Munkácsi ÁKE. 453.

Mál, mály, máj. Délnek fekvő hegyoldal. Már Beszt. szj. 208. grócoriuz hegmal. Schl. szj. 700. territorium hegmal. Későbbi szótárakból e jelentés hiányzik. Nysz. Vineta quae Berenmal dicuntur 1243. Kumoloumal, collis 1264. Oklsz. 1229: Locum aptum ad vineas et arandum qui uocatur Kerek mal. s. i. t. 1275: Ad promontorium quod uocatur Arnyk-mal. 1276: Scandit super quendam Mal. 1280: Ad latus montis qui dicitur Mezesmal s még több mint 120 pld., locus, mons, monticulus territorium értelmezőkkel.

Moldva: Nagymál, Küsmál (szö., Nyr. 3 : 93, FK. 16 : 11; Kopasz

magaslatok, Nyr. 34 : 439); Hétfalu: Sármál (O. 6 : 84); Hszék: Szala mája (kopasz h., Nyr. 2 : 333); Csík: Bakmáj patak (O. 2 : 54); Udv.: Nagy Mál (meredek h. fok, O. 1 : 27) Bocsok Mál tető (h. uo. 88), Nagymál stb. sz. (Nyr. 25 : 380, 26 : 431); Mszék: Mája (hs., uo. 2 : 332), Szőlősmál, Unomál stb. (sz., 2 : 382, 428, 526, 28 : 526), Májszeg (szo. uo. 27. k.); M. Szamos: Bornyumál, Kómál stb. (MTsz., Jankó T. 27), Kígyósmáj (Nyr. 28 : 380); Kszeg: Megyes mál, Málhegy stb. (Jankó 31); Jánosfalva: Málysolak, Máldülő, (NyF. 29 : 33); Szilágy: Máloldal, Ejmál, Kígyósmál, Epresmál stb. (monogr. 3 : 63, 307, 675, 713, 4 : 133, 578, 829); Zilah: Hagymásmál stb. (Nyr. 12 : 383, 28 : 184, 30 : 344); Hegyalja; Mézes mály, Fekete-
verőmáj, Csóka mál stb. (szö., uo. 3 : 431, 4 : 95, 566, 5 : 191, 6 : 285, 9 : 143); Hernádvölgy: Setét mál, (l. uo. 8 : 96); Sajóvgy: Meredek mál (szö., uo. 5 : 480); Mátra: Felsőnyúlmáli Rézmál, Nagymál, Felsőmáj stb. (szö., h., 2 : 234, 30 : 344, kt. 13. XXII.); Heves: Lencse mál, Rózsamály, stb. (Nyr. 2 : 234, 30 : 525); Budapest: Előmál, Fenyőmál, Rézmál, Zöldmál stb. (uo. 28 : 526); Karancs: Szőlőmájhegy, Árnyék májoldal (FK. 19 : 117 kt. 13 XXI.); Ipoly: Magos mál stb. (e. sz., Nyr. 1 : 231, 5 : 383, 30 : 344, Hont monogr. 27); Nyitra: Mályhegy stb. Nyr. 29 : 279, 31 : 117); Bars: Mogyorómál stb. (monogr. 53, 56); Győr: Sötét máódal (Nyr. 35 : 438); Bal. felv.: Vörösmá (NyF. 29 : 33); Bal. mell.: Csókamál, Melegmál stb. (Jankó 72); Tolna: Rózsamáj (Nyr. 6 : 47); MTsz. délnek fekvő meleg hegyoldal (Hszék). Azerdélyi részek és az északi terület szava, a nyugatín ritka (l. Nyr. 30 : 344, 535). Hogy valóban déli oldalt jelent, bizonyítják a jelzők és az, hogy legtöbbször szőlőhegyek nevében szerepel. Finnugor szó (MUGsz. 609, NyK. 25 : 259), egy a *mell* szóval. A hegynek arra van a melle, amerre a nap süt. [-alja, eleje, észka, farka, hegy, köze, mège, oldala, teteje].

Mart. 1. Víz partja. 2. emelkedő hegyoldal, hágó, kapaszkodó. 3. kisebbfajta hegy. Schl. szj. 731. litus, C.-nál ripa, MA.-nél litus. NySz. 4 adatot közöl erdélyi írókból. Oklsz. 1231: Et uadit inferior qui dicitur Wyrusmort. 1293: Uadit per eundem fluuium Goron ad quendam locum Mogosmorth vocatum. 1433: Ascendit sursum in quendam monticulum fekethe Morth vocatum stb.

A szó csak a Székelyföldön használatos, a MTsz. csak innen közli. Helynevekben is leginkább itt fordul elő.

Hszék: Csunyas gödör martya, Kovácsné martya (sz. Nyr. 2 : 333, 8 : 383), Györmart, Nagymart (sz., 3. és 2. jel., uo. 28 : 336). Sárigmart teteje (e., 3. jel. uo. 37 : 381), Fehérmartok (uo. 39 : 41), Bolgármart (O. 3 : 52); Udv.: Sós mart stb. (sz., l., Nyr. 29 : 542, 25 : 381), — Veresmart (h., 3. jel. O. 1 : 160, 229); Mszék: Érmart stb. (Nyr. 28 : 382); MSzamos: Ördög martja (FK. 16 : 215), Magasmart, Horgasmart stb. (a padok pereme [pad = terrasse, a folyó partja] Jankó T. 15.); Kszeg: Marton stb. (Jankó 18); Szilágy: Csapó mart (monogr. 3 : 713); Zemplén: Vörös mort (e., Nyr. 38 : 96); Mátra: Vörösmarti d. (uo. 2 : 238); Bars: Magasmart (hs., uo. 39 : 277).

Mög(e), mög(e). Vmi mögött levő rész. Nysz. 3. mög, mög pars postica Kassai Szkv. 3 : 340. Vallis megemeg vocate 1263. Locus Zylinakuz juxta Tyzesmege 1338. Oklsz. 1281: In quinto loco silua Hygmuguy vocate. 1341: A parte silue Nyrmegh stb.

Helynevekben kül. a keleti és északi, kevésbbé a nyugati részen. Az Alföldön alig van. A példák fele Hegymög, Hegymége, aztán előfordul Nagymálmöge, Horkamegi d., Halmok mège, Árok mégi stb.

Mellék. Vmi mellett levő rész. Oklsz. 1331: Possessionibus Gykynus, Sarkmellyk. 1338: Ad quendam lacum Debrynya mellyk. 1356: Possessionis Dernomelleke vocate stb.

Helynevekben melléke, mejjéke, mellyéke, mejjik stb. alakban kül. a nyugati és keleti területen fordul elő, ritkán az északon. Itt persze inkább patak, árok stb. mellékéről van szó, mert a hegyvidéken minden rész külön nevet kap, nem emelkedik egy jelenség sem annyira túlsúlyra a többi felett, hogy a többit mint mellékest tekintsék. A síkabb földön a vízfolyás az elnevezőre sokkal jelentősebb, mint a síkság egyéb részei, tehát erről nevez el.

Melés. Enyhe lejtésű, lankás oldalú völgy (Barkóság? Palócság? Székelység? Nyr. 40 : 276).

Mély. Mélyen fekvő hely. Balmell.: Felsőmély (Jankó 73); Zemplén: Kismély (Nyr. 10 : 236).

Meredek. Hirtelen lejtő hegy v. árokoldal. Nysz. declivitas. Hog' az meredekenn alavetnek útát stb. MTsz. meredek hágó (Csík, Udv.)

Bars: Meredek alja (Nyr. 31:117); MSzamos: Meredek (Jankó T. 12.)

Ezen szó főnévi használata a népnyelvben igen gyakori.

Meredély. Hegynek, völgynek meredek oldala. Meredij alakot MTsz. idéz Mezőtúrról, MNyelv 6 : 239 Szabolcs és Hajduból, ugyanott meredil alak Kemenesaljáról.

Nyak. Két hegyet v. hegyet és a farkát összekötő keskeny hát. Szótárainkban ez a jelentés nincs meg. Oklsz. 1304: In loco Feneernak sex iugera. 1379: In vno loco Babolna naka nominato.

Hétfalu: Kecsenyak stb. (h., O. 6:63, 191); Hszék: Andornyak (e., Nyr. 4 : 480, 27 : 528, Pesty 7), Leshegy nyaka, Magyarós nyaka, Sóstó nyaka (Nyr. 12 : 335, 27 : 528, hegyfok O. 3 : 153); Csík: Csinód nyaka, Kőnyak stb. (k. l. e. h., Nyr. 9 : 527, 30 : 495); Udv. Nyak, Kerek domb nyaka, stb. (uo. 2 : 381, 25 : 527, 26 : 336, O. 1 : 69, Pesty 241); Mszék: Nyakvágó? (kis magaslat, P. 233); MSzamos: Várnyak, Varganyak, (csak hegyes vidéken s csak összekötve egy hegy és egy gerinc közt. Jankó T. 17); Kszeg: Kecsenyak stb. (»a vonulatok megvékonyodó részét nyaknak nev.« Jankó 19); Szilágy: Kapus nyak (monogr. 4 : 207); Borsod: Osztranyak, Vízverőnyak stb. (Nyr. 11 : 288, 335); Mátra: Hosszúnyakfő (h., kt. 13. XXII.); Göcsej: Zoknyaki hegyfordulat (Nyr. 14:144, 39 : 188).

Nyakas. Fennsíkön emelkedő gerinc (MTsz. Pest).

Pest: Nyakas (h., kt. 14. XX).

Nyereg. Két hegy közt bemélyedő széles hát.

Szilágy: Kis és nagy nyereg (monogr. 3:743); Szatmár: Nagynyereg (h., Nyr. 2 : 281); Bal. mell.: Nyereghát, Nyereghegy (Jankó 73).

Nyerges. Két csúcsa közt széles bemélyedő háttal elállott, tehát nyeregalakú hegy. Oklsz. 1327: Separat terram Vynerges a terra Onerges [Nógrádm.]. 1642: Az Nyergesen 1 hold, 1 drb rét . . .

Helynevekben: Hszék (Nyr. 39:40), Csík (uo. és Pesty 388), MSzamos (Jankó T. 17), Szilágy (monogr.), Szatmár (Nyr. 26:96), Hegyalja (uo.

4 : 95, 566), Karancs (uo. 39 : 186), Balfelv. (NyF. 40 : 34) és MDráva (Nyr. 28 : 190) területén, mindig *Nyerges* alakban.

[bérce, -oldala, -orra].

Nyulamát. Hegynek kinyúló, alacsonyabb ága. MTsz. nyulat, nyulás. Hegy nyulamátja (Hszék). Vö. hegynyulamát.

Oldal. Hegynek, dombnak lejtője. Oklsz. 1424: Quatuor in Mezew-magasoldala, 1460: Terras arabiles Fashalomoldala stb. Nysz. is több példában. MTsz. közli Tolnából, Nyr. 34 : 258 Gyergyóból. Helynevekben az egész országban sűrűn fordul elő, oldal, ódal, a Dunántúl ny. és k. részén ódá, ódó alakban.

Omlás. Olyan hely, ahol a föld egy része leszakadt és lecsúszott. Oklsz. 1349: In monte Omlas [Biharm.] stb. Nysz. egy kőomlás = ruina, steinhafen értelmet közöl; nem bizonyos, hogy népi. MTsz. meredeken beomlott martos hely (Szf.).

Udv.: Omlás (Nyr. 3 : 142, 29 : 542, O. 1 : 161), Omlástető (h., Ny. oldala omladványos, O. 1 : 27); MSzék: Omlás (k., Nyr. 1 : 384, melyen fekvő hegyoldal, gyakori vízómlás szakadást okoz. uo. 2 : 46, O. 4 : 208); MSzamos: Omlás (szakadásos hely, Jankó T. 20.); Szilágy: Omlás (monogr. 3 : 171); Hegyalja; Omlás (Nyr. 4 : 566); Komárom: Omlásvölgy (kt. 15. XIX.); Sárköz: ? Dokomlás, ? Doromlás (e., Nyr. 6 : 47). stb.

Óralat. Meredek hegyvég? Zilah: Óralat (Nyr. 12 : 335). Vö. órozat és orr.

Ormó. Hegynek felső része, csúcsa, teteje. PPB. pinnaculum: ház avagy torony ormója. Oklsz. 1513: Deinde vero venit ad quoddam monticulum Ormozegh appellatum?

Hszék: Ormó (sz., Nyr. 2 : 333). Vö. orom.

Ornyák. Szűk hegynyílásban levő rét. (MTsz., Zala).

Orom, oram, aram. 1. Hegynek felső része, teteje, csúcsa. 2. Hegy. MA.-nál pinnaculum. Oklsz. 1384: Monticulo vulgariter Wrum dicto. 1454: Reflectitur ad meridiem per vnum orom vulgariter brdo. 1549: Ad apicem vnus montis vulgariter orom vocatum, s még 4 példa. Nysz. Komlouz orm stb. MTsz. 1. szántóföldnek domborúbb közepe (Bal. mellől).

Hszék: Orom allya (sz., Nyr. 2 : 333); Csik: Csonk-aram, Ígett oram, Kis oram, Út arma, (uo. 11 : 528); Udv.: Oromtető (O. 1 : 172); MSzék: Oromok dombja (Nyr. 29 : 480); MSzamos: Őszgyepűsorom (uo. 26 : 431), Hegyrom (magas és meredek hely, Jankó T. 16); Szatmár: Zubaki-, Erős-stb. orom (h., Nyr. 2 : 281); Borsod: Tölgyesorom stb. (uo. 11 : 288, 335); Bükk: Pirosorom stb. stb. (uo. 1 : 230, 9 : 288, 11 : 432); Mátra: Dobra orma, Köves orom stb. (h., kt. 13. XXII, 14. XXII); Aramvögye stb. (Nyr. 37 : 379); Karancs: Oronluk (uo. 39 : 186); Esztergom: Középorom, Keskenyrom (kt. 14. XX.); Budapest: Árpádoorom, Hunyadi orom (Nyr. 28 : 526); MDráva: Lánykő orma (Mecsek hs., uo. 28 : 191).

A dunántúli nevek ujak lehetnek. Az orom ered. bárminek a csúcsát jelentette, de ma már erősen elszigetelődött a hegycsúcs, csúcsos hegy jelentésben.

Orony. Hegynek felső része, csúcsa? Zemplén: Gecseg orony (r., l., Nyr. 10 : 236). Vö. orom?

Órozat. A hegy meredek oldala (Jankó. Bal. 74). Vö. óralat és orr.

Orr, or, ór, ar. Hegynek, dombnak erősen kiugró része. Oklsz. orr, ór. b) pars antica, vorderteil. 1261: Venit ad locum qui wlgó fyrrestelukarra vocatur. 1269: Transeundo viam ascendit in unum Orrh. 1297. Deinde per Or ipsius Berch directe descendendo. 1314: Sub or unius parui Berch Zakaduth vocato s még 10 példa. Bérczor alatt: 1338: In capite cuiusdam promontorii wlgó Berchor s még három példa. Hegyorr alatt [promontorium]: 1364: In quodam monticulo Hegor uocato s még 2 példa. MTsz, 1. csúcs (Fertő) 2. vízbe orrszerűen benyúló partrész (Komárom).

Moldva: Orrhegy (Nyr. 34 : 439); Hszék: Nagyág arra (e. uo. 37 : 381), Györke orra (uo. 39 : 40); Csík: Heveder orra, Palágör (k. l. e., uo. 9 : 527). Udv.: Nyires or, Kőorr, Csík orra stb. (l. h. sz., uo., 9 : 40, 25 : 381, 430, 28 : 336); MSzamos: Középpör (e., uo. 37 : 380), Nyerges orr, Szálas orr (egy hegyvonulat utolsó része), Bongorr (»orr, az oly emelkedő hegyvonulatokra, melyek hirtelen meredekséggel végződnek«, Jankó T. 16); Kszeg: Galomborr, Somosorr (»orr köves, gazos, szirtos, tompa dombot jelent« Jankó 21); Szilágy: Farkas orra (monogr. 3 : 686); Zemplén: Kutyaország ? (r. l., Nyr. 10 : 236); Bmell.: Kűszöbör (e. »csúcs értelmében« Jankó 74, Nyr. 10 : 478); Sárköz: Göröndör (r. uo. 5 : 239).

Pad. Lapos tetejű, meredek oldalú földkiemelkedés. Oklsz. 1244: Sub monte Podholm. 1351: Super vnum monticulum wlgariter dicendo pod (Erdély). Padföld alatt: 1513: Ad quasdam terras arabiles padfewld. MTsz. 4. lapos dombtető (A.-Fehér). Padmező: gyepes főnnsík (Mármaros). Padtető: lapos dombtető (A.-Fehér).

Hszék: Alsó-, Felsőpad (sz., Nyr. 2 : 525, 30 : 446), Czipa padja (do., P. 79); Csík: Gergépad (l., Nyr. 39 : 40): Udv.: Orosz padja, Cseke padja, Pálpada stb. (sz. l. e., Nyr. 2 : 381, 25 : 527, 26 : 432, O. 1 : 20, 120); Mszék: Nanapaggya, Medgyespad stb. (sz., h., Nyr. 2 : 525, O. 4 : 202, 204, 208, 216, 219); MSzamos: Pad (sz., Nyr. 37 : 380), Felső-, Közép-, Szélső pad stb., stb. (Jankó 12, 14, 15, 18); Mátra: Picsán paggya, Szélespad stb., stb. (Nyr. 25 : 95, 26 : 286, 37 : 379, kt. 13 : XXII.).

Palaj, palé. Alacsony fekvésű széles völgyelések (MTsz.) Szatmár: Palaj (a mezőn, Nyr. 3 : 382), Szegpalaj stb. (r., uo. 26 : 286); Hegyalja: Palajka (szö., uo. 9 : 143); Sárköz: Bacsí palé, Bugyoka palé stb. stb. (uo. 3 : 47), Józsa palé? (uo. 7 : 336).

Kétséges palaj és palé összetartása.

Part. 1. Víz partja. 2. emelkedő hegyoldal, hágó, kapaszkodó. 3. kisebbfajta hegy. 4. domborúlaton levő földbevágás. Schl. szj. 730. portus parth. Murm. szj. 384. ua. 330. litus part. C. rípa, litus, portus. A Nysz. adatai az 1. jel. körébe tartoznak. Oklsz. 1374: Montem wlgariter porth. 1413: In loco parthfelet walo Agyagus vocato. 1509: Magosparth alio uonime Wysokybre[h].

A part jelentésében azonos a marttal s annak területén, egy eset kivételével, nem fordul elő, másutt mindenütt uralkodik. A MTsz. csak a 3. és 4. jelentést emeli ki, de a 3. alá sorozott »partnak hajt« féle kifejezések a 2. jel. körébe tartoznak. A 4. jel. (MTsz. 2.) alighanem félreértésen alapszik; a MTsz. 2. adatán kívül sehol sem fordul elő s ez a 2. adat könnyen tartozhatik az 1. v. 2. jel. körébe. T. i. ez a földbevágódás féle jelentés sehogy sem illik a szó értelmi körébe. Egyébb értelmezések: vala-

mely dombos terület lejtője is (Rábavid. Nyr. 20 : 416); partos föld = magas fekvésű föld (Zenta, uo. 38 : 141). A szó mindhárom jelentésében elterjedt a Dunatiszakozin és az Alföldön, a nyugati és északnyugati nyelvterületen. Csak az első jel., és az is ritkán, fordul elő a dunántúli nyelvterületen, ismeretlen a keleten. A köv. helynevekben csak a 2. v. 3. jel. adatai közölve:

Borsod: Kútpart, Györgypart stb. (Nyr. 11 : 288, 335); Sajóvgy: Kővicsespárt (sz., uo. 5 : 480); Karancs: Határpartok, Dohányos part stb. (e., uo. 2 : 280, 39 : 186), Kincser part, Lipárka part (alacsony hegyek), Szállás partja (hegy alsó része, FK. 19 : 217); Ipoly: Cselőkepart (h., kt. 14. XX.); Sárköz: Hegypart (Nyr. 6 : 384); Szegedvid.: Barapart, Ketreczpart (do., uo. 11 : 192); Pest: Dohánypart, Bedepart do., uo. 1 : 385); F.-Pest: Kenyérváró part stb. (hátság, partos helyek, uo. 10 : 144); Szatmár: Magaspart (a mezőn, uo. 3 : 382). Van egy csíkmegyei adat is: Verespárt (Nyr. 39 : 40), de ez mindenestre téves közlés Veresmart helyett.

A MUgSz. a partot zürj. votj. bord, cser. pürdüz féle alakokkal egyezteteti, amelyek szárnyat jelentenek, de ez alig állhat meg. Kőrösi S. és Simonyi Zs. (Nyr. 31 : 38 és 39 : 277.) az olasz portoból származtatják, amelynek átváltozását előmozdította volna a »valószínűleg finnugor« mart, míg a 2. és 3. jel., tán szintén a mart analógiájára, az 1.-ből fejlődött, mint a szlovén breg-nél is látjuk. Noha ezen magyarázatot C. portus-a s az Oklsz.-ban a part későbbi és ritkább előfordulása is támogatja, mégsem teljesen meggyőző, különösen a szó mai nagy elterjedése s viszont a mart éles elhatároltsága és elégtelen származtatása miatt.

Pest, pestes. Kő, szikla, sziklahegy. Oklsz. 1148: Tributum fori Geycha et tributum portus pest et kerepes. 1266: Peruenit usque ad aquam Turuch sub rupē Munuhpest vocata. 1383: Sub quondam monte Kupest vocato (Veszprém). 1391: Ad montem Pestkw vocatum s két adatban pest = kemence. MTsz. a pest szót csak kemence jelentéssel közli (Nyitra, Szf., Hszék, Csík), Pestalja (Szf., Hszék, Csík), -fenék, -mege (Hszék).

Hszék: Kőpest (Nyr. 39 : 40), Pest (egy kopasz hegy hátsó foka, бүтүје, O. 3 : 154); MSzamos: Felpestes (hs. ezelőtt Nagypestös, FK. 16 : 215), Alsó és felső pestes, Pestes alja, mege (Jankó T. 12); Kszeg: Mészpestkút (Jankó 17); Hegyalja: Pesthegy (erdős hegy, Nyr. 4 : 191); Borsod: Mészpest (uo. 11 : 335); Mátra: Mészpest (kt. 14. XXI.); Komárom: Peskő, Markofen (h., 15. XIX., Nyr. 16 : 288).

Szláv kölcsönszó (Mikl. Et. 70b. és Slav. El. 580).

A Nyr. 10. kötetében Riedl és Asbóth vitatkoztak e szón. Riedl szerint mind a Pest, mind az Ofen szó ered. sziklát jelent, Asbóth szerint a pest szó csak kemence értelemmel jöhetett át hozzánk s az Ofen is valószínűleg ezt jelentette. Minthogy a helynevek között egyes adatok valószínűvé teszik, hogy az elnevezésnél a *szikla* értelme volt az irányadó, felvettem e szót a térszinformák nevei közé.

Picsóka. Árok, árokszerű gyalogút, (MTsz. Kecskemét). Vö. pucskok. *Poján*, pojána, pojány. Havasi rét, tisztás. MTsz. Két bérc közt elterülő hegynyak. (Hétfalu).

Hszék: Polyán ütrő, Polyán (Nyr. 26 : 136, 39 : 41, O. 3 : 114); Brassó: Pojána (O. 6 : 356); MSzamos: Pojányi hálás (Jankó T. 11); Kszeg:

Pojan (Jankó 13); Szilágy: Pojána, Polyán oldal (monogr. 3: 376, 4: 141). A Hsnt. még 22 Pojána és 2 Polyán hsnevet közöl Erdély minden részéből.

A szó a közös szl. *poljana* alak (Mikl. Slav. El. 624) román nyelvi átvételének (pocana: ejtsd pojana) átvétele, tehát román kölcsönszó (Nyr. 23: 485).

Pojen, pojeny. Ugyanaz. Kszeg: Polyen, Pojén (Jankó 13, 15). A Hsnt.-ban 6 Pojen és 4 Pojény hsnév az egész Erdély területéről.

Ugyanazon oláh szó többesszámu alakjának (pojen) átvétele.

Polán, polány. Ugyanaz. A Hsntban Polán hs. Szepes m., Polánka hs. Somogy m., Polány hs. uo., Polankaírtvány Trencsén m. Polányfalva Vas m.-ben.

Ugyazon szó tót polana alakjának átvétele.

Ponk. Dombnál kisebb földkiemelkedés. PPB. monticulus, colliculus. Oklsz. 1551: De promontorio Ponkhegye. 1567. ua. MTsz. halmocska, domdicska (Szf., Udv., Csík, Hszék). Egyébb értelmezések: emelkedettebb hely, kis domb, néha üllőhely (Csík, Nyr. 32: 52), domb (Hszék. uo. 36: 328, 37: 191), dombtető, hegycsúcs (Torda, NyF. 32: 57), dombnál kisebb emelkedés (Udv., O. 1: 111).

Hszék: Halom ponkja, Kerekponk, Kövesponk (e., Nyr. 8: 383, 27: 528, 30: 446, 39: 233); Udv.: Lencsésponk, Pusztaponk (sz., I., ponk = kisszerű domborulat, uo. 25: 380), Ila ponkja stb. (uo. 25: 527, 26: 431, O. 1: 152); Bereg: Ponk (Ethn. 10: 101); Óvidék: Ponka (sz., Nyr. 2: 93).

Albert J. Nyr. 19: 222. a ponkot hgátvétessel a kompból származtatja s ezt elfogadja Fest is (NyF. 42: 9). De ennél valószínűbbnek tetszik CzF. származtatása a német Bankból, bár ezt Lumtzer és Melich nem említik.

Pucskok. Hirtelen, magas és szűk oldala a hegynek (MTsz. Palócság). Vö. picsóka.

Rapály. 1. Folyó meneteles, lapályos partja. 2. vízapadáskor támadt szigetecske (MTsz. Heves). V. ö. lapály.

Rapát. Mély út. Órvidék: Hangai rapát (mély és széles vízmosás, amelyen szekérrel járnak; igen sok van. Nyr. 2: 94); Zalavid.: Kis rapát, Nagy rapát (magas partok közt vezető utak. NyF. 9: 49).

Renge. Szakadozott erdőnőtte árok (MTsz. Szf.)

Rez. 1. Hegygerinc felemelkedett része, hegycsoport főcsúcsa (MTsz. Udv. Hszék). 2. magas fenusík (MTsz. Udv.). 3. erdőirtás (MTsz. Udv). Szótárainkban nincs meg. Oklsz. 2 adat: 1338: Quandam magnam viam Rezut dictam (Somogy). Idetartozásuk nem biztos, mindkét adat lehet *rész* is.

Csík: Rez, Rez alja (I. sz., Nyr. 39: 40). Közreznaka (Pesty 281), Köz-Rez (kb. 4000' magas tető, O. 2: 119), Fekete Rez (Csíkot Gyergyótól elválasztó hegység, O. 1: 115 stb.); Udv.: Reztető, — alja. — ? Rezen, csorgója (Nyr. 9: 236, 25: 381, 527), Fancsali-, Lükői Rez (uo. 26: 44), Fekete Rez, Rezkapu (a Rez alatti rész), Kadicsfalvi Rez (h., O. 1: 64, 113, 115), Szerepreze (k., Pesty 359); Mszék: Feketerez (h., FK. 37: 208).

A szó származása még felderítetlen, vlszínűleg oláhból. Uglátszik, hogy a 3. jel. az eredeti és ebből fejl. a 2., amely gyakoribb és az 1., amely ritkább. E kettő népi használata kétséges. Az Oklsz. dunántúli adata

nem biztos, lehet a névben *rez* is; annál inkább, mert különben a rez csak Székelyföldön fordul elő s ezzel sokban megegyezik ugyan a nyugati nyelvterület, de nem Somogy.

Romlás. Földomlás. Bmell.: Romlás (Jankó 76, 83.)

Róna. Sík földterület. 2. kis árok. Oklsz. planus, planities SI. 1330: Quandam possessionem eorum Rona vocatam in comitatu de Zonok. MTsz. (amely csak az irodalmitól eltérő jelentést veszi fel) 2. kerékvágás (Baranya), sekély árkócska (Borsod), ösvény út (Erdővid.) Nyr. 31 : 465, 466 szerint e szó ismeretes Vas és Tolnában, Csanád és Békés m.-ben. Szegeden = pusztaföld, Somogyban sivár föld.

Bihar: Káposztás róna (sz., Nyr. 11 : 48); Sajóvgy: Rónya, Róna (e., uo., 27 : 279, 280); Göcsej: Róna (síkkerület, uo. 31 : 116).

Vszinű, hogy e névnél sem a térszíni jelentés az eredeti. A két jelentés nem vág ugyan össze, de már az eredeti szlávban is megvan (Mikl. Et. Wb. és Slav. Et. 687., Melich Szláv. jöv. I. 161).

Ropó, rapó. Lejtő? Szótárainkban sehol sem fordul elő, csupán a helynevekben van rá adatunk.

Udv.: Ropó (d., 2-szer, Pesty 284), Ropó alja (O. 1 : 34); Mszék: Ropó (k. sz. Nyr. 1 : 384, 2 : 46, 139), Rapó (sz., uo. 382), Ropó völgye (O. 4 : 99), Nagy ropó, Kis ropó, Kobok ropó, Székelyek ropója, Veressék ropója (d., Nyr. 2 : 428, 27 : 95), ? Ropor árka (O. 4 : 86), Ropó (h., uo. 151), Rápó (d., Pesty 284); Küüllő: Ropó (d., Nyr. 37 : 95); Mszamos: Rapó (kopár oldal, Pesty 284), Ropó (d., uo.), Ropótető (Jankó T. 12); Kszeg: Ropó kút, Nagy és Kis ropó, Rapó árok, Ropó, ? Ropaj (Jankó 12—17); Szilágy: Ropó (Monogr. 4 : 296).

Ezen szó eredetére, sőt jelentésére is teljesen feltevésekre vagyok utalva. Kriza délibábos szófejtését (Nyr. 2 : 46) nem fogadhatván el másutt kerestem, de sem a szláv sósvizet jelentő *ropa*, sem a barlang jelentésű *rupa*, sem a latin rupából származhatott szikla és görgeteg jelentésű német Rüfen, Ryben, Rupula stb. alakokkal (Gruber-féle Zsch. f. rom. Phil. 1910. XXXIV. évf. 2. füzet) való egybevetés nem adott csak némi biztosítékot is. Jobb híján megtartottam azt a szintén csak ötletszerű gondolatot, hogy a ropó a »táncot ropni« igéből jött, mint a lejtő a lejtől és így azt jelenti, hogy lejtő. De ezt sem lehet bizonyítani. L. bővebben Nyr. 40 : 327.

Ság. Hegy v. domb. Az Oklsz. nem tárgyalja külön cikkben, de más cikkekben van rá példa: ágár: 1193: Hec igitur sunt nomina prediorum Sag . . . berek: 1193: Inde ad Sag berk [hn.] s. i. t.

A Hsnt. össz. 36 Ság vagy sággal összetett helységnevet közöl az egész ország területéről. Egyéb helynevek: Udv.: Telekság (Nyr. 34 : 51); Hunyad: Ölyves Ság (FK. 16 : 215); Szilágy: Sarmaság (hs., sarma egy növénynév, monogr. 4 : 306); Szatmár: Avasság (hegység, FK. 18 : 225); Ipolyvid.: Sági határ (Nyr. 7 : 44), Sági völgy (uo. 39 : 186); Veszprém: Ság alja (sz., uo. 6 : 47), Sági horog (uo. 35 : 437) Vszinű, hogy Biróság (Bükk, ua. 9 : 288, Rába uo. 33 : 63) és Királyság (Csongrád, uo. 2 : 237) is idetartoznak; nem valószínű, hogy a -ság képző volna meg bennük, mert az elvont fogalmak nevei helynevekben igen ritkák (v. ö. Hazugság, halom, Csik, O. 2 : 74 és Húség, Pesty 141).

A szónak ezen jelentése és a séggel való összetartozása biztosnak látszik, de még nincs bebizonyítva.

Sánc, sáncs. Árok. C.-nál vallum, MA.-nél munimentum, PPBl. fossatum, NySz. Felette sok pogány a santzban ejtetik. (Kónyi). Az Oklsz.-ban nincs meg. A MTsz. árok jelentésében idézi Göcsejből, Szlavóniából, Borsodból és Kolozsvárról. Nyr. 28 : 523: sáncs = árok (Torontál).

Csík: Pakó sánc (l., Nyr. 39 : 40); Karancs: Határsáncz (víz, uo. 1 : 134); Esztergom: Sánczok (d., monogr. 21).

Sark, sarok, sorok. Erősen kiugró, meredek előhegy. Szótárainkban ez a jelentés nincs meg. Oklsz. példáiból csak 1463: Unum in Thwysse-sark secundum in Zel parte occidentali.

Hszék: Esztenasarak (hegyhát, O. 3 : 76); Kicsi és nagy sorok (e., Nyr. 12 : 335); Csík: »A Nyíres sorok nevű kúpalakú, sziklaszálakkal ékes hegysaroknál« O. 2 : 118), Balázs sarka (havasláncolat, uo. 132), Fejtősarak (előhegy, uo. 118), Szörhalma sarka (h., uo. 144.) Tihátár sarka (uo. 227).

Ez a szó előfordul az ország több vidékén dülők helyzetének megjelölésére. A fenti értelmezés népi használata nem biztos.

Ség. Domb. Ezt a szót Szamota fedezte fel újra a tihanyi ap. 1055-i alap. okl.-ben (NyK. 25 : 141) s megtalálta más okl.-kben is. Oklsz. 1055: Exhinc usque ad angulum aruk et postea usque ad seg. 1095: Tendit ad montem qui uulgo dicitur uoas seg, s még 17 példa. Ez az alak helynevekben sem maradt fent, hacsak néhány, ma *séd*-nek ejtett ségben nem rejlik (Hűség, Hidegség stb). Szilasi szerint finnugor szó (NyK. 25 : 398). Vö. ság.

Sijátság. Rónaság (MTsz. Udv.), lapály (MTorda, Nyr. 30 : 202).

Sík. Vízszintes földterület. MA planities. NySz. 3 pld., Oklsz és MTsz nem vette fel.

Udv.: Hátsík (Nyr. 9 : 240); Hegyalja: Harisád és sík (l., uo. 6 : 384); Bükk: Síkfő (e., uo. 9 : 287); Sárköz: Berekő síkja (l., uo. 5 : 288), Kálvária sík (uo. 7 : 336), Bikásdík (uo. 9 : 287); Kunság: Kubodisík, Karányisík (uo. 9 : 382, 36 : 381); Szeged: Pápai sík, Őrs síkja, Lelei sík (uo. 9 : 95). Ugy látszik, hogy e szó csak ujabban terjedt el helynevekben, kül. az Alföldön.

Síktenyéség. Síkság (Nyitra, Nyr. 33 : 462). Vö. sík.

Suhadás, suvadás. Olyan hely, ahol a föld egy része leszakadt s lecsuszott, lesuhadt. Szótárainkban nincs meg. MTsz. omlás, hegyomlás.

Hszék: Suvadás (Nyr. 39 : 234., martos hely, erdőrész Pesty 332), Suvadás patak (O. 3 : 84); Udv.: Suadás ajja (h., uo. 25 : 384); Mszék »A völgy itt kies, de meredeken leszelt s mély suhadások és vápák (sötét árkok) által tarkázott hegycsúcsok (O. 5 : 31).

Suhadó. Ugyanaz? Baranya: Suhadó (völgy, Nyr. 4 : 335).

Suhar. Kopárság (MTsz. Szf.) Vö. suhadás.

Suhatag, suvatag. Suhadás, megsuhatt, lecsuszott hely (Kszeg. Nyr. 28 : 428).

Hszék: Suvatag (Nyr. 39 : 234); Kszeg: Suhatag (Jankó 16); Szilágy: Suhatag (monogr. 3 : 345).

Sutak. Szilágy: Sutak (kőszikla, monogr. 4 : 714). Vö. csutkó.

Suadozás. Suhadás. Mszék: Suadozás (Nyr. 29 : 480).

Súlyedés. Széles, sekély talajmélyedés. Kszeg: Súlyedés (Jankó 14); Borsod: Csáparsúlyédése (Nyr. 11 : 335).

Szád. Völgynek, barlangnak stb. bejárata. Oklsz. 1055: Duabus continetur uis quarum una uocatur ziget zadu altera magna. 1338: In quadam valle Dezmasweulgzada vocata. 1342: Venit ad unum locum Arukzad vocatum. 1347: In quadam valle ad Chabazurdukazada uocatum. 1347. In capite vallis Halaguszad vocate. MTsz. közli az egész székelység területéről.

Udv.: Szilos száda, Miklós verem száda (Nyr. 25 : 527), Sérszáda (e., Nyr. 26 : 432); Várkapu száda (O. 1 : 27, 182); Hernád: Szádelő, Szádvár (hs., Abauj monogr.). A Hsntban még 6 száddal összetett helység van. Orbán 1 : 207 jegyzet: Száda a székelység szerint bejáratot, nyilatot, valaminek kezdetét jelentí. Finnugor szó (Nyr. 8 : 96, NyK 25 : 178).

Szakadák. Olyan hely, ahol a föld egy része beszakadt. Oklsz. 1335: Cadit ad vnam vallem Zakadak.

Zala: Szakadák (hegyektől összeszorított meredek völgy, Pesty 333). Szakadásoknál rendszeren horpadás vagy völgy képződik s ezért valamennyi idetartozó szó felvette a völgy jelentését is.

Szakadály. Ugyanaz. MTsz. hegyszakadály: hegyszakadék (Hszék.) Mszék: Szakadály (mélyen fekvő hegyoldal; esővíz, gyakran szakadást okoz Nyr. 2 : 45).

Szakadás. Ugyanaz. Oklsz. 1455: Item versus feldsakadas in vno valle. 1389: Vna rippa kewzakadas. Penes quem est vna rippa kewzakadas. MTsz. meredek omlás, omlásos hegyoldal (Szatmár, Hszék.)

Mszék.: Szakadás (Nyr. 2 : 428); Mszamos: Szakadás (vízmosta hely Jankó T. 20); Szilágy: Szakadás utca (monogr. 3 : 189), Szakadás (uo. 589, 4 : 15, 314); Szatmár: Veres szakadás stb. (h., Nyr. 2 : 281, 11 : 47); Hernád: Szakadás földek (sz., uo. 384); Bükk: Földszakadás (e., uo. 432); Pápa: Fűdöszakadás (NyF. 17 : 51); Bal. mell.: Földszakadás (Jankó 78); Sárköz: Szakadásoknál (r.), Szakadás (Nyr. 6 : 383). V. ö. MUgsz. 268.

Szakadát. Ugyanaz. Oklsz. 1055: Hic extenditur usque ad zakadat. 1364: Ad quandam vallem Zakadathfeu vocatam. 1379: Penes vnam uiam Zakadath vocatam s még több példa. MTsz. 2. szakadásos, omlásmartos hegy (Szf.) 3. hegynyak, hegynyereg (Szf.) Az utóbbi jelentés tévedésen alapulhat.

Hétfalu: Szakadát (h., O. 6 : 173); Udv.: Szakadát (sz., Nyr. 2 : 381); Mszék: Szakadát (sz., szakadásos, szakadó féle hely, uo. 2 : 45), Szakadát allya, (sz., teteje szakadásos, uo. 140), Szakadát alja, — bérce (h.), — vára (O. 4 : 74, 93, 95); Mszamos: Szakadát (erdei út völgyben, Nyr. 32 : 238).

Szakadék. Ugyanaz. Oklsz. csak a 'vízág' jelentéssel. MTsz. 1. hegyről lezuhant föld. 2. és 3. vízág.

Csik: Szakadék (Nyr. 39 : 40); Karancs: Szakadékajla (uo. 186).

Szakadozás. Ugyanaz. Udv.: (k., Nyr. 2 : 381, 9 : 240) és Mszék: (uo. 29 : 480).

Szál, l. kőszál, sziklaszál.

Szármán. Meredek kopasz hegyoldal, homlokhegy oldal (MTsz. = *szármán*) Udv. és Hszék).

Mszamos: Szármány, — laposa, Szármán (Jankó T. 8, 11). V. ö. szárm ? (Oklsz.)

Szécs. Havasi tisztás. (Medvét láttam a szécsen. MTsz. Hszék, Hétfalu).

Hétfalu: Bacsó szécse (h. és v.), Kalán szécse (h. O. 6:179); Szilágy: Szécs (hs., monogr. 4:481). Hogy a Hsnt. közölte 3 Abauj-, 4 Gömör- és 3 Zemplén-megyei Szécs hs. idetartozik-e, nem bizonyos.

Szél. Vminek szélén fekvő hely, levő rész. Oklsz. 1245: Juxta magnam salicem . . que wlgō ketbarana scele dicitur. 1257: Hinc exit virgultum ad locum qui Nogscel dicitur. 1410: In loco Cherzel stb.

Helynevekben az egész országban előfordul, leginkább erdő és rétnevekben, de nem egyenletesen, mert pl. a Kszegen gyakori, Torda vidékén pedig nincs (Jankó K. 32, T. 27). Tagosítás utáni helynevekben gyakoribb pl. Első völgy felső szélén (Sárköz, Nyr. 5:143). V. ö. MUGsz. 288.

Szikla. Nagyobb összefüggő kötömeg. Szótárainkban kőszikla: saxum, scopulus, rupes C., petra MA. Nysz. több példa.

Udv.: Káka sziklája (Nyr. 25:527), Kőszikla ajja (uo. 26:432); Kszeg: Kőszikla (Jankó 17); Szilágy: Kőszikla (monogr. 3:743); Abauj: Veresszikla (h., monogr.); ADunántúl: Szikla (Nyr. 4:335); Bmell.: Kőszikla, Kősziklák alja, Kősziklás (Jankó 78).

Szláv jövevényszó (Mikl. Et. Wb. és Sl. El. 740). Minthogy az Oklsz-ban egyáltalában nem s a mai helynevekben is ritkán fordul elő, úgy látszik, hogy újabb szláv szónak nem régi átvétele.

Szimő. Árvíz alkalmából a vízből foltokként alig kibukkanó (gyepes, füves) háta (Komárom, Nyr. 26:284, MTsz. ua).

Komárom: Szimő (hs. monogr. 123). A XIII. században még szeméj volt (l. uo).

Szirt, cirt. Hegyes felnyúló kőszál? Kr.-nél scopulus, cautes. Nysz. több példa a kódexekből, Oklsz. 1464: Unus magnus lapideus mons wlgō Kewzirth.

Udv.: Csák szirtje, Borvíz szirtje (O. 1:81, 87); Csík: Simonszirtje (gulaalakú sziklák, uo. 2:129); Kszeg: Kőszirt (Jankó 12); Mátra: Kőczirt (h., kt. 14. XXI. V. ö. MTsz); Ipoly: Kőszirt (kt. 14:XX.). Az utóbbi két adat nem teljesen megbízható.

Török jövevényszó (MNYelv 3:357). Az összes török nyelvekben hátgerincet, hegygerincet jelent s a címbeli jelentés aligha népi, hanem inkább irodalminak látszik, mint a bércé is.

Szoros. Hegyek közt átvezető út v. völgy. Szótárainkban csak ált. értelemben viae angustiae, angiportus stb. Nysz.-ban csak az ucca értelemre van példa, az Oklsz.-ban csak a melléknévi használatra.

Barcaság: Tömösi és törösvári szoros (O. 6:59); Hszék: Tusnádi szoros (uo. 3:62), Bodzai és ojtózi szoros (uo. 117); Csík: Gyímesí szoros (uo. 2:72), Békás szorosa (uo. 132), Kistölgyesi szoros (uo. 40); Udv.: Décsfalvi szoros stb. (uo. 1:35, 203); Mszamos: Nagyszoros tető, Kis és Nagy Szoros (Jankó F. 9, FK. 16:215); Őrség: Szoros (Nyr. 32:178), Hegyszoros (hs. Vas monogr.).

Leginkább ucca értelemben használatos. Eredetére v. ö. MUGsz. 309).

Szugoly, szugolya, zugoly. Szeglet, sarok, zug (MTsz. Szatm. Bereg, Szf., Brassó).

Szilágy: Zugoly, Szugolya (monogr. 4:248, 421); Szatmár: Ujmalom szugolya, Szugoly (Nyr. 26:286); Bereg: Patakszugoly rétje (m., Ethnogr. 10:103); Zemplén: Ritkás szugoly (r., Nyr. 38:95).

Az irodalomban itt ott használatos »hegy testébe mélyedő kerek völgyecske« értelmében. Vö. MÜgsz. 315.

Szugolyék. Ugyanaz. MTsz. szugolyék, szugojék alakban közli Szf., Ar.-szék, Hétfalu területéről. Helynevekben nem fordul elő, Orbán 4 : 31 szintén használja sajátos jelentésben: »... mely egy jobbparti szugolyékba (kis völgykebel) huzódott be.« (Mszék leírása).

Szurdok, szurdék, szurduk, szurgyik. Két hegy közt húzóódó szűk völgy v. mélyút. MA.-nél angulus, latebra. Nysz.-ban helynévi adat nincs. Oklsz. 1193: Inde ad aliam aquam Zorduc. 1267: Ascendendo quoddam zurduk vel horhag. 1275: Quandam uiam Zurduk uocatam. 1297: Vallem Zwrduc uocatam s még 15 adat. MTsz. a szurdék alakot Tolnából, a szurdokot a Dunántúlról, Dráva- és Mátravidékről, a szurdukot Udv.-ről idézi. Értelmezései: 4. két magas hegyoldal közötti meredek szoros út, hegyszakadék. 5. két domb közti völgy (Bács). 6. mély völgy. A Nyr. a szurgyik alakot Tolnából (25 : 288) és Nyitrából (28 : 497) közli. Hszék: Alvégyszurdoka (O. 3 : 69); Csík: Szurgyik (Nyr. 11 : 528), Szurdok (uo. 39 : 233); Udv.: Merke szurduka (l., szurduk a. m. torok, pl. Rikatorka uo. 25 : 381; térhely a Merke alján uo. 26 : 44); Mszék: Varju szurdok, Szurdok észka stb. (sz., uo. 1 : 426, FK. 37 : 210), Szurduktető (O. 4 : 194); Mszamos: Szurdik (Jankó T. 18); Kszeg: Padszurduk (ha az összeszűkülés hosszabb s a víz erővel töri át magát a talajon, Jankó 22); Szilágy: Szurdok (monogr. 4 : 15); Abauj: Szurdok (hs., monogr.); Sajóvgy: Szurdok (e. Nyr. 27 : 480); Bükk: Szurdokszőlők (uo. 11 : 432); Mátra: Szurdokallya (uo. 37 : 379); Karancs: Lóci szurdok stb. (uo. 39 : 186); Ipoly: Szurdokok stb. (sz., uo. 5 : 383, 7 : 44); Bars: Szurdok (uo. 31 : 117); Kemenesalja: Katószurdok (NyF. 33 : 29); Pápa: Szurdok (NyF. 17 : 49); Balfelv.: Szurdik (NyF. 40 : 34); Dunántúl: Benedekszurdik (Nyr. 6 : 192); Sárköz: Mély szurdoki út, Kis szurdok (uo. 5 : 143, 6 : 384); ADráva: Szurdok (uo. 34 : 52); Kunság: Szurdok (uo. 2 : 47); Heves: Kis-, Nagy- stb. szurdok (uo. 2 : 238). Vö. MÜgsz. 310.

[-alja, -észka, -tető, -verőfénye].

Tekenő, tekenyő. Kerek sekély talajmélyedés. Szótárainkban ezen jelentéssel nem fordul elő. Oklsz.-ból idetartozik: 1230: In territorio de Tekeneu. 1264: Transeundo quandam uallem Tekeneud vocatam.

Mszamos: Tekenő (Jankó T. 21); Szilágy: Tekenőhát (monogr. 4 : 314); Sárköz: Tekenő völgy (sz., Nyr. 5 : 287).

Török jövevényszó (MNyelv 3 : 361).

Tekenős, tekenyős. Ugyanaz. Csak helynevekben találtam.

Udv.: Tekenyős, (Nyr. 2 : 428), Tekenyösd (O. 1 : 130); Mszék: Tekenyős (Nyr. 1 : 384, 2 : 428, 28 : 383, 29 : 480), Teknyős dülő (hepehupás hely, uo. 37 : 95); Mszamos: Tekenős (Jankó T. 21); Borsod: Tekenősvölgy (Nyr. 11 : 335); Ipoly: Tekenős (ilyen alakú d., kt. 14. XX.); Bars: Tekenyős (uo. 31 : 117); Somogy: Tekenyős lápa (sz., uo. 10 : 335); Balmell.: Tekenyős (hegyvölgyes sz., Jankó 79). Vö. tekenő.

Tér. Kisebb vízszintes földterület. NySz. csak egy példa a főnévi használatra, Oklsz. 1365: Per quendam locum Baranther [a. m. tér?] dictum.

Hszék: Tér (e., Nyr. 30 : 446); Csík: Alcsík tere (O. 2 : 43); Udv.: Vasnyás tere (l. Nyr. 25 : 381), Szilos tere, Dongóhegy tere (uo. 527); M.-

szék: Borsóstó tere, Békesd tere stb. (uo. 2:428, Ö. 4:180, 188, 209); M. szamos: Malomtere (Nyr. 37:380), Tér, Első tér stb. stb. (kisebb térségek, Jankó T. 14); Kszeg: Kis tér, Felső tér stb. (Jankó 18); Szilágy: Tér (monogr. 3:576, 619, 4:133, 578), Agyagostere (uo. 4:207), Zilah tere (uo. 296), Fenyőtér, Mice tere (a Mice patak környéke, Nyr. 12:383, 28:184); Bereg: Próbatér (Ethn. 10:102). Vö. MUGsz. 207—208, NyK. 25:172.

Térjény. Síkság, róna. MTsz. idézi NKörösről, kérdőjellel. Kétséges, hogy létezik-e. Vö. tér.

Térség. Kisebb vízszintes földterület. NySz. idézi Mikesből. Nyr. 30:177. szerint = síkság (Moldvai csángó).

Szilágy: Alsó-, Felső térség (monogr. 3:119). V. ö. tér.

Tető, tetej, teté. 1. Hegynek lapos felső része. 2. Lapos felső részzel való hegy. Beszt. szj. 205. cacum[en] hegtetew. Schlágli szj. 279. vertex tetew. 697. cacumen tetw. Oklsz. 1256: Inde descendit ad unum Berch qui uulgo dicitur Humuroteteu. Deinde ascendit ad montem qui uocatur Kuzepteteu. 1276. Super monticulum Tetheu uulgariter nuncupatum, s még vagy 30 példa. MTsz. teté, tetej és tetéj alakot ismer. Helynevekben a 2 jelentést szétválasztani nehéz. Általában a szó »hegy« helyett különösen az északnyugati nyelvtérületen használatos, kisebb mértékben a székely és dunántúli területen is. Az első jel. az általánosabb. A példák felsorolása az itt kivételesen magyar alapszavak miatt érdekes.

Hszék: Lak teteje (sz., Nyr. 2:333), Szeget teteje, Méjpaták teteje (sz., uo. 525), Kapustető (uo. 12:335), Döbrönteteje (uo. 27:528) Orotástető (uo. 39:234), Alvégszurdokatetej (Ö. 3:69); Csík: Háromtetej stb. (do., Ö. 2:35, 51, 100), Sástető (sz., Nyr. 9:527); Udvar: Láztető (l., Nyr. 2:381), Avastető, Reztető ajja (sz., uo. 25:381), Vész teteje, Csűzteteje (uo. 527), Asztalkötetej (Ö. 1:80), Hegytető (fennsik, uo. 131); Mszék: Üvertető stb. (Nyr. 1:383, 2:382), Nyárástető (uo. 29:480), Havas teteje (Ö. 4:181); Kükküllő: Foktető, Sasfészeketeje (e., Nyr. 25:333), Bértető, Hágószőlő-teteje (uo. 34:223); Mszamos: Hegyestető (uo. 38:381), Szürkekötető, Ropótető, Padtető, Verőfénytető, Nagyszorostető (magasabb térség, Jankó T. 15); Kszeg: Csutkötető, Farkatető (Jankó 19); Szilágy: Hágótető stb. (monogr. 3:70, 142, 4:15, 848); Szatmár: Sujortető (h., Nyr. 2:281); Bereg: Hőtető (Ethn. 10:103); Zemplén: Mélyúttető (Nyr. 10:236); Hernád: Gyürtető (sz., uo. 8:96); Hegyalja: Kopasztető (szö., uo. 12:191); Sajó: Baradlatető stb. (h., uo. 7:94, 27:480); Borsod: Galyatető, Kékmezőtető, Visszafolyótörése tető (uo. 11:288, 335); Bükk: Kőköttető (sz., uo. 9:288); Heves: Sárhegytető (uo. 2:238); Mátra: Ördögtáncápatető (uo. 25:95); Karancs: Csengervölgyi tető (kt. 13:XXI.); Ipoly: Gólyástető (Nyr. 7:44); Kemenesalja: Hástető, Tető (NyF. 33:29); Pápa: Dombtető, Agyagtető (uo. 17:49); Bakony: Hegytető (uo. 34:176); Balmell.: Hegyes gyórtető (Jankó 43, 47); Adráva: Pöcetető (Nyr. 28:190); Sárköz: Perihegy teteje (sz., uo. 5:143). — Vö. MUGsz. 212.

Tető. Emelkedett sík hely. Oklsz. 1363: In loco Tetews. Vö. tető.

Torok. Völgynek rövidebb összeszűkülése. NySz. 3. [os; öffnung, mündung]. A magyar hajdu a havas torkokat mind feljárja vala. Oklsz. 1448: Ad quendam vallem Chekelakatorka vocatam s még 8—9 példa. MTsz. csak a vízrajzi jelentést ismeri.

Hszék: Torokárka (sz., Nyr. 37 : 381, 39 : 41); Udv.: Rikatorka (torok = szurduk, uo. 25 : 381, 2 : 381); Mszék: Bakocstorka stb. (uo. 1 : 383, 2 : 46, 28 : 384); Mszamos: Asztorok, Méhvölgy torka stb. (völgynek erős összeszűkülése, Jankó T. 19); Kszeg: Kéttorokköz, Nagytorok (ha a v. összeszűkül egy rövidke darabon, Jankó 21, Nyr. 12 : 432); Hernád: Torok (szó, uo. 8 : 96); Bükk: Farkastorok stb. (v., uo. 6 : 479, 9 : 288); Karancs: Torokalja (uo. 39 : 186); Budapest: Farkastorok (másképp Farkasgége, v., uo. 28 : 526).

A dunántúli és alföldi helynevekben csak a vízrajzi jelentés volt kimutatható. Vö. MUGsz. 244, NyK. 25 : 276.

Torony. Felnyúló kőszál. Szótárainkban ezen jelentés nincs meg. Oklsz. adatai mind épített tornyokra (castra, castellum, possessio) vonatkoznak. Helynevekben csak Orbánnál fordul elő pl. 1 : 91: Csudálókő v. Csalatornya (a h.-almási barlanggal szemben, l. Nyr. 25 : 528 is). 1 : 138. Elemér tornya (sziklaszál Rabsonné vára mellett). 3 : 196: Verestorony (egy ponk, amelyben sok cserepet találtak). Balatonmell.: Pusztatorony (Jankó 80). E neve ma népi használata nem egész biztos, de ha megvan is, nem térszíneforma jelölésére, hanem mondákkal kapcsolatban keletkezett. Hogy tehát tfnévként vehető-e, kétséges.

Német jövevényszó (Nyr. 24 : 400, 25 : 67).

Tő. 1. Hegynek, dombnak alsó része. *2.* Völgy alsó nyílása. A NySz.-ban az 1. jel. van meg. Oklsz. 2. 1055: Inde aruk tue que uallis usque ad kangrez uiam extenditur. 1262: Uadit ad dolnapatak teu. 1295: Peruenit in quoddam Berch Watulozoutu uocate s még 40 példa, nagyjából vízrajzi értelmezővel. A helynevek nagyobb részében is a vízrajzi értelem van meg (folyó-, patak töve). A címbeli jelentéshez tartoznak:

Hszék: Fenyőstőve (sz., Nyr. 28 : 336); Csík: Hágó tő stb. (k., uo. 9 : 527); Udv.: Fejtő (h., uo. 239); Ipoly: Szitnyató (hs., Hont monogr. 66); Balmell.: Kishegyestő (Jankó 80); ADunántúl: Lapos- és Nagyhegyestő (kúpalakú hegy alatt fekvő sz., Nyr. 10 : 478). — Vö. MUGsz. 227.

Töbör, teber. Gödör, katlanszerű mélyedés. MTsz. a töbör alakot Borsod, Gömör és Tornából, a teber-t Borsodból közli. Oklsz. 1211: Isti sunt exequiales . . . Teber [a. m. töbör?].

Borsod: Hosszú teber (Nyr. 11 : 335). Szláv átvétel ugyanazon szóból, mint a debrő. A beregmegyei Deber alja (Ethn. 10 : 103) odatartozik.

Üstök. Erdős hegynek meredeken leszakadó vége. Szótárainkban ez a jelentés nincs meg.

Udv.: Czűzbogár üstöke (csordajárás Nyr. 25 : 527) [Ide tartozik?] Pilis: Üstökhegy v. Keserűs üstöke (kt 15. XX), Jászhegy üstöke (P. 146).

Az elnevezés alapja a hasonlóság: a hegy leszakadó végén a fák mint a ház üstöke merednek. Török jövevényszó? (NyK. 17 : 448, Nyr. 24 : 128).

Vákány. Sekélyes völgy, völgyfenék (MTsz. 1. Szf.) V. ö. zákány.

Vápa. Sekély talajmélyedés. Már a Beszt. szjben 218. fovea vápa. 220. kabis' es vápa (scribis is vápa). NySz. Az völgyeket es uápakat be töltötte. Oklsz. 1263.: Juxta quoddam fossatum agyaguapa vocatum. 1348: Villa Wapafew vocata. 1410: In quadam valle Rechegewapaya vocata . . . 1420: Ad. unum cauum ymolasuapa. s még 8--10 példa, MTsz.

idézi Hunyad, Sz Doboka, MTorda, Udv., Hszék és Csík m.-ből s a Tsz. nyomán Szatmárból: alig mélyedő széles gödrösség a hegyen v. hegyoldalban, sekélyes völgy, völgyfenék. Nógrádi adata tévedés. Egyéb értelmezések: két hegy közti nyeregalakú bemélyedés (Csík, Nyr. 32 : 329), völgy (Gyergyó, uo. 34 : 82), hegyoldal (Gyergyó, uo. 258), nyeregalakú hegy (Szatmár, T. Gy. 33. X. 80, Nyr. 34 : 487), mocsaras hely (Ugocsa, Nyr. 34 : 432, FK. 35 : 434).

Hszék: Várvápája stb. (vápa erdő közötti völgyületet, szakadásos [?] patakmedert jelent. O. 3 : 59, 70, 72), Nagyvápa, -karéja (Nyr. 30 : 449, 39 : 233); Csík: Cserevápa, Várvápája (e., uo. 39 : 40, 233); Udv.: Keresztvápa stb. (uo. 2 : 381, 9 : 239), Boszorkány vápája stb. (vápa=lankás helyen kráterszerű mélyülés. uo. 25 : 380), Setét vápa (vápa=éjtszakos meredek szűk völgytorok vagy árokfej, uo. 528), Magyarós vápája stb. stb. (uo. 26 : 432, O. 1 : 138, P. 111, 432); Erdővid.: Vizesvápa stb. (k., Nyr. 28 : 336); Mszék: Tövises vápa stb. stb. (e., uo. 1 : 383, 2 : 382, 526, 28 : 383); Kükküllő: Leshégy vápája stb. (d., uo. 25 : 333); MSzamos: Csipkés vápája stb. (uo. 17 : 382, P. 412, Jankó T. 21); Kszeg: Kis és nagy vápa stb. (k., Nyr. 12 : 432, Jankó 11, 12); Szilágy: Vápa (monogr. 4 : 108); Szatmár: Vápás tó (meredek partok közti tó, P. 412); Ugocsa: A holt medreknek, amelyek végleg elszakadtak a folyótól, vápa a nevük (FK. 35 : 434); Zemplén: Vápa (sz., Nyr. 37 : 95).

A vápa csak a keleti területen él és élesen elhatárolódik a lápával szemben. Míg pl. a Hegyalján és Abaujban a lápa járatos, Zemplénben a vápa uralkodik.

MA. és utánna vlmennyi szótáríró a vápát a lápával egyben v. legalább utalással tárgyalja. Budenz mind a kettőt a lápból származtatja (MUgsz. 683). Mikl. a szláv vapa: stagnum-ból származtatja (Fremdw. 892, Etym Wb.), Halász szerint vápa úgy viszonylik a lápához, mint lép:vép, lék:vék (Nyr. 10 : 335).

Ha a vápa valóban megvan az óslávban, akkor kétségtelen, hogy a magyar szó ennek átvétele. Nehézséget csak az okoz, hogy a m.-ban a »mocsár« jelentés e szónál erősen háttérbe szorult. Uglátszik jobban megvan a lápánál, amely lehet a vápa mintájára alkotva a lápból. A két szó éles elhatároltsága és hasonlósága alak és jelentés dolgában közös eredetre mutat, de hogy ez a mondott-e, kétséges. Figyelembe veendő volna még a lép szó elterjedése a lápa és vápa hazájában; nekem csak az Alföld tisztántúli részeiből vannak rá adataim. L. még Pesty fejtegetését műve Pótlékában.

Vég. 1. Hegyvonulatnak utolsó része. 2. Völgy nyílása. Csak összetételekben fordul elő, rendszeren mint 2., ritkán mint 1. tag. (Végláb = a faluhoz tartozó utolsó szántó. Végbérc = a faluhoz tartozó utolsó domb vagy egy vonulat utolsó része stb.). Nincs is sajátos tfnévi értelme. Helynevekben az Oklsz. is sok példában idézi, mai példák: Árokvég, Cserevég, Havasvég, Hegyvég, Horogvég stb. Az egész országban előfordul (persze csak ahol magyar helynevek vannak). Vö. MUgsz. 568.

Verő. Hegynek, dombnak (déli), völgynek (északi) napnak kitett lejtője. Szótárainkban ezen jelentés nincs meg. Oklsz. csak mnévi használat-

ban: 1303: In eodem latere Werewmal dicto. 1455: Terre Fashalom werewfele s még 3 példa.

Csak helynevekben, igen kis területen fordul elő: Bükkalja: Nagyverő (e., Nyr. 9 : 287); Mátravid.: Patak vereje (oly verőfényes hely, ahova a nap süt), Kövesverő (nap süt oda, nagy kő van ott), Hosszuverő (uo. 37 : 379), Szilasverő, Kazari völgy verő, Teke völgy verő, Nagy rét verő, Magas verő, Nagy verő fő, Hosszuverő lápos hegy (h., kt. 13. XXII), Kisverő alja (r. Nyr. 26 : 286).

Verő a napnak régi neve, amelyet nap, napfény, verőfény értelemben ugyanezen vidékről több helyről a MTsz. is közöl. Jelentésátvitel. A verőnek mint főnévnek ellentéte az árnyék (pl. Eger részei: Verő Szala, Árnyék-Szala stb. MTsz. — 1578: Az erdőnek neve Alsó-Harokally, melynek mind az árnyékát, mind a verőfelét neki adák... Oklsz. 2. verő stb.) — Vö. MUGsz. 574.

Verőfény. Ugyanaz. Schlägli szj. 55 radius verefen. Oklsz. 1319: Vilam verufyn: 1505: Possessionibus Werewfenfalva Egerallya...

Helynevekben a keleti nyterületen fordul elő, míg a verő az északnyugatin. Hétfalu: Verőfény (h., uo.: Észak erdő, O. 6 : 84); Hszék: Erdős verőfénye (e., Nyr. 37 : 381, P. 416); Udv.: Verőfény (Nyr. 26 : 432, P. 416); Mszék: Szurdok verőfénye (sz. uo. 1 : 427), Verőfény (uo. 2 : 428); Kápolna verőfénye (uo.: — észka, O. 4 : 208); MSzamos: Verőfény, — tető, — medgyes (délnek néző hr., Jankó T. 23, P. 416), Apakút verőfénye, Karai verőfény (P. 416); Szilágy: Verőfény (e., monogr. 4 : 77, 468, 767, 794, 807), Verőfény oldal (uo. 95); Zilah: Verőfin (szö., Nyr. 12 : 383, 28 : 184).

A verőfény ellentéte az észak (l. ezt). Ugyanezen viszonyt fejezik ki más vidéken a Hidegoldal, Melegoldal elnevezések is, pl. Hernádvgy: Hidegoldal (a putnoki vgy. D oldala), Melegoldal (ua. vgy. É oldala, Nyr. 3 : 19). Vö. verő.

Völgy. Hosszan elnyúló talajmélyedés, Beszt. szösz. 209 vallis velg, 210 valliclus kis velg. Schlägli szj. 701 vallis veelg 702 valliculus kis velg. Murm. szjben nincs meg, ott 297 Vallis aruk. 298 Conuallis — Aroknak igenes feneke. Oklszban több száz példa. 1211: Inde tendit ad furizuelgi. 1247: In ualle que uocatur Homorouvelg. 1251: Per uallem que uulgariter Bikwelg dicítur.

A főnevek közül helynevekben a völgy a leggyakoribb, s ez természetes is, mert neki van az ember számára az összes tfornák közül a legnagyobb fontossága. Völgy, vögy alakban az egész országban elterjedve. Eredetére eddig semmi kutatás nincs.

Völgyeleg. Mélyedés (MTsz. Vas). Vűőgyeleg: kis völgy, lapály (Veszprém, MNyelv. 4 : 285). Vö. völg.

Völgyes. A völgy melléknévi alakja főnévi használatban, ugyanazon jelentéssel (v. ö. Hegyes).

Sajóvgy.: Pányi völgyes (v., Nyr. 7 : 94); Órség: Völgyes (hs., Vas monogr.). Vö. völg.

Vákány. Bemélyedés, gödör a kocsiúton (MTsz. 1. Csongrád). A Hsnt. 3 ilyenü hs.-t közöl Csongrád, Bihar és Somogy m.-kből. Vö. vákány.

Vávozt. Hegyoldalon ferdén levezető mélyút. Oklsz. bérc cikkben: 1311: In quodam berch secus vlam Zauuzut vocatam. Nyr. 33 : 222, mere-

dek út (Rozsnyó, Sajógy). A Hsnt. Trencsén és Bars m.-ből közül ilyenü hs-t.

Hont: Závoz vadászház (kt. 14. XX.). Kopany závoz (h., monogr. 1.)
Szláv szó. Tót zavoz: mély út (Nyr. 33 : 222).

Zóhen. Kisebb gizgazos mély hely (Vas MTsz. és Nyr. 30 : 102)

Zug. Dombok közé beélt talajmélyedés. Szótárainkban ezen jelentés nem fordul elő. A helyneveknél nem lehet megállapítani, hogy mikor van a szónak térszíni és mikor térrajzi jelentése. Nysz. zug, szug [angulus, winkel] Stagnum attingit terram pwtawzwd alio nomine agagzug (szög?) 1384.

Zemplén: Sarnyuzug stb. (Nyr. 2 : 282, 11 : 95); Szabolcs: Szabó zug d., Csífi zug d. stb. (uo. 2 : 282); Szatmár: Kutzúg (r., uo. 1 : 230), Káposzta zug (uo. 11 : 47), Mészos zugja (Mészos egy h., uo. 26 : 286); Bihar: Farkas zug, Nyéki zug, Cserákja zug, Girinczug (uo. 2 : 178, 6 : 239, 9 : 526, 29 : 533); Hajdu: Vajó zug (uo. 14 : 422), Álomzug, Farkaszug stb. (uo. 37 : 378), Heves: Tetüzug (uo. 1 : 188); Békés: Túrtózug (zsombékos hely, ott, ahol a Berettyó a Körösbe szakad, uo. 10 : 144); Csongrád: Disznózug (f., uo. 2 : 237); Arad: Örményzug (sz., P. 241).

Ezen nevek nagyobb részében a zug szónak térrajzi jelentése van, vagyis oly helyet jelent, ahol két térrajzi forma (patak, rét, erdő, út stb.) összeér. Gyakran jelent továbbá utcát is, ugyanezen területen. A tñévi jelentés a helyzet által adva a térrajziból fejlődött. — Vö. MUgsz. 315.

A térszinformanevek eredetének ismeretével bizony gyöngén állunk: Nyelvészeink ezzel a csoporttal igen keveset foglalkoztak, ami természetes is, mert hisz nem is igen ismerték ezeket a neveket. Határozott véleményt csak az olyan nevekre mondottak eddig, amelyek tñévi jelentésükön kívül egy másik, közhasználatú jelentéssel is előfordúlnak. Így történhetett csak meg, hogy legfontosabb nevéinkre, a hegyre, nincs kétségtelen származásunk és a völgy eredetéről CzF-n kívül senki egy betűt nem írt. Természetes tehát, hogy ha neveinket származás szerint csoportosítjuk, a legnagyobb csoportot az ismeretlen eredetű nevek képezik. Hisz igaz, soknak hangalakjairól sejthetjük származását, de ez nem sokat ér, ide bizonyosság kellene, ha a szavak eredetéről oly következtetéseket akarnék levonni, amilyeneket munka közben néhány cikkben megkockáztattam.

Dolgozatom írása közben többször úgy tűnt fel nekem, mintha az egyes nevek előfordulása tekintetében bizonyos következetességet figyelhetnénk meg. Azt véltem, megállapíthatni, hogy a nevek első előfordulásának ideje, előfordulásának gyakorisága és másrészt a nevek származása között bizonyos törvényszerű egyezés mutatkozik (pl. a bérc, domb, halom, hogy cikkekben.)

A nevek származtatása körül felmerült nehézségek azonban lehetlenné tették, hogy az ily irányú vizsgálódást az egész régi névanyagra kiterjesszem. Visszaretentett e kísérlettől az is, hogy az Oklsz. kiadója előszavában tudtul adja, hogy nem az egész gyűjtött anyagot közölte, hanem annak egy részét elhagyta. Már ilyen körülmények között a szavak gyakoriságára az Oklsz-t alapul venni nem lehet. Az egész elmélet, amelyet így felépítettem, összeomlott. Az egyetlen megfigyelés, amelyet a tñevek származásának ismerete nyújt, már régen ismert tényt erősít meg, ha erre az egyáltalán rászorul, azt, hogy hazánkban a honfoglalás előtt szlávok laktak. Lehet, hogy a tñevek vizsgálata még világosságot deríthet arra a kérdésre, hogy mely szláv nép lakott itt akkor, midőn őseink beköltöztek. Nekem ugyanis az a nézetem, amelyet pl. a bérc cikkben is kifejtettem, hogy néhány szláv tñév, mint bérc, borda, bereg, derék, gorond?, pest, nem az élő nyelvből kerültek át, hosszabb-rövidebb vendégeskedésre, nyelvünkbe, hanem a hegyek neveiben, ezen nevekkal együtt. Ezek tehát bizonyos tekintetben ősibbek a többi szláv jövevényszónál. Miután az egész ország területén el vannak terjedve, nem tűntethetik fel szomszédos nyelvjárások hatását, hanem szükségképen az ősi szláv lakosság nyelvéből származnak.

Ha már most minden elméletet elhagyva magukat a tñeveket vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a legnagyobb részük finnugor. Hogy a finnugoron túl mely ősi nyelvközösségbe tartoznak még, azt hiszem minket egyelőre kevésbé érdekel. Ha a 270 címszót vizsgáljuk, a finnugor szók határozottan többségben vannak. De ha elhagyjuk az ugyanazon gyökérből képzett származékszókat és rokon alakokat és pusztán a szótöveket vagy alapszókat vizsgáljuk, a finnugor szók többsége elvész, sőt e csoport az ismeretlen eredetű szóké mögött a második helyre kerül. Sőt még a töveknek is csak egy kis része kétségtelen egyeztetés.

Szinnyei szigorúan módszeres egyeztetése szerint kétségtelenül finn-ugor tövek vannak a következő nevekben (és persze származékaikban is): ág, domb, alja, elő, fő, föl, hágó, hajlás, havas, homlok, kapaszkodó, kő, köz, lap, mál, mög, mély, szád, szél, csumó, huporcs, lápa: Budenznek a magyar-ugor összehasonlító szótárban közölt egyeztetései alapján a következő szókban látok finnugor töveket:áj, árnyék, begy, bukkanó, buckó, bütyök, csuszkató, él, elve, emelkedés, ereszkedő, erős, far, fordulat, gödör, haladék, halom, hasadék, hát, hegy, kanyaré, kerület, kupa, láb, lyuk, mart, mellék, meredek, nyak, nyulamat, oldat, omlás, orr, (romlás), ság, (ség), sark, síjás, sík, suhadás, súlyedés, szakadék, szál, szoros, szugol, tér, tető, torok tő, vég, verő.

Az első csoport 22, a második 50 szóból áll.

Azt hiszem, e felsorolásban rögtön feltűnik, hogy itt tulajdonképeni tfnév igen kevés van. Az itt szereplő nevek 1. azok, amelyek testrészeket jelölnek s csak átvitték a hegyekre; 2. határozó szók, tehát olyanok, amelyeket bármely más tárgy helyzeténél is alkalmazunk; 3. igékből képzett szók, amelyekben tehát egy emberi cselekvés, és ennek a térszínformákhoz való viszonya adja az elnevezés alapját. Vannak itt aztán olyan szók, amelyeket első sorban más értelemben használunk. — Olyanok, amelyeket kizárólag, vagy legalább elsősorban mint térszíni formanevet használunk, az 1. csoportból: domb, havas, huporcs és lápa, a 2. csoportból:áj?, bucka, gödör, halom, hegy? mart, ság? sík, tehát köznyelvi, 2 tájszó és 2 elavult szó.

Szláv jövevényszók teszik a finnugor után a legnagyobb csoportot. Ezeknél nemcsak az alapszókat, hanem a származékszókát is fel kell sorolnom, ha önálló értelemmel szerepelnek nyelvünkben. Ezek bereg, borda, (bérc), csorba, debrő (töbör), derék, garázd, gát, geréb, gorond (és rokonai), girinc, gore, homola, karaj (karé), katlan, kúp, lanka, láz, lokka, pad, pest, pojána, rez, róna, szikla, vápa, závoz, összesen 30 szó. Ezek közül 9 szolgál más értelemre is, 3 elavult, a többi tájszó, míg a köznyelvben csak 7 szerepel mint tfnév.

Török jövevényszók a következők: árok, aszó, dél, kapu, nyereg, szirt, tekenő, üstök. Összesen 8 szó, amelyek közül 5 főleg más értelemmel bír, 1 elavult és csak 2 köznyelvi tfnév.

Német jövevényszók: lejtő? ponk, sánc és torony, tehát 1 tfnév és 3 más szó.

Olasz jövevényszók kémény és talán part. Olyan tfnév, amely az oláhból jött volna, nyelvünkben nincs. Csak a lok-ot származtatták innen, de ez idg. szó és minthogy hazánk nyugati vidékein is él, legfeljebb az erdélyi részekre tehető fel oláh közvetítés. Oláh hatás mutatkozik egy pár szláv jövevényszó erdélyi alakján (lunka, pojan, rez.)

Munkácsi az ÁKE-ben árja, ill. kaukázusi származásúnak tartja a köv. szokat: ág, bérc, derék, gödör, homlok, kupa, kupola, láb, lok, magas, oldal, part. Ezek közül az ág, gödör, homlok, kupa, láb, oldal a többi rokonnyelvekben is megvannak s hogy ide honnan kerültek, minket nem érdekel. A bérc és derék szlávágában kételkedni azt hiszem nincs okunk. A part olaszága csakugyan nem kétségtelen, úgy hogy Munkácsi egyeztetése szóba jöhet. A lok kétségtelenül idg. szó, de útja hozzánk még határozatlan.

Lehet honfoglalás előtti átvétel, de lehet, hogy honfoglalás után a latinból és talán részben az oláhból jött át. A magas közvetlen idg. származása még a legvalószínűbb valamennyi között, mert Budenz származtatása éppen nem az.

Marad végül a legnagyobb csoport, az ismeretlen származású szóké. Ezek: csomp, csúcs, csúp, csurdé, csutkó, dobogó, döng, döngör, dörömb, erge, észak, főtő, gagy, gerel, gíngó, göhej, görü, gubasz, gugyor, gyűr, hendeg, homp, honcsok, horog (és rokonai), horpasz, horvás, hörpenyeg, komp, kóp, likat, orom, ornyák, palé, pucok, rapát, renge, ropó, szármán, szimó, szécs, szurdok, vákány, völgy összesen 55 alapszó, amelyhez még kb. 20 hasonló alakú, de eltérő értelmű ismeretlen eredetű tfnév csatlakozik. Ebben a csoportban vannak legnagyobb számmal a tulajdonképeni tfnevek. Az 55 közül csak 7 használatos más értelemben is, elsősorban más értelemez 4 tartozik, a többi mind tfnév. Igaz, hogy közülük csak 6 köznyelvi, a többi tájszó, de ennek a 6-nak a származását kellene tudni, ha a tfnevekre vonatkozólag elméletet akarnánk felállítani.

Összefoglalva az elmondottakat, 80 igazi tfnevünk van a népnyelvben és ezek közül 28 a köznyelvben is él.

Nagyobb hegytömegek jelölésére a magyar népnek nincs szava. Már említettem, hogy őt a hegyek csak annyiban érdeklik, amennyiben életszükségletének beszerzésével összefüggnek. Ha távolból látja őket, *hegyeknek*, *havasoknak* nevezi, de már csoportosulásuk formájával nem törődik. Hegylánc, hegy sor, hegy csoport stb. irodalmi alkotások. Csak egy név van, a *bitykó*, amely idetartozik. Hogy élő közszó volna e jelentésben, alig hiszem, inkább alkalmi alkotás. De mindegy. Idevágó szavak az *ág* és *ágozat* kisebb domb-sorok, helyesebben a hegyből elágazó részek jelölésére. A hegyből kinyúló ágak jelölésére szolgálnak még az *előhegy*, *fark*, *nyulamat* és *sarok*, aztán a *gát* oly hegyekre, amelyek a völgyben keresztbe fekszenek. A *karé* a völgy kezdetét körülvevő hegyoldalak összességét jelöli, hasonló jelentésű a *kerület*.

Nagyobb talajkiemelkedéseket jelölnek a *bereg*, *borda*, *fő*, *havas*, *hegy*, *hegyes*, *kő*, *magas*, *orom*, *ság*, *tető* és talán a *büti*. Az egyeseket szorosabban jellemző vonásokat közöltem az illető cikkeknel. A kisebb talajkiemelkedésekre a következő neveink vannak: *bérc*, *börc*, *csúp*, *dobogó*, *domb*, *dombás*, *dombó*, *dombolag*, *döngölet*, *döngör*, *döngy*, *dör*, *dörömb*, *emelkedés*, *gorc*, *görc*, *gubarc*, *gyűr*, *gyürke*, *halom*, *karaj*, *laponyag*, *mart*, *pad*, *part*, *ponk*, *ség*. A hosszan elnyúló, széles alacsonyabb földkiemelkedésekre: *bakhát*, *derék*, *gerend-gorond-görönd*, *goronc*, *hát*, *nyakas*, *szimó*. Az egész kicsi, többnyire mesterségesen hányt vagy ahhoz hasonló emelkedésekre: *begy*, *böcök*, *buca*, *butykó*, *bütyök*, *bota-büti*, *hendeg*, *homola*, *homp*, *hompuk*, *honcsok*, *höncsök*, *hoportyok*, *huporcs*, *komp*, *kompis*, *kopéc*, *kup*, *kupac*. A hegyek tetejére a következő nevek vannak: *csúcs*, *fő*, *gíngó*, *kóp*, *orom*, *ormó*, *orony*, *tető*, *tetős*, ha az hosszan elnyúló hát, *él*. Igen változatosak a hegyoldalak, lejtők nevei. Ezeket részint a fekvésük szerint nevezték el: *árnyék*, *dél*, *észak*, *hidegoldal*, *mál*, *melegoldal*, *verő*, *verőfény*, részint nevük a megmászásukról ragadt rájuk: *csuszkató*, *ereszkedő*, *eresztő*, *erős*, *hágcsó*, *hágító*, *hágó*, *hágatató*, *kapaszkodó*, *kapató*, *kaptató*, *meredek*, részint egyéb szótövekből képződött: *dombár*, *fart*, *főtő*, *hörpenyeg*, *lejtő*, *mart*, *oldal*, *part*, *felpart* [és *ropó?*]. A nagyon meredek oldalak neve me-

redély, oralat, őrozat, pucsek és szármán, míg a hegynék meredeken leszakadó, hirtelen megszűnő *vége, far, homlok, orr és üstök* nevet visélhet. A hegyet a másikkal a keskeny *nyak* vagy a széles *nyereg* és *nyerges* köti össze, az oldalában vagy tetején levő kisebb-nagyobb sík területek pedig a *gagy, görű, háta, lapulat, láz, lök, padmező, padtető, rez* nevet viselhetik vagy valamely más nevet a síkterületek nevei közül. Ahol a hegy a sík földre megy át, ott van az *alja, lába* vagy *töve*. A hegy irányának változását úgylátszik a *hegyfordulat* és *hegykanyarék* nevek jelzik. Ha a hegy-oldalnak egy része levált és a völgybe csúszott, az *omlás, romlás, suhadás* (-ó, -ozás, -atag) és *szakadák* (-ály, -ás, -át, -ék, -ozás) keletkezik.

Néhány átvett szavunk van, amely eredetileg írtást, mezőt jelentett, de ma gyakran más értelemben használatos. Így a *lanka, lankac, lankás* ma sok helyen és az irodalmi nyelvben lejtősödő területet, a *láz, lonka* és *rez* hegylapályt, a *poján, polen, polán* havasi legelőt jelent. Az utóbbit jelenti a *szécs* is.

Térjünk át a völgyekre. Általánosabb értelműek az *aszó, lápa, vákány, vápa, vápácska, völgy, völgyes és völgyeleg*. Szűk völgyet jelentenek a *szoros* és *szurdok*, a még szűkebbre foglalták le újabban a *gugyort*, kis kerek völgy a *gödör, katlan, likat, lyuk, és mély*, a hegybe erősen bevágódik az *áj*, kevésbé a *szugoly* és *szugolyék*. Ha a völgy hirtelen összeszűkül, *torok* keletkezik. Magas hegyektől körülvett sík területnek *lok* a neve. A völgy nyílásában, szájában fekvő rét neve *ornyák*. A kisebb talajbemélyedéseknek, az árkoknak és vízmosásoknak is sok nevük van. Nagyobbak az *árok, debrő, göhej, hasadály, hasadék, horgas, horh, horhágy, horhas, horhat, horh, horó, horog, rege*, kisebbek a *garázd, gát, pacsóka, róna és sánc*. A *horhó, rapát* és *závoz* inkább mély utaknak nevezhetők, noha mindenik árokban vihet át. A kerek, kisebb talajmélyedéseket *bukkanó, dobra, gödör, haladék, horvás, kavala, kotyor, kupa, lyuk, töbör, zákány* és *zökken* névvel jelölik. Az árok és gödrök oldalait és felső széleit jelenti a *csorba, geréb, gereb, mart, part* és *rapály*.

A sík vidékeknek nem oly nagy a névkincsük, mint a hegyeké és a völgyeké. Itt egyhangúbb a talaj formája, hát nem is kell oly sok szó a jellemzésére. *Alföld, alföldség, erge, lap*, (-ác, -ály, -ány, -ás, -jas, -os, -ság, -ulat), *róna, síjás, sík, síkfenyő, suhar* és *tér* (-jény, -ség) azok a nevek, amelyek itt előfordulnak. A sík vidéken gyakran látható bemélyedt, behorpadt helyek elnevezésére szolgálnak a *hajlás, hajlat, horpac, horpály, horpasz, kúp, lokka, lopáj, palé, sülyedés, tekenő és tekenős*, valamint a völgynevek közt már említett *lok* is.

Ha a föld ősanynaga, a kőzet, lerázva földtakaróját napvilágra jön, a különböző térszíni formák neveit a *kő* és *szikla* szókkal kapcsolják egybe. Ha pedig az időjárás a követ és sziklát megrepeszti, hogy egyes részei úgy állnak ki a talajból, mint a kéz ujjai, az így támadt alakulatokat *büti, csomp*, (-asz, -ó), *csonyó, csomó, esutkó, kőszál, sutak, szirt* és *torony* nevekkel jelöli a nép. Az egyes alakulatok közt *kémények* vannak s ezek alján *csurdé* van, amelyen a lerepedt kő legurul. Ha pedig közöttük út visz el, *kapu-t* képeznek. Régente az ilyen sziklás helyeket *pest-nek* is nevezték.

Ezek a magyar nép nyelvében a térszín formáinak nevei.

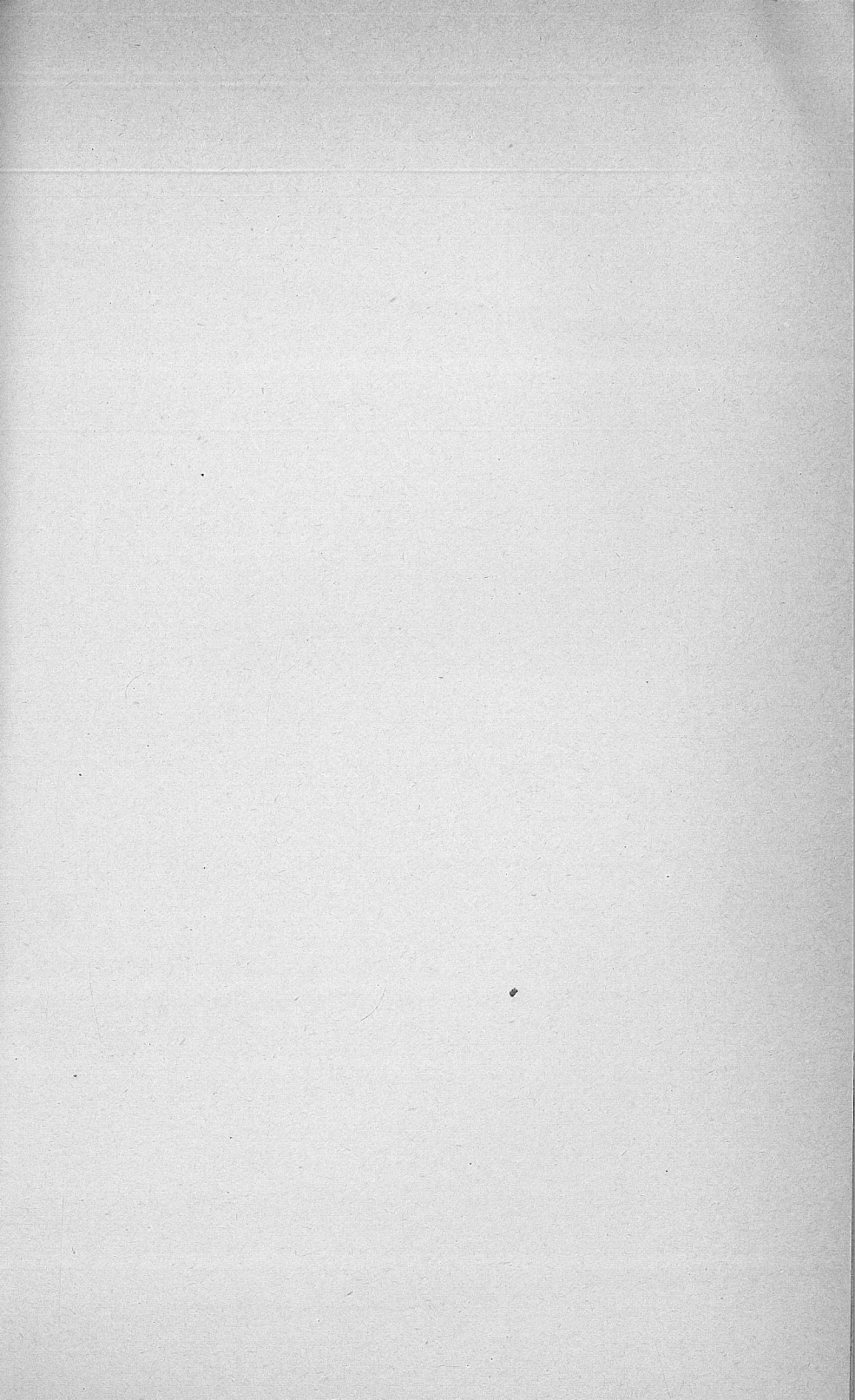
A következő táblán az összes címszókat összeállítottam elterjedésük szempontjából. A szó után vonalak jelzik, hogy mely területen fordul elő, helynevekben vagy az élő nyelvben. Míg így minden szó földrajzi elterjedéséről hozzávetőleg helyes képet kapunk, a tábla végén összeadás útján megállapítottam, hogy minden egyes nyelvterület hány tf névvel bír. Eszerint a régi nyelvben összesen 105 tf név fordul elő. Leggazdagabb tf nevekben az országnak keleti része 172 névvel, legszegényebb az alföld csak 47 névvel. A keleti részen viszont a legváltozatosabb a tf névkincse a székelységnek 137 névvel, legszegényebb a többi királyhágóntúli területé 92 névvel. Az utolsó rovatba különösen a moldvai csángók tf neveit jegyeztem be, összesen 12-t.

	S z ó	oksz.	székely	királyhágó	felsőtisza	északnyugat	nyugat	dunántul	dráva	dunatisza	tiszántúl	más
1	ág											
2	ágozat	—	—	—	—	—		?				
3	aj	—	—	—	—	—						
4	alföld											oi
5	alföldség									—		
6	alja	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—
7	árnyék	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	m
8	árok	—	—	—	—	—	—	—	?	—	—	—
9	aszó											
10	bakhát									—		
11	begy				—	—						
12	bérc	—	—	—	—	—						m
13	bereg				—	—						d
14	bitykó		—	—	—	—						
15	borda	—	—	—	—	—	—					
16	börc									—		
17	böcök							—				
18	böcsök			—								
19	bucka											
20	buckó		—									
21	bukkanó							—				
22	butykó		—	—								
23	bütyök				—							
24	bütü		—	—								
25	csomp		—	—								
26	csompasz	—	—	—	—							
27	csompó		—	—	—							
28	csonyó		—	—								
29	csorba			—		—						
30	csucs	—	—	—	—	—		—				i
31	csumó		—	—	—							
32	csup	—	—	—	—							
33	csurdé		—	—								
34	csuszkató			—	—			—				
35	csutkó			—	—	—						
36	debrő		—	—	—	—						
37	dél		—	—	—	—		—	—	—	—	m
38	derék		—	—	—	—		—	—	—	—	

[illegible]

[illegible]

S z ó		oksz.	székely	királyhágó	felsőtísa	északnyugat	nyugat	dunántúl	dráva	dunatisza	tiszántúl	más
251	torony	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
2	tő	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
3	töbör	?	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
4	üstök	---	?	---	---	---	---	---	---	---	---	---
5	vákány	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
6	vápa	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
7	vápacsika	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
8	vég	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
9	verő	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
260	verőfény	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
1	völgy	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	m
2	völgyeleg	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
3	völgyes	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
4	zákány	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
265	závoz	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
266	zöhen	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
267	zug	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
		105	137	92	97	91	46	108	26	30	38	12
			172			91	123			47		12

NYELVÉSZETI FÜZETEK

MONOGRÁFIÁK GYŰJTEMÉNYE

	Kor.		Kor.
1. Simonyi Zs. <i>A magyar szórend</i>	1.50	34. Horváth E. <i>A bakonyaljai nyelvjárás</i> (Térképpel és rajzokkal). Ara	2.—
2. Simai Ö. <i>Márton József mint szótárlíró</i>	1.50	35. Szolár F. <i>Jelentés-tanulmányok az asszimilációs jelentésváltozásról</i>	1.—
3. Kocsis Lándert. <i>A mondatrészek Brassai mondatelméletében</i>	1.50	36. Szerenley Császár L. <i>Jelentés-tanulm. a kompl. jelentésváltozásról</i>	1.—
4. Simonyi Zs. <i>Tréfás népmesék és adomák. Nyelvjárási olvasókönyv</i>	1.50	37. Bacsó Gy. <i>Az adavidéki nyelvj.</i> főtékintettel a mondattani sajátosságokra	1.—
5. Simonyi Zs. <i>Az új helyesírás szövege és magyarázata</i> Ara vászonborítékban	1.50	38. Szabó S. <i>A szigetközi nyelvj.</i>	1.—
6. Rubinyi Mózes. <i>Két tanulmány.</i> Grimm és Révai. A Mondolat	1.—	39. Vihár B. <i>A regös ének</i>	1.—
7. Gombocz Z. <i>Nyelvtörténet és lélektan</i>	1.—	40. Edes J. <i>A Balatonfelvidéki népi nyelv</i>	1.—
8. Simonyi Zs. <i>Helyes magyarság.</i> Vásonkötésben	3.—	41. Buzás Gy. <i>A németes összetételek története</i>	1.—
9. Varga I., Szabó D., Kertész M. <i>Nyelvjárási tanulmányok</i>	1.50	42. Fest S. <i>A hangátvetés a magyar nyelvben</i>	1.—
10. Nagy S. <i>A váci nyelvjárás</i>	2.—	43. Gálambos D. <i>Tanulmányok a magyar relativum mondatánál</i>	1.—
11. Simonyi Zs. <i>Elvonás</i> (elemző szóalkotás)	1.50	44. Krüner F. <i>A mássalhangzók hasonulása a magyarban</i>	1.—
12. Székely Á. <i>Alanytalan mondatink alanyáról</i>	1.50	45. Pálfi M. <i>Kolozsvári glosszák</i>	1.—
13. Erdélyi L., Horgyer A., Szemkő A. <i>Nyelvjárási tanulmányok</i>	1.50	46. Melich J. <i>A magyar szótárirodalom. I.</i>	4.—
14. Simai Ö. <i>Dugonics mint nyelvújító</i>	1.50	47. Simonyi Zs. <i>Igenévi szerkezetek.</i> Ara fűtve	1.—
15. Simonyi Zs. <i>A Nyelvtörténeti Szótárról.</i>	1.—	48. Szabó L. <i>A nagykanizsai nyelvjárás</i>	1.—
16. Berze Nagy J. <i>A hevesmegyei nyelvjárás</i>	1.50	49. Luczkó G. <i>Játszi szóképzés.</i>	1.—
17. Beke Ö. <i>A pápavidéki nyelvj.</i>	2.—	50. Klemm I. <i>Baróti Szabó Dávid nyelve</i> nyelvújítási szempontból. Ara	1.—
18. Gáser J. <i>Telegdi Miklós nyelve</i> kül. tekintettel a mondattanra	2.—	51. Botta B. <i>A melléknévi mondatok népies használata</i>	1.—
19. Valló A., Agner L., Szenttamási J. és Stan V. <i>Kölcsönös hatások a hazai nyelvek közt</i>	1.50	52. Vass J. <i>Fejezetek a népnyelv mondattanából</i>	1.—
20. Szűcs I. és Gencsy I. <i>Nyelvjárási tanulmányok</i>	1.50	53. Dénes Sz. <i>Kossuth, a szónok</i>	1.—
21. Kertész M. <i>Analógia a mondat-szerkesztésben</i>	2.—	54. Kulcsár Gy. <i>A magyaros írásművészet főkérdései.</i>	1.—
22. Vértess J. <i>A gyermeknyelv hangtana.</i>	1.—	55. Csúry B. <i>Teleki József gróf mint nyelvész</i>	1.—
23. Szegetli István. <i>A főnévi igenév Arany Jánosnál</i>	1.—	56. Madai Gy. <i>A hajdúk beszéde.</i>	1.—
24. Réger B. <i>A határozott névmutatató</i>	1.50	57. Vass B. <i>A nagykőrösi nyelvjárás</i>	1.—
25. Beke Ö. dr. <i>A vogul határozók.</i> Ara	2.—	58. Proláska J. <i>Petőfi költői nyelveinek fősajátságai</i>	1.—
26. Oláh G. <i>A debreceni nyelvj.</i>	1.50	59. Réthel Prikkel M. <i>Csúzy Zsigmond szavai</i>	1.—
27. Nádas P. <i>A magyar népetimológia</i>	1.—	60. Réthel Prikkel M. <i>Sándor István nyelvtudománya.</i>	1.60
28. Simonyi Zs. <i>Az íkes ragozás története</i>	1.—	61. Viski K., Borbély I. <i>Régi szentírásfordítások.</i>	1.—
29. Böszörményi G. <i>A jánosfalvi nyelvjárás</i>	1.—	62. Gesztési Gyula. <i>Csokonai és a nyelvújítás.</i>	1.—
30. Geleji Katona I. <i>Magyar grammatikátska</i>	1.—	63. Csári E. <i>Az Ige</i>	1.—
31. Teleki I. <i>A tárgyeset Arany Jánosnál</i>	1.—	64. Steuermann M. <i>A székely nyelvjárás szórendi sajátosságai</i>	1.—
32. Viski K. <i>A tordai nyelvjárás</i>	1.—	65. Horgyer A. <i>Egy ismeretlen m. hangtörvény</i>	1.—
33. Beke Ö. <i>Kemenesalja nyelve</i>	1.—		

